

**T.C
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ERGENLERİN ARKADAŞLIK İLİŞKİLERİ VE BENLİK
SAYGISI İLE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET
ARASINDAKİ İLİŞKİLER**

Ezgi TAŞTEKİN

**Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ANKARA
2016**

T.C
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ERGENLERİN ARKADAŞLIK İLİŞKİLERİ VE BENLİK
SAYGISI İLE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET
ARASINDAKİ İLİŞKİLER**

Ezgi TAŞTEKİN

Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Pınar BAYHAN

ANKARA
2016

ONAY SAYFASI

Anabilim Dalı :Çocuk Gelişimi ve Eğitimi
 Program :Çocuk Gelişimi ve Eğitimi
 Tez Başlığı :Ergenlerin Arkadaşlık İlişkileri ve Benlik Saygısı ile Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkiler

Öğrenci Adı-Soyadı :Ezgi TAŞTEKİN
 Savunma Sınavı Tarihi :24.05.2016

Bu çalışma jürimiz tarafından yüksek lisans/doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

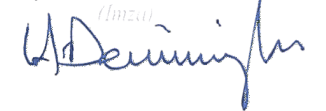
Jüri Başkanı: Doç. Dr. Ayşe AKSOY
 (Gazi Üniversitesi)

Tez danışmanı: Prof. Dr. Pınar BAYHAN
 (Hacettepe Üniversitesi)

Üye: Prof. Dr. Figen TURAN
 (Hacettepe Üniversitesi)

Üye: Doç. Dr. Zeynep ÇETİN
 (Hacettepe Üniversitesi)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Haktan DEMİRCİOĞLU
 (Hacettepe Üniversitesi)

ONAY

Bu tez Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri tarafından uygun görülmüş ve Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu kararıyla kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Diclehan ORHAN
Müdür

TEŞEKKÜR

Öncelikle lisans öğrencilik hayatımdan bu yana üzerimde çok emeği olan, beni her zaman sabırla dinleyen, değerli fikirlerini ve güler yüzünü hiçbir zaman esirgemeyen, akademik çalışma disiplinini bana kazandıran, her zaman yanımda olan ve bana güç veren danışmanım Prof. Dr. Pınar BAYHAN'a çok teşekkürler.

Eğitim öğretim hayatımda her zaman yanımda olan, bu günlere gelmem için hiçbir fedakârlığı esirgemeyen, sıkıntılı ve stresli olduğum zamanlarda her zaman anlayış gösteren, varlıklarıyla bana güç veren aileme sonsuz teşekkürler.

Tezimin en yoğun ve sıkıntılı süreçlerinde bana evlerinin kapısını açan, daha rahat ve stressiz olmam için ellerinden geleni yapan Sibel YÜKLER'e ve Feyza YURTCAN'a sonsuz teşekkürler.

Çalışma hayatımı güzel ve eğlenceli kılan, iş arkadaşından öte dost olan, tez sürecimde gerek fikirleriyle gerekse manevi destekleriyle her zaman yanımda olan, sıkıntılı zamanlarımda beni rahatlatmak için ellerinden geleni yapan Arş. Gör. Ayşe Elif IŞIK USLU'ya, Arş. Gör. Aslı İZOĞLU'na, Arş. Gör. Çiğdem KAYMAZ'a ve Arş. Gör. Şuheda BOZKURT YÜKÇÜ'ye binlerce kez teşekkür ederim.

Fikirleriyle ve güzel arkadaşlığıyla hep yanımda olan, 'bir dost' argümanını hayatıma katan ve anlamlandıran Merve SOLAK ARABACI'ya çok teşekkür ederim.

Tez sürecimde değerli ve yol gösterici fikirleriyle yanımda olan, yardım istediğimde her zaman karşılık bulabileceğimi bana hissettiren canım hocam Arş. Gör. Helin YABAN'a çok teşekkür ederim.

Tez sürecimde destek olan ve stres yaptığım zamanlarda halledersin merak etme diyerek beni rahatlatan iş arkadaşım Arş. Gör. Sevda KARAHİSAR'a çok teşekkür ederim.

Tez sürecimde öğrencisi olmadığım halde her zaman benimle ilgilenen, süreci takip eden ve gerektiğinde hiçbir zaman desteğini esirgemeyen hocam Yrd. Doç. Dr. Haktan DEMİRCİOĞLU'na çok teşekkür ederim.

Tezimin istatistik sürecinde katkılarından dolayı Ahmet GÜL'e teşekkür ederim.

Tezime katılmayı kabul eden ve bu çalışmanın var olmasına katkıda bulunan okul yöneticilerine, öğretmenlere ve sevgili ergenlere çok teşekkür ederim.

ÖZET

Taştekin, E. Ergenlerin arkadaşlık ilişkileri ve benlik saygısı ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkiler. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016. Bu araştırmanın temel amacı ergenlerin arkadaşlık ilişkileri ve benlik saygısı ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkileri incelemektir. Bunun yanı sıra siber zorbalığın ve siber mağduriyetin cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey ve internet kullanım özellikleri ile olan ilişkisini incelemektir. Araştırma evrenini; 2015-2016 eğitim öğretim yılında Ankara ilinin Çankaya, Mamak ve Yenimahalle ilçelerinde bulunan Fen, Anadolu ve Anadolu Meslek Liseleri'nde okuyan 14-17 yaş arası ergenler oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini; basit rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen, 2015-2016 eğitim öğretim yılında Ankara İli'nin Çankaya, Mamak ve Yenimahalle ilçelerinde bulunan 12 lisede okumakta olan, 450'si kız ve 445'i erkek olmak üzere toplam 895 ergen oluşturmaktadır. Araştırmada ergenlerin demografik bilgilerini ve internet kullanım özelliklerini belirlemeye yönelik Genel Bilgi Formu, Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği, Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri ve Akran İlişkileri Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada siber zorbalık/mağduriyet ile demografik değişkenler ve internet kullanım özellikleri arasındaki ilişkiler incelenirken Kruskal Wallis-H Testi ve Mann-Whitney U Testi uygulanmıştır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile akran ilişkileri ve benlik saygısı arasındaki ilişkiler Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi ile incelenmiştir. Araştırma bulguları siber zorbalığın cinsiyete, yaşa, sosyoekonomik düzeye, okul türüne, internete erişim sıklığına ve internette günlük harcanan zamana göre; siber mağduriyetin ise cinsiyete, sosyoekonomik düzeye, internete erişim sıklığına ve internette günlük harcanan zamana göre farklılaştığını göstermiştir. Elde edilen bulgular erkeklerin daha fazla siber zorbalık ve mağduriyet yaşadığını, yaş arttıkça siber zorbalığın da arttığını; sosyoekonomik düzey, internete erişim sıklığı ve internette günlük harcanan zaman arttıkça siber zorbalığın ve siber mağduriyetin arttığını göstermektedir. Cinsiyet (erkek olma), düşük benlik saygısı ve internette günlük harcanan zaman artışı siber zorbalıktaki ve siber mağduriyetteki artışı açıklamaktadır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ise birbirinin açıklayıcısı olarak görülmüştür. Araştırma bulguları literatür doğrultusunda tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: siber zorbalık, siber mağduriyet, ergenlik, arkadaşlık ilişkileri, benlik saygısı

ABSTRACT

Taştekin, E. The relations between friendship relations, self-esteem and cyber bullying, cyber victimization in adolescents. Hacettepe University, Institute of Health Sciences, M. Sc. Thesis in Child Development and Education, Ankara, 2016. The main purpose of the study is to examine the relations between cyber bullying, cyber victimization, friendship relationships and self-esteem in adolescents. Besides, it is aimed to examine the relations of gender, age, socioeconomic status, school type and internet usage characteristics with cyber bullying and cyber victimization. The population of the study consisted of adolescents between the ages 14-17 who are studying at Science, Anatolian and Vocational High School in Çankaya, Yenimahalle and Mamak counties of Ankara during the 2015-2016 academic year. The sample of the study consists of 895 adolescents who are chosen by the method of simple random and studying in 12 high schools, 450 of them are female and 445 of them are male. In this study, General Information Form which is designed for determining the demographic informations and internet usage characteristics, Piers-Harris Children's Self-Concept Scale, The Revised Cyber Bullying Inventory and Peer Relationship Scale was used. In the study the relations between the cyber bullying/victimization, demographic variables and internet usage characteristics are investigated by Kruskal Wallis-H Test and Mann-Whitney U Test. The relations between cyber bullying, cyber victimization, friendship relationships and self-esteem are investigated by Hierarchical Multiple Regression Analysis. The research findings show that cyber bullying differs based on gender, age, socioeconomic status, school type and internet usage characteristics and cyber victimization differs based on gender, socioeconomic status and internet usage characteristics. The results revealed that males were more likely to be cyber bully and cyber victim than females and cyber bullying increases by the age. Cyber bullying and victimization increase by the socioeconomic status, internet access frequency and daily time spent on the internet. Cyber bullying and cyber victimization were predicted by gender (male), low self-esteem and daily time spent on the internet. Cyber bullying and cyber victimization are predictors of each other. The study results were discussed and given advices within the scope of the literature.

Key

words:

Anabilim Dalı :Çocuk Gelişimi ve Eğitimi
Program :Çocuk Gelişimi ve Eğitimi
Tez Başlığı :Ergenlerin Arkadaşlık İlişkileri ve Benlik Saygısı ile Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkiler

Öğrenci Adı-Soyadı :Ezgi TAŞTEKİN
Savunma Sınavı Tarihi :24.05.2016

Bu çalışma jürimiz tarafından yüksek lisans/doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

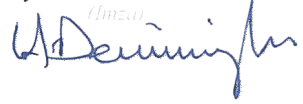
Jüri Başkanı: Doç. Dr. Ayşe AKSOY
(Gazi Üniversitesi)

Tez danışmanı: Prof. Dr. Pınar BAYHAN
(Hacettepe Üniversitesi)

Üye: Prof. Dr. Figen TURAN
(Hacettepe Üniversitesi)

Üye: Doç. Dr. Zeynep ÇETİN
(Hacettepe Üniversitesi)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Haktan DEMİRCİOĞLU
(Hacettepe Üniversitesi)

ONAY

Bu tez Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri tarafından uygun görülmüş ve Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu kararıyla kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Diclehan ORHAN
Müdür

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xi
ŞEKİLLER	xii
TABLolar	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Kapsam	1
1.2 Amaç	2
1.3. Varsayımlar	3
2. GENEL BİLGİLER	4
2.1. Ergenlik Tanımları ve Özellikleri	4
2.1.1. Puberte	5
2.2. Ergenliğin Evreleri	6
2.2.1. Başlangıç Evresi (Erken Ergenlik) (10-14Yaş)	6
2.2.2. Orta Ergenlik (14-17 Yaş)	7
2.2.3. Geç/İleri Ergenlik (18-21 Yaş)	8
2.3. Ergenlik Kuramları	8
2.3.1. Biyolojik Kuramlar	9
2.3.2. Organizmal Kuramlar	9
2.3.3. Öğrenme Kuramları	11
2.3.4. Sosyolojik ve Antropolojik Kuramlar	12
2.4. Ergenlikte Benlik Kavramı	13
2.4.1. Benlik Kavramı	13
2.4.2. Ergenlikte Benlik Kavramı Gelişimi	14
2.4.3. Benlik Saygısı	16
2.4.4. Ergenlikte Benlik Saygısı Gelişimi	17

2.5. Ergenlikte Arkadaşlık İlişkileri	19
2.5.1. Ergenlikte Arkadaşlık İlişkilerinin Özellikleri ve Önemi	19
2.5.2. Ergenlikte Arkadaşlık İlişkilerinin Gelişimi	21
2.6. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet	23
2.6.1. Geleneksel Zorbalık Tanımı	24
2.6.2. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Tanımı ve Özellikleri	26
2.6.3. Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yaygınlığı	31
2.6.4. Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Benlik Saygısı İlişkisi	33
2.6.5. Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Akran İlişkileri İlişkisi	35
3. GEREÇ VE YÖNTEM	37
3.1. Araştırma Modeli	37
3.2. Evren ve Örneklem	37
3.2.1. Örneklem Seçilirken Göz Önüne Alınan Kriterler	37
3.2.2. Araştırmaya Katılan Ergenlere İlişkin Demografik Dağılımlar	38
3.2.3. Araştırmaya Katılan Ergenlerin İnternet Kullanım Özelliklerine İlişkin Dağılımlar	39
3.3. Kullanılan Veri Toplama Araçları	40
3.3.1. Genel Bilgi Formu	41
3.3.2. Akran İlişkileri Ölçeği (AİÖ)	41
3.3.3. Piers-Harris'in Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği	41
3.3.4. Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri (Revised Cyber Bullying Inventory - RCBI)	43
3.4. Verilerin Toplanması	44
3.5. Verilerin Analizi	45
4. BULGULAR	47
4.1. Kullanılan Ölçeklere İlişkin Betimsel İstatistikler ve Siber Zorbalık-Siber Mağduriyet Yaygınlığına Dair Bulgular	47
4.2. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet'in Demografik Değişkenlerle İlişkisine Dair Bulgular	49
4.3. Siber Zorbalık-Siber Mağduriyet Yaşantılarına İlişkin Bulgular ve Siber Zorbalık-Mağduriyet'in İnternet Kullanım Özellikleri İle İlişkisine Dair Bulgular	60

4.4. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet'in Değişkenlerle Olan Korelasyon ve Regresyon Analizi Sonuçlarına Dair Bulgular	66
5. TARTIşMA	75
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	87
KAYNAKLAR	90
EKLER	102
Ek 1. Etik Kurul Kararı	
Ek 2. MEB İzin Yazısı	
Ek 3. Genel Bilgi Formu	
Ek 4. Akran İlişkileri Ölçeği	
Ek 5. Piers-Harris'in Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği	
Ek 6. Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri	

SİMGELER VE KISALTMALAR

AIÖ	Akran İlişkileri Ölçeği
RCBI	Revised Cyber Bullying Inventory (Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri)
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

ŞEKİLLER

Şekil	Sayfa
2.1. Akran zorbalığında çocuk ve çevre (child-by-environment) modeli	25

TABLOLAR

Tablo	Sayfa
2.1. Ergenliğin Farklı Bakış Açıklarına Göre Sınırları	6
2.2. Ergenlik Kuramları	9
3.1. Ergenlerin Demografik Özelliklerinin Dağılımı	38
3.2. Ergenlerin İnternet Kullanımına İlişkin Özelliklerinin Dağılımı	39
3.3. Ergenlerin İnternet Erişim Araçlarını ve Sosyal Paylaşım Sitelerini Kullanım Dağılımları	40
3.4. Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik veya İç Tutarlılık Katsayısı Değerleri	44
4.1. Akran İlişkileri Ölçeği, Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği, Siber Zorbalık Envanteri'nden Alınan Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları, Minimum ve Maksimum Değerler	48
4.2. Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Siber Zorba-Mağdur Dağılımı	48
4.3. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanının Cinsiyete Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları	50
4.4. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanının Yaşlara Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	51
4.5. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanının Anne Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	52
4.6. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanının Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	54
4.7. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanının Ailenin Aylık Ortalama Gelir Düzeyine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	56
4.8. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanının Okul Türüne Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	58
4.9. Siber Mağduriyet Yaşantılarının Paylaşımının ve En Çok Yaşandığı Yerin Dağılımları	60
4.10. Ergenlerin Siber Zorbalık Karşısında Verdikleri Tepkilere İlişkin Cevaplarının Dağılımı	61
4.11. Ergenlerin Siber Zorbalık Karşısında Hissettiklerine İlişkin Cevaplarının Dağılımı	62

4.12. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanının İnternete Erişim Sıklığına Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	63
4.13. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanının İnternette Günlük Harcanan Zamana Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	65
4.14. Araştırmada Kullanılan Değişkenlerin Korelasyon Matrisi	67
4.15. Değişkenlerin Tolerans ve VIF Değerleri	71
4.16. Siber Zorbalığın ve Siber Mağduriyetin Açıklanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları	72

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın kapsamı, amacı, alt problemleri ve varsayımları ele alınmıştır.

1.1. Kapsam

Ergenlik dönemi arkadaşlarla olan ilişkilerin giderek önem kazandığı, popüler kültüre uyumun ve ayak uydurmanın daha hızlı yaşandığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. Günümüzde bireylerin arkadaşlarıyla olan etkileşim ve iletişimde teknoloji temelli iletişim araçlarının (akıllı telefon, bilgisayar, tablet vb.) ve bu araçlarda bulunan internet temelli uygulamaların (anlık mesajlaşma uygulamaları, e-posta, sohbet odaları, sosyal paylaşım siteleri vb.) önemi yadsınamayacak düzeye gelmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2013 Ağustos ayında yaptığı "hane halkı bilişim teknolojilerini kullanım araştırması" sonuçlarına göre internet kullanım oranı %48.9 iken (1) bu oran Nisan 2015 yılında yapılan çalışmada %55.9'a çıkmıştır. Yapılan araştırmada internet kullanım amaçları arasında sosyal medya (profil oluşturma, mesaj gönderme veya fotoğraf vb. içerik paylaşma) ilk sırada yer almakta ve internet en çok evde kullanılmaktadır. 2013 yılında interneti kullananların %68.7'si 16-24 yaş aralığındayken, bu oran 2015 yılında %77'ye çıkmıştır (2). Bu araştırma sonucundan da anlaşılacağı üzere ergenler interneti ve dolayısıyla internet temelli iletişim araçlarını en yoğun olarak kullanan kesimi oluşturmaktadır. Bu nedenle ergenlerin arkadaşlarıyla ilişkilerinde teknoloji temelli iletişim araçlarının getirdiği dinamikler büyük önem arz etmektedir.

Arkadaşlarla olan ilişkilerde akran zorbalığı günümüze kadar incelenen gelmiştir. Akran zorbalığı; bir kişinin bir ya da daha fazla kişi tarafından belirli bir zaman diliminde ve tekrarlayıcı bir şekilde rahatsız eden olumsuz davranışlara maruz kalması olarak tanımlanmaktadır (3,4). Zorbalıkta görülen saldırganlık biçimleri; fiziksel zorbalık (vurma, tekme atma, itme-çekme, takip etme vb.), ilişkisel zorbalık (dedikodu yayma, dışlama, grup aktivitelerine dahil etmeme vb.) ve genel taciz (acımasızca alay etme vb.) olarak sınıflandırılmaktadır (3-6). Günümüzde akran zorbalığının araştırmacılar tarafından yoğun ilgi gören yeni bir türü ortaya çıkmıştır. Özellikle internet temelli iletişim araçlarının kullanımının artmasıyla ortaya çıkan bu zorbalık türü "siber zorbalık" olarak adlandırılmaktadır. İnternet ortamının kişiye

sağladığı imkanların diğer bireylere zarar verme amaçlı kullanılmasıyla meydana gelen siber zorbalık davranışlarının ise ergenlerin dünyasında önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu nedenle ergenler arasında görülen siber zorbalık davranışlarının incelenmesinde büyük yarar olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmanın temel amacı ergenlerin siber zorbalık yaşantılarını, siber zorbalığa maruz kaldıklarında verdikleri tepkileri betimlemek ve ergenlerde görülen siber zorbalığın arkadaşlık ilişkileri ve benlik saygısı ile olan ilişkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda ergenliğin gelişimsel özelliklerine; siber zorbalığın tanımına, özelliklerine, yaygınlığına ve değişkenlerle ilişkisine dair literatür taraması yapılarak ilgili araştırma bulguları özetlenmeye çalışılmıştır.

1.2 Amaç

Araştırmanın genel amacı ergenler arasındaki siber zorbalık, siber mağduriyet, arkadaşlık ilişkileri ve benlik saygısı arasındaki ilişkileri bazı değişkenler açısından incelemektir. Araştırmanın temel problemi siber zorbalık ve siber mağduriyetin ele alınan değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediğidir. Bu amaç ve temel problem doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere cevaplar aranmıştır:

1. Cinsiyete, yaşa, anne ve baba eğitim düzeyine, aylık ortalama gelir düzeyine, okul türüne, internete erişim sıklığına, internette günlük harcanan zamana göre siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
2. Siber zorbalık ve siber mağduriyetin cinsiyet, yaş, benlik saygısı, arkadaşlık ilişkileri, internete erişim sıklığı, internette günlük harcanan zaman, Facebook, Instagram ve Youtube kullanımı ile arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Cinsiyet, yaş, internette günlük harcanan zaman, kullanılan sosyal paylaşım siteleri, arkadaşlık ilişkileri, benlik saygısı ve siber mağduriyet siber zorbalığı anlamlı olarak açıklamakta mıdır?
4. Cinsiyet, yaş, internette günlük harcanan zaman, kullanılan sosyal paylaşım siteleri, benlik saygısı, arkadaşlık ilişkileri ve siber zorbalık siber mağduriyeti anlamlı olarak açıklamakta mıdır?

1.3. Varsayımlar

Bu araştırmada rneklemi oluşturan ergenlerin Genel Bilgi Formu'nu, Akran İlişkileri leği'ni, Piers-Harris'in çocuklarda z Kavramı leği'ni ve Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri'ni doğru ve gerçeği yansıtır bir şekilde doldurduğu varsayılmıştır.

Ankara ili ankaya, Yenimahalle ve Mamak ilçelerindeki liselerden rastgele seçilen ve normal gelişim gösteren ergenlerden oluşturulan örnekleme grubunun evreni temsil ettiği varsayılmıştır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Ergenlik Tanımları ve Özellikleri

Gelişim dinamiğinin içinde büyüme ve olgunlaşmayla ilgili en yoğun ve hızlı değişimlerin yaşandığı iki dönem bulunmaktadır. Bunlardan biri bebeklik dönemi diğeri ise ergenlik dönemidir. Ergenlik dönemi öncelikle fizyolojik ve yapısal değişimlerin yaşandığı, bu değişimlerin sosyal duygusal ve zihinsel olgunluğa temel hazırladığı bir oluşum sürecidir (7,8). Bu süreçte çok yönlü değişkenler ve buna bağlı çeşitli etkenler söz konusu olmaktadır (7).

Kimmel ve Weiner (1985) ergenliği yaşamın bir evresinden diğerine geçiş dönemi olarak tanımlamaktadır. Ergenlikte; çocukluğun olgunlaşmamış hali geri kalmakta ancak yetişkinliğin potansiyelleri de tam gelişmemiş olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu geçiş çocukluktan yetişkinliğe doğru ilerleyen bir gelişimi ifade etmektedir (9). Benzer şekilde Steinberg (2003) de ergenliği biyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik bir geçiş periyodu olarak tanımlamaktadır. Bu dönem boyunca ergen birçok değişim yaşamakta ve hızlı bir gelişim göstermektedir. Ergenlik dönemi süresince ergen; cinselliğe ilgi duyma, bilişsel olarak olgunlaşma, kendisinin daha çok farkına varma, daha bağımsız olma ve gelecekle ilgili daha fazla düşünme gibi gelişimsel özellikler sergilemektedir (10).

Kulaksızoğlu'nun (1998) tanımına göre ergenlik; insanda bedence büyümenin, hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel ve zihinsel değişme ve gelişmelerin olduğu, puberte ile başlayan ve bedence büyümenin sona ermesiyle sonlandığı düşünülen özel bir evredir (11).

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre ergenlik 10-24 yaşları arasında (12); UNICEF'e göre 10-19 yaşları arasında (13); Birleşmiş Milletler'e göre ise 15-24 yaşları arasında değerlendirilmektedir (14,15).

Ergenlik döneminde boyunca ergenin kazanması beklenen bir takım gelişimsel hedefler bulunmaktadır. Yavuzer (2014)'e göre bu gelişimsel hedefler; 1) bağımsızlık kazanma, 2) kendine özel bir kimlik geliştirme, 3) kendi kendini motive edebilme becerisini kazanma, 4) kendi değer yargılarını belirleme ve seçilen değerlere bağlı kalabilmek için yeterli düzeyde öz denetim geliştirme, 5) ayrı birer birey olarak başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamaya, paylaşmaya çalışma, 6) cinsel kimlik

kazanma, 7) yeni edinilen zihinsel becerileri geliştirme, 8) yaşlılarıyla tatmin edici ilişkiler geliştirme şeklinde sıralanmaktadır (8).

Kimmel ve Weiner (1985)'in aktardığına göre, Havighurst (1972) ise ergenlik dönemine ait şu sekiz görevin olduğunu ifade etmiştir; 1) her iki cinsten akranlarla yeni ve daha gelişmiş ilişkiler geliştirme, 2) erkeğe veya kadına ait sosyal rol geliştirme, 3) fiziksel yapıyı kabullenme ve vücudunu etkin bir şekilde kullanma, 4) ebeveynlerden ve diğer yetişkinlerden bağımsız olma, 5) evlilik ve aile hayatı için hazırlanma, 6) kariyer hayatı için hazırlanma, 7) sosyal sorumluluk davranışlarına eğilim gösterme ve bu davranışları geliştirme, 8) davranış ve ideoloji geliştirmeye rehber niteliğinde bir değerler bütünü ve etik sistem geliştirme (9).

2.1.1. Puberte

Puberte (buluş, erinlik), cinsel organların olgunlaştığı ve üreme yeteneği kazandığı, nispeten daha kısa süren fizyolojik değişim dönemine işaret eder (8-10,16). Kızlarda ortalama 10-12 yaşlarında başlayıp yaklaşık 18 yaşına kadar, erkeklerde ortalama 12-13 yaşlarında başlayıp yaklaşık 21 yaşına kadar sürebilmektedir. Kızlar için başlangıç belirtisi menstrüasyonun başlaması, erkekler için ise nokturnal emisyonlar ve ilk ejakülasyonlar sayılmaktadır (8,9,16,17). Ancak pubertenin başlangıcı ve bitişini değişkenlik gösterebilmektedir ve bu durum normal bir gelişimsel süreçtir. Bazı ergenler yaşlılarından daha önce erinlik dönemini geçebilmekte, bazıları ise erinlik dönemine daha geç girebilmektedir (9,10,18).

Puberte, ergenliğe temel hazırlayan fiziksel değişimleri içermektedir (8,16). Pubertede meydana gelen fiziksel değişimler şunları içerir: Fiziksel büyüme hızında artış (boy uzaması ve kilo artışı), birincil cinsiyet özelliklerinin kazanılması (cinsel organların büyüüp gelişmesi), ikincil cinsiyet özelliklerinin kazanılması (göğüslerin büyümesi, ses tonunun değişmesi, cinsel bölgelerde ve koltuk altlarında tüylenme, vücut ve yüz oranlarının değişmesi), vücut kompozisyonunda değişiklikler (yağ ve kas oranında farklılıklar), dolaşım ve solunum sisteminde değişiklikler (egzersiz potansiyeli ve gücünde artış) şeklinde sıralanabilir (8,10,17,18).

2.2. Ergenliğin Evreleri

Ergenliğin gelişimsel olarak başlangıç (erken), orta ve ileri (geç) olmak üzere üç evresi bulunmaktadır (9,10,18). Bununla birlikte Tablo 2.1’de görüldüğü gibi ergenliğin başlangıcı ve bitişi ile ilgili görüş farklılıkları olabilmektedir. Bu farklı görüşlerden yola çıkarak ergenliğin bir geçişler dizisi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu geçişlerin ise birbiriyle eş zamanlı olarak gelişim göstermediği, aynı zorluk veya kolaylık derecesine sahip olmadığı ve aynı sürede tamamlanmadığı görülebilmektedir (10).

Tablo 2.1. Ergenliğin Farklı Bakış Açılarına Göre Sınırları

<i>Bakış Açısı</i>	<i>Ergenliğin Başlangıcı</i>	<i>Ergenliğin Bitişi</i>
Biyolojik	Pubertenin başlangıcı	Cinsel üreme açısından yeterli olmak
Duygusal	Aileden ayrılmanın başlaması	Kendine ait bir kimliğin kazanılması
Bilişsel	Daha gelişmiş akıl yürütme becerisinin ortaya çıkışı	Daha gelişmiş akıl yürütme becerisinin tamamlanması
Kişilerarası	İlginin aile ilişkilerinden akran ilişkilerine kaymaya başlaması	Akranlarla yakın ilişkiler kurma becerisinin gelişmesi
Sosyal	Yetişkinlerin aile, iş ve vatandaşlık gibi görevleri için eğitimin başlaması	Yetişkin statülerinin ve haklarının tamamının kazanılmış olması
Eğitimsel	Ortaokula başlama	Resmi okul eğitimi sürecinin tamamlanması
Yasal	Çocukluk statüsünün tamamlanması	Reşit olma
Kronolojik	Ergenlik için belirtilen yaşa girilmesi (örneğin 10 yaş)	Yetişkinlik için belirtilen yaşa girilmesi (örneğin 21 yaş)
Kültürel	Ergenliğe geçiş ritüeli için eğitim periyoduna girilmesi	Ergenliğe geçiş ritüeli eğitiminin tamamlanması

Kaynak: (10)

2.2.1. Başlangıç Evresi (Erken Ergenlik) (10-14Yaş)

Yaklaşık 10-14 yaş arasındaki başlangıç evresi, bedensel gelişmenin yaşandığı evredir. Bu evrede; boy uzaması, kilo artışı, iç organlarda gelişme ve bunlara bağlı fiziksel kapasite artışı görülür (7-10,19,20). Fiziksel gelişimdeki ilerlemeyle birlikte bilişsel kapasitede de artış görülmektedir (10,20). Ergenliğin bu döneminin temel

gelişimsel görevi bu biyolojik ve bilişsel değişikliklere uyum sağlamaktır (9).

Ergenliğin ilk döneminin bazı ayırt edici özellikleri bulunmaktadır. Bu dönemde ergenin duygu durumu hızlı değişim gösterebilmekte ve ergen duygu düzenlemeyle ilgili sorunlar yaşayabilmektedir (7,20). Bu dönem hızlı değişim ve uyum güçlükleri yaşanabilmekte, beden imgesi ile çatışmalar görülebilmektedir. Dış denetime karşı dirençli bir yapı görülmekle birlikte yalnızlık isteği yoğun olabilmektedir. Erken ergenlik döneminde duygular yoğun yaşanmakta ve cinsellikle uğraşı abartılı olmaktadır (7). Ergenliğin bu döneminde karşı cinsiyette arkadaş arama artar ve böylece romantik ilişkiler başlamış olur (20,21). 11-13 yaşlar ergenlerin romantizm ile yoğun bir şekilde ilgilendiği dönemdir ve aynı cinsiyetten arkadaşlarıyla yaptıkları sohbetlerde bu önemli bir konu haline gelmektedir. Aşık olunan kişiyle etkileşime girebilir veya girmeyebilirler. Flört başladığında ise bu daha çok grup ortamında olmaktadır (20,22). Bu ilişkilerde odak nokta ise romantik ilişkiler değil, ergenin benliğini ve kendine güvenini geliştirmesidir (20).

Ergen bu dönemde toplumsallaşmada güçlükler yaşayabilmekte ve bunun sonucunda çeşitli kaygılar içine girebilmektedir. Ergenliğin ilk döneminde meydana gelen fiziksel değişiklikler, bu fiziksel değişikliklerde yaşanan farklılıklar, karşı cinsle artan ilişkiler, cinselliğe ilginin artması, duygusal dengesizlikler gibi faktörler uyum sürecinde ergenin kaygı kaynakları olabilmektedir (7).

2.2.2. Orta Ergenlik (14-17 Yaş)

Erkeklerde 15-17, kızlarda ise 14-16 yaşları ergenliğin orta döneminin temel yaşları olarak kabul edilmektedir (7). Kızlar bedensel gelişimlerini büyük oranda tamamlarken erkeklerin fiziksel olgunlaşması hala devam etmektedir. Bu evrede ergen daha çok ruhsal alandaki gelişimsel sorunları çözümlenmek durumundadır. Arkadaş ilişkilerinin önem kazanması, ergenin kendisini sosyal alanlarda ortaya koyabilmesi, anne-babayla yaşanan otorite çatışması, ayrışma ve bireyleşme bu dönemin başlıca gelişim özellikleridir. Grup arkadaşlıkları önem kazanır ve karşı cinsle ilişkiler artar, cinsel kimlik gelişimi ilerler (8,20). Karşı cinsle ilişkilerin artmasıyla birlikte ergenin romantik ilişki dinamiği de gelişim göstermektedir. Ergenin romantik ilişkisi akran grubu içerisindeki statüsünü etkileyebilmektedir. Bu nedenle romantik ilişki için

seçilen kişilerin akranlar tarafından nasıl algılandığı önem arz etmektedir (20). Bu dönemde ergen iki tür romantik ilişki kurmaktadır: sıradan flört ve gruplar halinde flört. Sıradan flörtler genellikle karşılıklı olarak birbirine çekici gelen bireyler arasında gelişmekte ve kısa süreli olmaktadır. Gruplar halinde flörtte ise akran grubu arkadaşın romantik ilgisini karşıya ileterek ve bu çekimin karşılık bulup bulmayacağını teyit ederek aracı rol oynamaktadır (22). Orta ergenlik döneminin sonlarına doğru ise daha ciddi romantik ilişkiler kurulabilmektedir (20,21). Ergenliğin bu döneminin başlıca gelişimsel görevleri şunlardır: a) özerk olma ve aileden bağımsız bir yapı geliştirme; b) daha geniş akran gruplarına rahatça dahil olma ve daha yakın arkadaşlıklar geliştirme; c) karşı cinsle uygun ilişkiler geliştirmeyi ve cinselliği öğrenme (9).

2.2.3. Geç/İleri Ergenlik (18-21 Yaş)

Ergenliği son dönemi genellikle 18 yaşında başlar ve ergen; daha uyumlu ve belirgin bir kimliğe ulaşana, kendine uygun sosyal roller, değerler sistemi ve yaşam hedefleri belirleyene kadar devam eder. Bu dönemin başlıca gelişimsel görevleri Havighurst'un belirttiği "evlilik ve aile hayatı için hazırlanma, kariyer hayatı için hazırlanma, sosyal sorumluluk davranışlarına eğilim gösterme ve bu davranışları geliştirme, davranış ve ideoloji geliştirmeye rehber niteliğinde bir değerler bütünü ve etik sistem geliştirme" görevlerine karşılık gelmektedir (9). Ergenliğin son dönemi, ilk ve orta dönemine özgü dengesizliklerin, çatışma ve çelişkilerin giderek azaldığı, daha dengeli bir dönemdir (7). Ergenliğin bu son evresi kimlik gelişiminin ve duygusunun ilerlediği aşamadır. Meslek seçmek, yaşam biçimini belirlemek, karşı cinsle sevgiye dayalı ilişkiler kurmak, siyasi, felsefi, dini görüşler geliştirmek, grup içinde olabilmek ve bir gruba ait olabilmek, kendine ait bir değer sistemi edinmek de kimliğin kazanılmasında rol oynayan önemli unsurlardır (8). Ergenin romantik ilişkileri bu dönemde daha ciddi, kararlı, sadakate ve sevgiye dayalı, uzun süreli olmaktadır (20,22). Akran grubunun romantik ilişkilerdeki etkisi azalmakta, çift olma anlayışı gelişmektedir (20).

2.3. Ergenlik Kuramları

Ergenlikle ilgili teorilerden bazıları gelişim üzerinde biyolojinin, bazıları ise çevrenin daha etkili olduğunu savunmaktadır. Bu değişkenlerden yalnızca birinin

etkisini vurgulayan teoriler aşırı uç noktalar olarak değerlendirilmektedir. Bazı teoriler ise hem çevrenin hem de biyolojinin etkisinin olduğuna daha yakın görüşler içermektedir (10).

Tablo 2.2. Ergenlik Kuramları

<i>Son Derece Biyolojik</i>		<i>Son Derece Çevresel</i>		
Biyolojik (Hall)	Organizmal (Freud, Erikson, Piaget)	Öğrenme (Bandura)	Sosyolojik (Mannheim, Lewin)	Antropolojik (Benedict, Mead)

Kaynak: (10)

2.3.1. Biyolojik Kuramlar

Ergenliğe biyolojik açıdan bakarlara göre, insan davranışları; hormonlar, nörolojik bozukluklar ya da kalıtım gibi fizyolojik faktörlerle ilişkilidir. Bu yaklaşımın öncüsü ise G. Stanley Hall'dür. Hall'e göre ergenlik dönemi özellikle insan türüne özgü genetik kodlamalar tarafından belirlenen, fırtınalı ve kendine has özellikleri olan bir dönemdir. Hall puberteyle birlikte hormonlarda meydana gelen ani değişikliklerin ergende engellenemez bir değişime yol açtığını, bu değişikliklerin genetik olarak kodlanmış olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle ergenliği evrensel düzeyde zor ve sıkıntılı bir dönem olarak tanımlamaktadır (10, akt. 16). Bununla birlikte daha sonraki dönemlerde bu teoriyi savunanların sosyal çevrenin etkisini de kabul ettiği ve bu nedenle "biyososyal teori" yaklaşımını benimsedikleri görülmektedir (akt. 16).

2.3.2. Organizmal Kuramlar

Biyolojik teorilerde olduğu gibi bu yaklaşımda da ergenlik dönemi boyunca yaşanan biyolojik değişikliklerin önemi vurgulanmaktadır. Ancak biyolojik teorilerin aksine bu yaklaşımda bu biyolojik faktörlerin etkileşime girdiği çevresel etmenler de hesaba katılmaktadır. Organizmal teorilerin ortak noktası ergenliği organizmal bir uyum süreci olarak değerlendirmeleridir. Davranış gelişimsel aşamaların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve her gelişim dönemi bir öncekinden farklılık

göstermektedir. Ancak bu yaklaşımların bireysel büyüme ve gelişmeyle ilgili vurguladığı farklı noktalar bulunmaktadır. Bu yaklaşımların öncüleri Sigmund Freud (1938), Erik Erikson (1968) ve Jean Piaget (1958)'dir (10,18).

Freud ve Erikson'ın yaklaşımları aynı zamanda “psikoanalitik teoriler” olarak da adlandırılmaktadır (16). Diğer yaklaşımların aksine Freud, erken çocukluk dönemindeki deneyimlere büyük önem vermektedir. Özellikle bebeklik döneminde bebeğe bakım veren kişinin bebekle olan ilişkisi yaşamın diğer dönemlerinde bireyin düşünme şeklini ve insanlarla iletişimini etkilemektedir (akt. 16). Psikoanalitik teoriye göre gelişim belirli dönemlerden oluşmaktadır. Freud bu dönemleri “psikoseksüel dönemler” olarak adlandırmıştır. Bu gelişimsel dönemlerde belirli psikolojik ve cinsel durumların çözümlenmesi, ergenlik ve yetişkinlik döneminde sağlıklı bir gelişim gösterilmesi açısından önemlidir. Bu nedenle ergenlik dönemindeki davranışlar büyük oranda ebeveynlerle olan erken çocukluk deneyimlerinden ve bu dönemdeki sorunları ne kadar başarılı bir şekilde çözdüğümüzden etkilenmektedir (10, akt. 16). Anna Freud ise ergenlik dönemini, puberte ile meydana gelen biyolojik değişimler bağlantısıyla cinselliğin ve saldırgan enerjinin arttığı bir dönem olarak görmektedir (23). Anna Freud’a göre ergen cinsel dürtülerinin kontrolü ve bunlardan zevk alma arasında denge kurmaya çalışmaktadır. Gizil dönem boyunca bastırılan cinsel dürtülerin yeniden ortaya çıkması ile kendini savunma ihtiyacı hissedilmektedir. Bu dönemde kararsızlık ve dengesizlik görülmesi ergenin iç dünyasında meydana gelen isyanların ve çelişkilerin dışa vurumu olarak değerlendirilmektedir (14).

Freud’un kuramını geliştiren en önemli kuramcılardan biri ise Erik Erikson’dır. Freud’dan farklı olarak Erikson, insanın hayatındaki evreleri “psikososyal dönemler” olarak adlandırmıştır. Erikson, gelişimde yaşam içerisinde her bireyin bir dizi kriz ve dönüm noktasıyla karşılaştığını ifade etmektedir (24-26). Bu gelişim dönemlerinin özelliği her dönemde biri olumlu diğeri ise olumsuz olan iki özellikten hangisinin birey tarafından kazanılıp kazanılmadığıdır ve birey bu dönemleri olumlu bir şekilde çözemezse bunlarla karşı karşıya kalmaktadır (25). Erikson’a göre bu dönemde ergenler, ne olduklarını algılamaya ve ileride ne olabileceklerini fark etmeye başlarlar. Yaşanmış deneyimleri bütünleştirmeye, "ben kimim?" sorusuna cevap aramaya, sağlam bir kişisel kimlik duygusuna ulaşmaya çalışırlar. Bu kriz dönemini aşarak kişiliğinde bir bütünlüğe ulaşabilen ergen, kimlik kazanır. Kendisi, ilişkileri, yaşam

şekli gibi konularda karmaşa yaşayan veya ilgisiz olan ergen ise kimlik karmaşası yaşar (24). Erikson bu dönemi “Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası” olarak adlandırmaktadır (19,24-28). Erikson’un deyimiyle kimlik kendi gelişim süreci içinde olgunlaşır, ergen bu süreçten önce herhangi bir kimlik bunalımı yaşamaz, çünkü bunun için sosyal, bedensel ve zihinsel ön şartlar henüz oluşmamıştır (11).

Piaget ise, psikoanalitik yaklaşımın aksine, insanın gelişimi zihinsel bir bakış açısıyla ele almaktadır (10). Çocukluk boyunca olayları anlamlandırma, problem çözme ve diğer insanlarla daha olgunlaşmış bir iletişim kurma gibi durumlarla başa çıkmak için elde ettiğimiz deneyimler sayesinde belirli bilişsel düzeye ulaşırız. Ergenlerde gözlemlenen bu olgunlaşma süreci ergenlerin daha üst düzey bir bilişsel seviyeye ulaştığını göstermektedir ve bu bilişsel düzey “soyut düşünme” olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte yeterince olgunlaşmamış düşünce ve davranışlar sergileyen ergenler ise “somut işlemler dönemi”nde sıkışıp kalmış olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla ergenlik dönemi, ergen yeni bir bilişsel düzeye ulaşıp daha olgun bir davranış sergileyebildiği için, yaşamın özel bir evresi olarak değerlendirilmektedir (10, akt. 16).

2.3.3. Öğrenme Kuramları

Biyolojik temelli teorilerin aksine, öğrenme teorileri ergenlik sırasındaki ve sonrasındaki davranışların çoğunlukla çevresel faktörler aracılığıyla belirlendiğini ifade etmektedir. Bu yaklaşımda davranışlarımızda biyolojik faktörlerin etkisinin olduğu da kabul edilmekte ancak deneyimlerin davranış üzerinde daha etkili olduğu savunulmaktadır (16).

Öğrenme teorileri iki kategoriye ayrılmaktadır. Birinci kategoride ergenlerin davranışı öğrenmesinde pekiştiricilerin ve cezaların etkisini vurgulayan davranışçı yaklaşım bulunmaktadır (10). Bu yaklaşımın öncüsü ise B. F. Skinner’dır. Skinner ve diğer davranışçı teorisyenlere göre bir bireyin davranışları ve tutumları doğumdan itibaren pekiştirilmiş veya cezalandırılmış davranışları sonucunda oluşmaktadır. Bu nedenle ergenlik erken çocukluk veya yetişkinlikten ayrı bir dönem olarak görülmemektedir. Ergenliğin kendine has, eşsiz (unique) olmasının nedeni, ergenin yaşamın bu döneminde belirli davranış örüntülerini sergilemesi için pekiştirilmesidir (10, akt. 16,18).

Davranışçı öğrenme teorilerinin geliştirilmesi ve genişletilmesiyle ortaya çıkan sosyal öğrenme teorisine göre ise, model alma davranış ve tutumları etkilemektedir. Buna göre çevremizdeki insanların davranışlarını taklit ederek öğreniriz. Bu yaklaşımın öncüsü ise Albert Bandura'dır. Skinner'ın teorisini daha çağdaş bir şekilde yorumlayan Bandura'ya göre ergenlik dönemi boyunca geliştirdiğimiz inançlar ve düşünme biçimleri, pekiştireçlerin veya cezaların bir bireyin üzerinde nasıl bir etki bıraktığıyla yakından ilgilidir. Bu yaklaşıma göre, pekiştirmeler ve cezalandırmalar her bireyi farklı bir şekilde etkileyebilmektedir. Bunun nedeni, olayları yorumlama ve anlamlandırmada bireysel farklılıkların olmasıdır (10, akt. 16,18).

2.3.4. Sosyolojik ve Antropolojik Kuramlar

Antropolojik yaklaşımın öncüleri Ruth Benedict ve Margaret Mead'dir. İki teorisyen de ergenlik döneminin nasıl geçeceğini toplumsal yapıdan etkilendiğini vurgulamaktadır. Onlara göre ergenlik dönemi Hall'ün söylediğinin aksine, her toplumda fırtınalı veya stresli olmak zorunda değildir. Çocukların ergenliğe girdiklerinde nasıl davranacağını veya düşüneceğini buldukları toplumdaki sosyalleşme süreçleri etkilemektedir (10, akt. 16).

Bu antropolojik yaklaşımları sosyolojik yaklaşımlar da desteklemektedir (16). Sosyolojik yaklaşımlar da ergenlerin toplum içerisindeki grup rolünü açıklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşıma göre de ergenlerin ait oldukları gruplar yaş, cinsiyet, ırk, sosyal sınıf ya da diğer demografik değişkenlere göre şekillenmektedir. Yani bireyin biyolojik ya da bireysel deneyimleri değil grup içerisindeki etkileşimleri önemlidir (10). Sosyolojik yaklaşıma göre de ergenin bu dönemi nasıl geçireceği daha çok yoksulluk gibi çevresel faktörlere bağlıdır. Bu yaklaşımın bilinen öncüleri ise Kurt Lewin (1951), Edgar Friedenberg (1959), Robert Havighurst (1952), Karl Mannheim (1952) ve James Coleman (1961)'dir. (16).

Lewin (1951) ve Friedenberg (1959), ergenliğin çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olduğunu ve ayrı bir sosyal sınıfı oluşturduğunu vurgulamaktadırlar. Bu nedenle bu iki farklı jenerasyon arasındaki ilişkiye ve ergenin geçiş döneminde yaşadığı zorluklara vurgu yapmaktadırlar. Mannheim (1952) ve Coleman (1961) da yetişkin ve ergen jenerasyonları arasında farklı sosyal şartların olduğunu bu nedenle farklı tutum, değer ve inançlar sistemi geliştirildiğini ifade etmektedir. Havighurst

(1952) ise ergenin aile alt yapısının ergenlik dönemini nasıl geçireceğini belirlediğini ifade etmektedir. Genel bir ergenlik dönemi yapısı belirlemenin aile yapıları çok farklılaşabileceği için zor olduğunu belirtmektedir (10).

Spranger ise ergenliğin fırtınalı ve zor bir dönem olarak geçip geçmeyeceğinin ergenin kişiliği ile ilgili olduğunu ifade etmektedir. Her bireyin farklı olmasından dolayı herkese uygulanacak birtakım kurallar oluşturmanın imkansız olduğunu belirtmiş ve "bireysel farklılıklar kuramı" nı ileri sürmüştür. Bu kurama göre ergenlikte üç çeşit büyüme modeli olabilmektedir. Ergen bu dönemi ya fırtınalı ve stresli ya da çatışma veya stres yaşamadan geçirmektedir. Bu iki modelin kesişimi olan dinamik modelde ise zorluklar ve krizler bilinçli bir şekilde üstesinden gelmeye çalışarak geçirilmektedir (14).

2.4. Ergenlikte Benlik Kavramı

2.4.1. Benlik Kavramı

LaBenne ve Greene (1969), benlik kavramını yaşanan veya gözlemlenen deneyimlerden yola çıkarak elde edilen bilişsel süreçler ya da düşünceler bütünü olarak tanımlamaktadır. Benlik kavramı bir kişinin kendi görünüşü, alt yapısı, yeterlilikleri ve kaynakları, tutum ve hisleri ile ilgili değerlendirmelerini ifade etmektedir. Tüm bunlar bireyin davranışlarının ortaya çıkışını etkilemektedir (29).

Aydın (1996)'a göre benlik kavramı; şahsın kendisine bakış açısı, kendisini zihninde temsil ediş biçimidir. Şahsın kendisi ile ilgili algılamalarının, kişisel atıflarının (yüklemelerinin), geçmiş yaşantılarının, gelecekle ilgili hedeflerinin, sosyal rollerinin onun zihninde temsil edilişi ve zihinde kavramsal ben olarak odaklaşmasıdır (30).

Öner (2005)'e göre benlik kavramı (self-concept); psikoloji literatürlerinde "kendilik anlayışı", "benlik tasarımı", "öz saygı", "öz-kavram"; kamuoyunda ve günlük yaşamda "güven duygusu" ya da "kendine güven" olarak isimlendirilen, kişiliğin temelinde olan, birey için en önemli algı, duygu ve düşüncelerin bir bütünüdür (31).

Her bireyin nasıl hissettiğini, neleri sevip sevmediğini, nelerde ve neden iyi olduğunu açıklamaya yarayan kendisiyle ilgili bir teorisi bulunmaktadır. Gelişimciler

bu teoriye 'benlik kavramı' adını vermektedir. Benlik kavramı günlük yaşamdaki deneyimleri açıklamanın ve anlamlandırmanın, benliği yapılandırmanın bir yoludur (18).

2.4.2. Ergenlikte Benlik Kavramı Gelişimi

Benlik kavramının gelişimi, bireyin diğer insanlarla kurduğu sosyal bağlantı ve ilişkilerin artması yoluyla sağlanır. Bireyler gelişim süreçlerinde kendi kimliklerini, kim ve ne olduklarını bu sosyal ilişkilerden öğrenirler. Sosyal deneyimler bireyin diğer insanlarla kurduğu etkileşimleri biçimlendirir. Bir çocuğun benlik kavramının gelişimi çocuğun hayatında bulunan “önemli kişiler”in rolünden etkilenmektedir. Başlangıçta çocuğun hayatında bulunan önemli kişileri aile bireyleri oluşturmakta iken yaş ilerledikçe arkadaşlar ve öğretmenler de önemli kişiler arasına girmektedir (29).

Ergenlik döneminde benlik kavramının farklılaşmasıyla birlikte ergen gerçek benliği (var olan benlik), ideal benliği (olmak istediği benlik) ve olmaktan korktuğu benliği (feared self) arasındaki farkları anlar ve bunları birbirinden ayırabilir. Sağlıklı bir benlik kavramına sahip olmanın önemli unsuru ise olmaktan korkulan benliği dengeleyen ideal bir benliğe sahip olmaktır (7,10). İdeal benlik çoğunlukla içerisinde bulunulan sosyal çevre tarafından etkilenmektedir ve ideal benlik için model alınan kişiler ebeveynler, etkileyici yetişkinler veya hayali karakterler olabilmektedir. Çocukluk döneminde ideal benlik çoğunlukla ebeveynlerden etkilenmekteyken ergenlikte etkileyici, çekici ve romantik veya hayali kişilerden etkilenmektedir (32). İdeal benlik, gerçek benliğin gelişmesine yardımcı olmakta ve ideal benlik ile gerçek benlik arasındaki ilişki benlik saygısının önemli bir kısmını oluşturmaktadır (33,34). İdeal benlik ile gerçek benlik arasındaki denge benlik saygısının önemli bir parçasıdır (34,35).

Benlik gelişiminde çocukların zihinsel gelişim düzeylerinin (10,18,19), sosyal ve kültürel faktörlerin etkisi olduğu unutulmamalıdır (19,29). Kültürlerin sosyalizasyon şekilleri, çocuğun sahip olduğu sosyal sınıflar (aile, okul, komşular, oyun grupları vb.) çocuğun benlik kavramının gelişmesinde ve şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Öfke yönetimi, kabul görme, bağımsızlık, cinsellik, beslenme alışkanlıkları gibi birçok konu kişinin bulunduğu kültürel bağlamdan etkilenmektedir (29).

Ergenlik dönemi boyunca bireylerin kendileriyle ilgili düşünme ve kendilerini tanımlama biçimlerinde yani benlik kavramlarında önemli değişiklikler meydana gelmektedir. Ergenlerin bilişsel olgunluk düzeylerinin gelişmesi bu değişikliklerin temelini hazırlamaktadır. Bu dönemde ergenler kendileriyle ve olaylarla ilgili daha detaylı, sofistike ve farklı biçimlerde düşünme konusunda daha yeterli olurlar (10). Ergenlerin farklı olayları daha genel prensiplerle ilişkilendirme yeterlilikleri farklı deneyimleri bir araya getirerek kendileriyle ilgili genel varsayımlara ulaşmalarını sağlamaktadır. Benlikle ilgili düşünme kapasitesi ergenlikle birlikte ortaya çıkar ve kişilikle, kişinin kendisiyle ilgili daha detaylı düşünmesini beraberinde getirir. Ergenlerin kendileriyle ilgili gözlemleri belirli olaylarla başlar (örneğin yüzme takımında olmak veya yüz metreyi diğerlerinden daha hızlı yüzmek gibi). Bu gözlemler daha sonra genel yargılara dönüşür (iyi bir yüzücüyüm). Daha genel düzeyde, iyi bir yüzücü, koşucu olduğunu söyleyebilen bir ergen bu yargılarını birleştirerek kendisinin atletik biri olduğunu söyleyebilir. Bu ergen aynı zamanda iyi bir öğrenciyse ve aynı zamanda yarı zamanlı bir işte çalışıyorsa daha genel düzeyde bir benlik betimlemesi (yetenekli ve sorumluluk sahibi biriyim) yapabilir (18).

Ergenler başlangıçta benlikleriyle ilgili çok fazla düşünceye sahiptir ve bu düşünceler yetersiz deneyim altyapısına sahiptir. Ergenlerin benlik kavramlarını oluşturan benlik varsayımlarının çoğu gerçek yeteneklerden çok potansiyeli yansıtmaktadır. Bu nedenle ergenler kendi benlik teorilerini oluşturabilmek için çok fazla zaman ve çaba harcamaktadırlar. Sağlıklı bir bireyde benlik kavramı kendi kendini düzenleyen bir yapıya sahiptir. Kişi yeni deneyimler elde ettikçe benlik kavramında düzenlemeler yapma yeteneği gelişmektedir. Ergenlikte bunu yapmak özellikle daha zor olabilmektedir çünkü ergenlik çok fazla değişikliğin yaşandığı ve tüm bu değişiklikleri açıklama ihtiyacının olduğu bir dönemdir (18). Ayrıca bu dönemde ergenler başkalarının kendileri hakkındaki düşüncelerini de oldukça önemsemektedir (10,19).

Benlik kavramı ergenlik dönemi süresince daha soyut, farklılaşmış ve daha uyumlu bir yapı haline gelir. Çocuklar kendileriyle ilgili yargılarını fiziksel, somut karakteristik özelliklerinden yola çıkarak oluştururlar. Ergenler ise kendileriyle ilgili yargılara utangaç, girişken ya da esprili olma gibi psikolojik karakteristik özelliklerinden yola çıkarak ulaşırlar. Çocuklar karakterlerini güçlü ya da zayıf, iyi ya

da kötü, doğru ya da yanlış gibi keskin sınırlarla çizerek belirtirler. Ergenler ise bu sınırların bu kadar keskin olmayacağını, bir karakterin hem güçlü hem zayıf yönlerinin olabileceğini söyleyebilirler. Dolayısıyla bilişsel olgunlukla birlikte gelişen benlik kavramıyla ergenler kendilerini daha iyi anlamakta ve davranışlarının nedenlerini daha iyi açıklayabilmektedirler (10,18).

Ergenlik döneminin başlarında, yaklaşık 12-14 yaşlarında, ergenin kendisiyle ilgili çelişkili görüşleri vardır. Ergen bu dönemde pek çok kişiyle çok çeşitli ilişkiler kurmakta ve hepsinden farklı deneyimler elde etmektedir. Farklı ilişkilerde farklı tepkiler veren ve alan ergenin kendisiyle ilgili değerlendirmeleri bu nedenle farklılaşabilmektedir. Ergenlik döneminin ortalarına doğru ise kendi özelliklerini daha kolay görebilme, değerlendirebilme ve kabul edebilme becerileri gelişir. Farklı insanlar ve farklı durumlar karşısında farklı tepkiler verilebileceği fark edilir. Ergenliğin daha sonraki yaşlarında ise kendisi ve benliği ile ilgili daha olgun değerlendirmeler görülür (10,18,19).

2.4.3. Benlik Saygısı

Literatürde benlik kavramı ve benlik saygısı terimlerinin birbirine çok yakın anlamları ifade ettiği ve hatta bazen birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir. Benlik kavramı ve benlik saygısı arasında çok ince bir fark bulunmaktadır. Benlik kavramı kişinin benliğiyle ilgili alana özgü değerlendirmeleridir. Kişinin kendini tanımlarken ya da betimlerken kullandığı kişisel özellikler ve yorumlamaların bütünüdür. Benlik kavramıyla ilgili değerlendirmeler akademik, atletik, fiziksel görünüm vb. alanlarda olabilmektedir. Benlik saygısı (self-esteem) ise kişinin benliğiyle ilgili genel bir değerlendirmeyi ifade etmektedir. Kişinin kendisiyle ilgili olumlu veya olumsuz değerlendirmelerini içermektedir. Özetle benlik kavramı alana özgü değerlendirmeleri, benlik saygısı ise genel benlik değerlendirmesini ifade etmektedir (10,18,36).

Rosenberg (1986)'ya göre benlik saygısının iki boyutu vardır. Bunlar barometrik ve temel benlik saygısı olarak ifade edilmektedir. Barometrik benlik saygısı durumdan duruma değişim göstermekteyken temel benlik saygısı ise zamanla veya duruma göre değişim göstermez. Bu nedenle çalışmalarda benlik saygısının hangi boyutlarının incelendiği önemlidir (10).

2.4.4. Ergenlikte Benlik Saygısı Gelişimi

Ergenlikte benlik saygısının değişimi ve gelişimi incelenirken benlik saygısına hangi açıdan bakıldığı önem taşımaktadır. Bir bireyin kendisiyle ilgili görüşlerinin, var olduğu gelişimsel dönemde daha olumlu veya olumsuz bir hal almasını araştırmak ile var olan benlik saygısının sabit kalıp kalmadığını (çocuklukta benlik saygısı yüksek olanların ergenlikte de yüksek benlik saygısına sahip olma eğilimi gibi) araştırmak benlik saygısına farklı bakış açılarından yaklaşmayı gerektirmektedir. Ergenlerin benlik saygısı ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunda genel benlik saygısına odaklanılmaktadır. Ancak günümüzde benlik saygısının hem genel hem de farklı boyutlarda değişebileceği (akademik, fiziksel görünüm, sosyal ilişkiler gibi) görüşü yaygın olarak yer almaktadır. Sonuç olarak bir ergenin akademik alanda yüksek, atletik alanda düşük ve fiziksel görünüm olarak orta düzeyde benlik saygısına sahip olabileceği söylenebilmektedir (10).

Ergenin ailesi ve arkadaşlarıyla olan ilişkileri, vücuduyla barışık olması ve okul başarısı benlik saygısının temellerini oluşturmaktadır (10,18). Mendelson, White ve Mendelson (1996) yaptıkları çalışmada bedensel imajıyla barışık olan ergenlerin benlik saygılarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır (37). Neden-sonuç ilişkisi kurmak zor olmakla birlikte (10,36) yüksek benlik saygısı daha iyi ruh sağlığı ile ilişkili görülürken düşük benlik saygısı duygusal problemlerle ilişkili görülmektedir (10). Bolognini, Plancherel, Bettschart ve Halfon (1996) yaptıkları çalışmada benlik saygısı ile ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi incelemişler ve kızlardaki düşük benlik saygısının erkeklere göre depresyonla daha ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır (38). Dumont ve Provost (1999) ergenlerin dayanıklı bir ruhsal yapıya sahip olmasında etkili olan değişkenleri incelemişler ve kendileriyle ve çevreleriyle uyumlu ergenlerin benlik saygılarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır (39). Orth, Robins ve Roberts (2008) yaptıkları çalışmada düşük benlik saygısının depresyonla ilişkili olduğu, düşük benlik saygısının depresyonu yordadığı sonucuna ulaşmışlardır (40).

Genel olarak benlik saygısı çocukluk döneminde yüksek görülürken ergenlik döneminde düşüş söz konusu olabilmekte (özellikle kızlarda), yetişkinlik döneminde yükselmekte ve yaşlılıkla birlikte tekrar düşmektedir. Ergenlik dönemindeki bu düşüş ise daha çok erken ergenlik döneminde görülmektedir (10,41). Ergenlerin kendileriyle ilgili düşünceleri zamanla daha sağlam bir yapıda olmakta, farklı deneyimler

karşısında daha az değişim göstermektedir. Erken ergenlikten ileri ergenliğe doğru günlük ruh halinde değişimler daha az olmaya başlamaktadır. Ergenlik döneminde genel benlik saygısı çok değişim göstermezken, erken ergenlik döneminde ergenlerin barometrik benlik saygıları diğer dönemlere göre daha fazla değişkenlik gösterebilmektedir (10). Bununla birlikte araştırmalar çocukların ilkokuldan ortaokula veya liseye geçtiklerinde benlik saygısında düşüşler olduğunu göstermektedir (42,43). Bu durumların nedeni olarak, erken ergenlik döneminde yaşanan değişikliklere uyum sürecinin daha zor olabilmesi gösterilebilir.

Ergenlik döneminde benlik saygısının değişimi ve cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği literatürde hala bir tartışma konusu olarak görülmektedir (akt. 36). Bu konuyla ilgili yapılan araştırma sonuçları farklılık gösterebilmektedir. Bazı araştırmalar benlik saygısının yaşa göre değişkenlik gösterdiğini (ergenlik döneminde düşük, genç yetişkinlikte yüksek ve yaşlılıkta düşük benlik saygısı) ortaya koyarken (44), bazı araştırmalar yaşa göre benlik saygısının bir değişim göstermediğini ortaya koymaktadır (37). Bunun nedeni olarak benlik saygısını ölçmedeki farklılıklar, temel benlik saygısı veya barometrik benlik saygısının farklı olabilmesi gösterilebilir.

Bazı araştırmalara göre ergenlik döneminde benlik saygısı cinsiyete göre farklılık gösterebilmektedir. Araştırma sonuçları ergenlik dönemi boyunca genel olarak erkeklerin kızlara göre daha yüksek benlik saygısına sahip olduğunu göstermektedir (10,18,33,36,38,45,46). Bazı araştırmalarda ise benlik saygısındaki farklılıklar daha detaylı incelenmiştir. Baldwin ve Hoffman (2002)'ın benlik saygısını yaşam olayları ve aile bağlılığı açısından inceledikleri boylamsal çalışmada; kız ergenlerin benlik saygısının 12-17 yaşları arasında düştüğü, erkek ergenlerin benlik saygısının ise 12-14 yaşlarında yükselip 16 yaşına kadar düşüş gösterdikten sonra tekrar yükseldiği görülmüştür (47). Gentile ve diğerleri (2009)'nin yaptığı meta analizde (yetişkinlerle yapılan çalışmalar da analize dahil edilmiştir) ise alana özgü benlik saygıları açısından cinsiyete göre farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Buna göre erkeklerin fiziksel görünüm, atletik yapı, kişilik ve kendini beğenme alanlarında kızlara göre; kızların ise davranışsal yapı, ahlaki ve etik alanlarda erkeklere göre daha yüksek benlik saygısına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (48). Cinsiyet değişkeninin yanı sıra benlik saygısı etnik kökene göre de farklılık gösterebilmektedir.

Benlik saygısının bazı yönlerden azınlık gruplarda bazı yönlerden ise çoğunluk gruplarda daha yüksek olabildiği görülmektedir (10,18,49,50).

2.5. Ergenlikte Arkadaşlık İlişkileri

2.5.1. Ergenlikte Arkadaşlık İlişkilerinin Özellikleri ve Önemi

Çocukluktan yetişkinliğe geçiş döneminde ergenler, birçok gelişim alanında değişiklik yaşamaktadırlar. Bu dönemde ergenlerin, ebeveyn ve arkadaşlarıyla olan ilişkileri de farklılaşmaktadır. Okul öncesi dönemde çocuk için en etkili kişiler anne baba iken, okul dönemiyle birlikte arkadaşların çocuk üzerindeki etkileri hissedilmeye başlamaktadır. Ergenlik dönemi ise, arkadaş değerlerinin daha fazla önem kazandığı bir evredir (11). Daha küçük yaştaki çocuklar için sadece bir oyun arkadaşından ibaret olan akranlar, ergenlikle birlikte ailenin korunaklı yaşamından bağımsız yetişkin bir birey olmaya geçişte aracı olma rolünü üstlenmektedirler (akt. 51).

Ergenlik döneminde arkadaşlıktan beklentiler ve arkadaşlığın tanımı değişim göstermektedir. Ergenlik öncesinde ortak bir aktiviteye ilgi arkadaşlığın başlangıcı için yeterli olabilmektedir ve bu ortak ilgi bittiğinde arkadaşlık da bitebilmektedir. Ergenliğe girilmesiyle birlikte arkadaşlıktan beklentiler oyun arkadaşlığından daha fazla olmaktadır. Genel anlamda bir kişinin gerçek bir arkadaş olarak değerlendirilmesi sadakat ve yakınlık gibi bazı beklentilerin karşılanmasıyla ilgili görülmektedir. Bu tarz arkadaşlıklarda problem durumları tartışma ve hislerin karşılıklı paylaşılmasını sağlayacak kadar güven duyma gereksinimi bulunmaktadır (16). Ergenlik dönemindeki arkadaşlık ilişkilerinin önemi, kişinin yakınlık ihtiyacıyla paralel olarak artmaktadır. Ergenler arkadaşlarıyla sınırlarını paylaşmaya başladıkça, bağlılık ve sadakat hissi artmakta, arkadaşların birbirine güvenilebileceği inancı gelişmektedir (52).

Ergenlik döneminde arkadaşlarla harcanan vakit aileyle geçirilen vakitten giderek daha fazla olmaktadır (10,16,18,52). Ancak ergenin davranışlarında veya etkileşimlerinde iletişime geçilen konu büyük etkiye sahiptir. Ergenler ahlaki konularla, eğitimle ve mesleki planlarla ilgili konularda ve kişiler arası ilişkileri düzenleme gibi durumlarda akranlarından çok ebeveynlerini dinlemeyi tercih etmekteyken; arkadaş seçme, akran ilişkilerini yönetme ve boş zamanlarını

değerlendirme gibi konularda akranlarını dinlemeyi tercih etmektedirler (akt. 9,52).

Ergenler çoğunlukla yaşıt oldukları ve benzer değerlere, hedeflere, aile yapılarına, etnik kökene veya dine sahip kişileri arkadaş olarak seçme eğilimindedirler. Dolayısıyla arkadaşlar birçok konudaki davranışları ve düşüncelerinde benzerlik göstermektedirler. İki ergen ne kadar uzun süre arkadaş kalırsa birbirlerine de o derece benzer hale gelmektedirler (akt.10,16). Ergenlik dönemindeki arkadaşlıklarda fiziksel görünüm de önemli bir yer tutmaktadır. Daha çekici veya iyi görünüme sahip ergenler arkadaşlık konusunda daha tercih edilebilir olabilmektedir. Ancak bu fiziksel görünüm etkisi arkadaşlıklarda uzun vadede çok büyük bir etkiye sahip olmamaktadır (akt. 16).

Brown ve Larson (2009) ergenlikte arkadaşlık ilişkileriyle ilgili şu özellikleri belirtmişlerdir (53):

1. *Ergenlikte akran ilişkileri daha çok öne çıkar (9,10,18,52).* Çocukluktan ergenliğe geçiş bireyin hayatında akranların önemini artıran sosyal değişiklikler meydana getirmektedir. Gençler kendi yaşıtlarıyla daha çok zaman geçirmeye başlamakta, akranlarının düşüncelerine ve beklentilerine büyük önem vermeye başlamaktadır. Bazı alanlarda akranların, ergenin tutumları, aktiviteleri ve duygusal iyi olma hali üzerinde yetişkinlerden daha fazla etkisi olmaktadır.
2. *Ergenliğe geçişle birlikte, akran ilişkileri daha karmaşık bir hal alır (9,52).* Akranların öneminin artmasıyla birlikte akran sistemindeki karmaşık yapı artış gösterir. Ergenlikte yeni ilişki biçimleri ortaya çıkar-çoğunlukla romantik ilişkiler-ve daha geniş bir gençlik kültürü, popüleriteye dayalı kalabalık gruplar gibi farklı akran sistem düzeyleri belirgin hale gelir. Ergenler arkadaşların, romantik eşlerin ya da arkadaş gruplarının seçiminde daha hassas bir dikkat gösterirler.
3. *Arkadaş seçimi ve arkadaş etkisinin bir sonucu olarak arkadaşlıklar ve arkadaş grupları birbirine benzer özellikler gösteren kişilerin bir araya gelmesiyle karakterizedir (9,10,16,18,52).* Arkadaşlıkların en temel özelliği, arkadaşların çok fazla ortak noktasının olmasıdır. Benzer zevkleri, değerleri, ilgileri ya da tutumları olan kişiler birbirini seçmekte ve bu özellikler giderek daha çok birbirine benzemektedir. Buna ek olarak eğer bu zevk, değer, ilgi ya da tutumlarda farklılaşmalar meydana gelirse arkadaşlık bağı zayıflamakta, çoğunlukla

arkadaşlık sona ermektedir.

4. *Statü ve prestij ergenin akran ilişkilerinde önemli bir unsurdur (18)*. Ergenlerin akran gruplarında hiyerarşik bir yapı olabilmektedir. Bazı gruplar veya kişiler diğerlerine göre daha üst düzeyde algılanabilmekte veya daha baskın olabilmektedir.
5. *Sosyal becerileri iyi olan ergenler zayıf olanlara göre daha uyumludur (9)*. Ergenlik döneminde değişen akran ilişkilerinin ve etkileşimlerin ortaya çıkmasıyla ergen sosyal becerilerini kullanarak uyum sağlayabilmektedir.
6. *Sosyal kabul, uyumun bir göstergesidir*. Ergenin içerisinde yer aldığı sosyal çevre veya akran grubu tarafından kabul görmesi uyum sağlama sürecinin olumlu geliştiğini göstermektedir.
7. *Akran ilişkilerinin ya da akran sistemlerinin yapısı değişkendir (9,18)*. Akran gruplarının yapılanması veya akran ilişkileri ergenliğin farklı dönemlerinde (erken, orta ve ileri ergenlik) farklı özellikler göstermektedir.
8. *Akran etkileşimi karşılıklı bir süreçtir*. Ergenlerin akranlarıyla olan iletişim şekilleri ve birbirleri üzerindeki etkileri karşılıklı bir etkileşimi ifade etmektedir. Bir ergen herhangi bir şekilde akranlarından etkilenirken aynı zamanda akranlarını da etkileyebilmektedir (54).

Ergenlik dönemindeki arkadaşlıkların ergenin ego, benlik kavramı ve benlik saygısı, ruh sağlığı ve sosyal gelişimi üzerinde önemli derecede olumlu bir etkisi vardır (11,16,18,55,56). Ergenlerin arkadaşlarıyla birlikte keşfettikleri yeni şeyler ve davranışlar ergenin kendisiyle ilgili yeni şeyler keşfetmesine yardımcı olmaktadır (18). Ayrıca bu dönemdeki arkadaşlıklar ergenin bireysel gelişimini daha doğru bir biçimde değerlendirmesini sağlamakta ve bir gruba ait olma gereksinimini karşılamaktadır (11,55,56). Ergenlikteki arkadaşlık ilişkileri ergenin sosyalleşmesini kolaylaştırmakta, yetişkinliğe geçişini kolaylaştıran sosyal rolleri hazırlamakta ve böylece toplumsal ilişkilere öncülük etmektedir (57).

2.5.2. Ergenlikte Arkadaşlık İlişkilerinin Gelişimi

Ergenlik öncesi dönemde çocuklar kendileriyle aynı cinsiyette ve yaşta olan, vakitlerinin çoğunluğunu onunla geçirdiği, kendisiyle ilgili birçok şeyi paylaştığı çok

yakın bir arkadaşına sahip olma eğilimindedirler (10). Puberte (erinlik) döneminin geçilmesiyle birlikte erken ergenliğe girilmekte ve ergenlik öncesindeki bu yakın arkadaşlıklar daha çok önem kazanmaktadır. Ergenin dikkati aile ile olan ilişkilerden arkadaşlarla olan ilişkilere doğru bir eğilim göstermektedir (10,20,58). Bunun üç temel nedeni bulunmaktadır. İlki; erinlik dönemindeki fiziksel değişiklikler, okul ortamındaki değişiklikler gibi birçok yeni durumun yarattığı endişeden dolayı erken ergenlik döneminde ergenler biriyle konuşmaya, okul çağı çocuklarından daha fazla ihtiyaç duyabilmektedir. Bu konuşma ihtiyacı da aynı durumda olan, güvenilen ve yakın bir arkadaş ile giderilmektedir. İkincisi, ailelerin bazen ergenlerin bu gibi konulardaki endişelerine veya yaşantılarına fazla tepki göstermesidir. Üçüncüsü ise ergenlikte bilişsel olgunluğun artmasıyla birlikte ergenler insanları ve olayları anlamada daha iyi düzeye ulaşmakta, sosyal etkileşimleri daha iyi yönetme becerileri gelişmektedir. Bu üç neden ergenlik döneminde arkadaşlığın neden daha önemli hale geldiğini açıklamaktadır (9).

Ergenliğin evrelerine ve cinsiyete göre arkadaşlık ilişkilerinde farklılıklar görülmektedir. **Erken ergenlik döneminde**, ergenlerin daha çok birlikte aktivitelere katıldıkları ve aynı cinsiyetten kişileri arkadaş olarak seçtikleri görülmektedir (9,18); **orta ergenlik döneminde** arkadaşlık ilişkilerinde sadakat ve güven daha önemli bir role sahiptir. Bir önceki dönemdeki yüzeysel ilişkiler derinleşmeye başlar, duygusal paylaşımlar ve ortak noktalar artar. Bu dönemde kızlar erkeklere oranla daha paylaşımcı olmakta ve sadakate daha fazla önem vermektedirler. Erkekler için de bu dönemde arkadaşlık ilişkilerinde yakınlık önemli bir rol oynamaktadır ancak birlikte bir şeyler yapabilme daha önemlidir. **İleri ergenlik döneminde**, arkadaşlık ilişkilerinde kişilikler ve yakınlık önem kazanmaktadır. Kızların arkadaşlık ilişkilerinde kişiliğe ve yakınlığa daha çok önem verdiği görülürken erkekler için aynı cinsiyetten kişilerle yapılan arkadaşlıkların önemini korumaya devam ettiği görülmektedir. Erkeklerin kızlara göre daha az yakınlık ve kendini ifade etme ihtiyacı hissettiği, ortak aktivitelerle buna ulaştıkları görülmektedir (18).

Arkadaşlık ilişkilerinin derinleşmesinin yanı sıra, ergenler ortak ilgileri ve tutumları olan akran gruplarına ait olmayı da önemsemektedir. Ergenlerin ailelerinden ayrılmak ve bir akran grubuna dahil olma isteklerinin ortaya çıkması gelişimsel bir durumdur (9,18).

Akran gruplarındaki yapılanma erken, orta ve ileri ergenlik dönemlerinde farklılık göstermektedir. Erken ergenlik döneminde daha çok aynı cinsiyetten kişilerle ve daha küçük akran grupları görülürken orta ergenlikte bu akran grupları daha karma bir yapıdan oluşur. Orta ergenliğin başlamasıyla önce var olan akran grupları genişler ve sonrasında daha heteroseksüel bir yapı oluşur. İleri ergenlikle birlikte kalabalık akran grupları dağılmaya ve flörtleşmenin artmasıyla ikili gruplar görülmeye başlanır (9,10).

Akran grubunun standartlarına uyum sağlama erken çocukluktan erken ergenlik döneminin sonuna kadar artış gösterirken, orta ergenlik ve ileri ergenlikte azalmaktadır. Bununla birlikte akran gruplarına uyum sağlama kişisel ve kültürel özellikler gibi etkenlerden dolayı farklılık gösterebilmektedir (9,10). Ergenliğin orta döneminde; akran gruplarının ergenin kimlik gelişimi üzerinde önemli bir etkisi vardır. Ergen, akran grupları içinde, kendi doğal isteklerini, beklenti ve özlemlerini daha kolaylıkla ortaya koyabilir. Özellikle duygu ve düşüncelerini özgürce anlatım olanağı bulamadığı otoriter, koruyucu aile yapıları içinde yaşayan ergenler, kendi yaşatlarıyla, oyun ve akran gruplarıyla daha yakın, sıcak, güvenli ilişkiler içine girebilirler. Gerçek duygu ve düşüncelerini daha kolay anlatma olanağına kavuşabilirler. Akran grupları ergenlerin toplum içinde özgün bireyler olmalarına, kendi yeterliliklerini başkalarına kabul ettirme niteliği kazanmalarına, dolayısıyla daha hızlı ve sağlıklı bir biçimde toplumsallaşmalarına önemli ölçüde katkılar kazandırabilmektedir (7).

2.6. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet

Sosyal medya;interaktif platformlar aracılığıyla bireylere ve topluluklara paylaşma, birlikte bir şeyler oluşturma, tartışma gibi imkânlar sağlayan teknolojik gelişmelerin (internet, cep telefonları veya web siteleri gibi) bir ürünüdür (59). Geçtiğimiz son 15-20 yıl içerisinde yeni uygulama, içerik ve donanımları olan sosyal medyada ve kullanımında çok büyük bir artış görülmüştür. Günümüzün ergenleri ve çocukları; bilgisayar, internet, cep telefonu gibi unsurları bulunan dijital teknolojinin kurulu olduğu bu dünyaya doğmaktadır (60). Ergenler sosyal medyayı iletişim, eğlence veya eğitim gibi çok çeşitli amaçlarla kullanmaktadır (60-62). Gün içerisinde ergenler cep telefonu, mesajlaşma, sosyal paylaşım siteleri, e-posta veya sohbet odası gibi yollarla teknolojik araçları kullanarak akranlarıyla iletişim kurabilmektedir (62).

Böylelikle kendilerine özgü ayrı bir kültürün parçası olmaktadırlar (51).

Sosyal medya kullanımının olumlu etkilerinin (eğitim, iletişim, bilgi edinme vb.) yanı sıra şiddet, alkol ve madde kullanımı, uygun olmayan cinsel yaşantılar, siber zorbalık gibi riskli ve sağlıksız birtakım etkileri de bulunmaktadır (61). Günlük hayatta kişiler arası yaşanan bazı olumsuz durumlar (hakaret, tartışma, rahatsız etme vb.), internet ortamına taşınabilmekte ve siber zorbalığı veya mağduriyeti ortaya çıkarabilmektedir. Teknolojinin hızla gelişmesi ve elektronik araçların kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte ortaya çıkan siber zorbalık-mağduriyet kavramlarını açıklarken, zorbalık kavramının öncelikli olarak incelenmesi gerekmektedir.

2.6.1. Geleneksel Zorbalık Tanımı

Zorbalık; bir kişinin, bir ya da daha fazla kişi tarafından belirli bir zaman diliminde ve tekrarlayıcı bir şekilde rahatsız eden olumsuz davranışlara maruz kalması olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre zorbalık yapan kişiye zorba, zorbalığa maruz kalan kişiye ise mağdur denilmektedir (3, akt. 4).

Zorbalıkta sergilenen olumsuz davranışlar; zorbalıkta kullanılan saldırganlık biçimi olarak değerlendirilmektedir ve oldukça çeşitlidir. Zorbalıkta görülen saldırganlık biçimleri; fiziksel zorbalık (vurma, tekme atma, itme-çekme, takip etme vb.), ilişkisel zorbalık (dedikodu yayma, dışlama, grup aktivitelerine dahil etmeme vb.) ve genel taciz (acımasızca alay etme vb.) olarak sınıflandırılmaktadır (3-6).

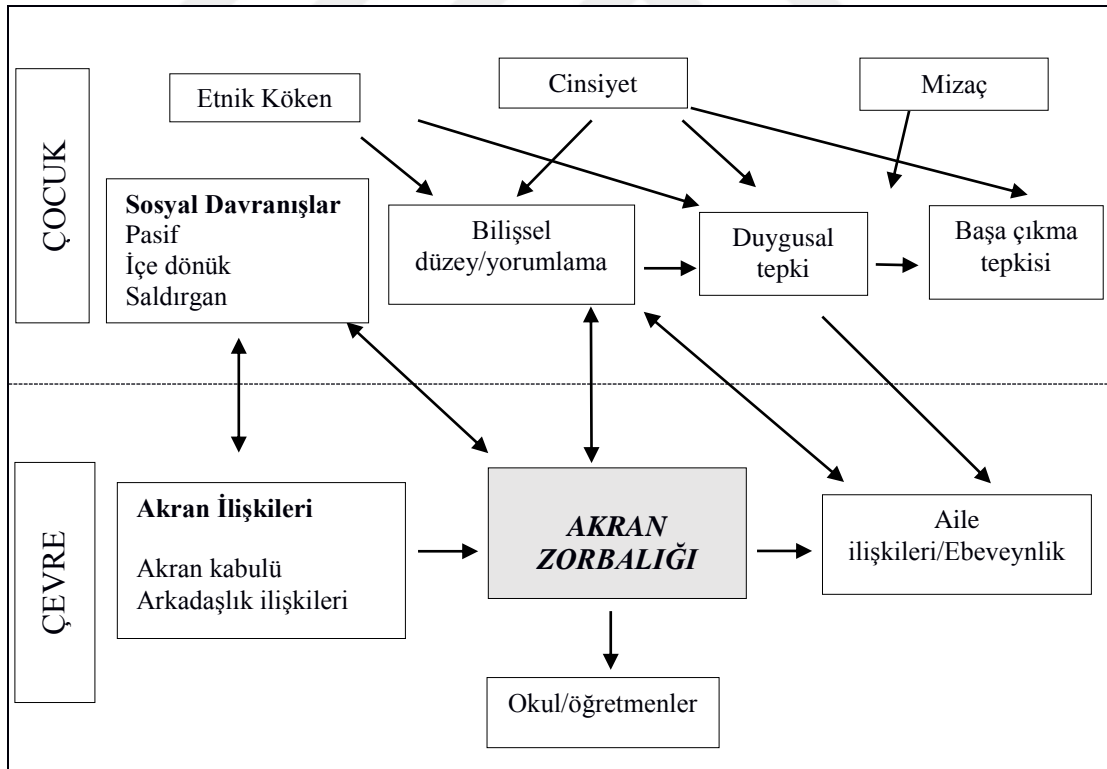
Zorbalık yapan kişi, sergilediği davranışların karşısındaki kişiyi olumsuz etkilediğinin ya da ona acı çektirdiğinin farkındadır. Zorbalıktan bahsedebilmek için zorba ve mağdur arasında güç dengesizliğinin bulunması gerekmektedir. Mağdur, zorbalık karşısında kendini savunmakta ve ifade etmekte güçlük yaşamaktadır (3,4).

Zorbalık şu üç kriter ile karakterizedir:

- a) Saldırgan bir davranıştır ve kasıtlıdır
- b) Tekrarlayıcı ve belirli bir zaman diliminde olur
- c) Güç dengesizliği ile karakterize kişilerarası bir ilişkidir (3,4).

Olweus (1993), mağdurları iki kategoriye ayırmıştır: *pasif* ve *provakatif*

mağdur. Pasif mağdurlar çoğunlukla kendilerini güvensiz hisseden ve etrafındakilere, onlara bir zarar verildiği takdirde karşılık veremeyecekleri imajını veren bireylerdir. Pasif mağdur olan çocuklar çoğunlukla fiziksel olarak daha zayıf ve kaygılı bir yapıya sahip olma ile karakterizedir. Provakatif mağdurlar ise hem kaygılı hem de saldırgan tepkilere sahip olma ile karakterize olan bireylerdir. Saldırgan ve etrafındakilere provoke eden davranışlar nedeniyle zorbalığa maruz kalabilmektedirler. Zorbaların ise saldırgan davranış örüntüleri olduğu ve fiziksel olarak daha güçlü çocuklar olduğu görülmektedir (3). Bununla birlikte Kochender-Ladd ve Ladd (2010)'un aktardığına göre, hem zorbalığa maruz kalan hem de zorbalık yapan *zorba-mağdur* kategorisi de bulunmaktadır. Kochender-Ladd ve Ladd (2010) zorbalıkla ilgili çocuğa ve çocuğun çevresine ait bazı özelliklerin yer aldığı “zorbalıkta çocuk ve çevre modeli” sunmuşlardır. Bu modele göre çocuğa ve çevreye ait karakteristik özellikler bulunmaktadır ve zorbalık davranışlarına maruz kalmayı veya zorbalık yapmayı etkilemektedir (63).

Şekil 2.1. Akran zorbalığında çocuk ve çevre (child-by-environment) modeli (63).

Şekil 2.1’deki modelde akran zorbalığı ile çocuğun çevresi ve kendisiyle ilgili bazı özellikler arasındaki ilişki ifade edilmiştir. Zorba veya mağdur olmayı etkileyen çocuğa ait etmenler olarak; sosyal davranışlar, bilişsel düzey/yorumlama, duygusal tepki, başa çıkma tepkisi, cinsiyet, mizaç ve çevreye ait etmenler olarak akran ilişkileri, okul/öğretmenler görülmektedir (63).

2.6.2. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Tanımı ve Özellikleri

Günümüzde zorbalığın, giderek internet ve cep telefonu gibi siber ortamlarda da yaşanmaya başladığı görülmektedir (akt. 64). İnternet ortamındaki iletişimin anonim olabilmesi; agresif ve aşağılayıcı yorumlar yapma, akranlara ve sınıf arkadaşlarına karşı siber zorbalık yapma ihtimalini de beraberinde getirmektedir (65). Siber zorbalık, okullarda sık karşılaşılan akran zorbalığının siber ortamda görülen şekli olarak da değerlendirilmektedir (66-68).

Siber zorbalıkla ilgili gelişimsel süreç incelendiğinde literatürde görülen tanımların gelişen teknolojiyle birlikte farklılaşabildiği ve geliştiği ancak vurgulanan durumların aynı şeyi ifade ettiği görülmektedir.

Literatürde yer alan tanımlar birlikte değerlendirildiğinde siber zorbalık; internetin yoğun olarak kullanıldığı akıllı telefon, bilgisayar ve diğer elektronik cihazlar kullanılarak e-posta, anlık mesajlaşma, sohbet odaları, sosyal paylaşım siteleri veya mesajlar aracılığıyla kasıtlı ve zarar verme amaçlı, zaman içinde tekrarlanan davranışlar olarak tanımlanabilmektedir (68-76). Buradan yola çıkarak siber zorbalığın temel noktasının, internet ve iletişim teknolojileri kullanılarak diğer kişilere zarar verme amaçlı davranışlar sergilemek olduğu söylenebilir. Gelişen teknolojiyle birlikte kullanılan araçlar, internet temelli uygulamalar veya siber zorbalığın görülme biçimleri değişebilmekte ancak bu temel nokta değişmemektedir. Bununla birlikte literatürde siber zorbalıkla ilgili çalışmalarda elektronik zorbalık (72), online taciz (77), internet tacizi (76) gibi siber zorbalığı ifade eden farklı terimlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu terimlerin ifade ettiği ortak noktanın internet ortamında meydana gelen, kasıtlı olarak yapılan zarar verici davranışlar sergilemek olduğu görülmektedir.

Günümüzde akıllı telefonların yoğun olarak kullanıldığı düşünüldüğünde; telefonlardaki internet temelli; iletişim veya paylaşım amaçlı uygulamaların da siber zorbalığın görülebileceği ortamlar olabileceği söylenebilir. İnternet ortamında görülen

anlık mesajlaşma, telefonlardaki bu uygulamalar ile çok daha hızlı ve kolay ulaşılabilir bir şekilde gerçekleştirilmektedir.

Siber zorbalığın ortaya çıkmasıyla birlikte okullarda görülen akran zorbalığı için “geleneksel zorbalık” terimi kullanılmaya başlanmıştır (71,78,79). İnternet ortamının farklı karakteristik özellikleri siber zorbalık ile geleneksel zorbalık arasındaki farkların temelini oluşturmaktadır (68,80).

Siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan farkları temel olarak şu şekilde sıralanabilir;

- a) Anonim olması (68,70,73,76,78,81),
- b) Kişinin internete ve cep telefonuna erişebildiği her yerde ve her zaman ortaya çıkabilmesi (68,72,73,81),
- c) Çok hızlı ve çok sayıda kişiye ulaşabilmesi (68,70,73,78,81,82),
- d) Fiziksel etkileşimin olmaması (68,70,78,83) ve güç dengesizliğinin gerekmemesi (73,79),
- e) Daha az planlama gerektirmesi (73,83),
- f) İnternette siber zorbalık davranışlarını denetleyecek birinin olmaması (70,82),
- g) Yakalanma riskinin düşük olmasıdır (83).

Siber zorbalık ve geleneksel zorbalık arasındaki farkların incelendiği çalışmalarda siber zorbalığın; daha çok okul dışı ortamlarda (68,79,80) ve geleneksel zorbalıktan daha az görüldüğü (79) sonucuna ulaşılmıştır.

İnternette tehdit içeren mesajlar gönderme (cyberstalking), sosyal paylaşım sitelerinde hakaret ve kötü sözler içeren mesajlar gönderme veya yayınlama, kişilerin fotoğraflarını veya videolarını, gizli veya özel bilgilerini internet ortamında izinsiz paylaşma (outing and trickery), kötü niyetli e-posta gönderme ya da cep telefonu mesajı atma (aşağılayıcı, tehditkar, alay edici, cinsel taciz veya şiddet içeren), rahatsız etme, internet ortamında taciz etme (online harrasment), iftira atma (denigration), dedikodu yayma, kendini başka biri gibi gösterme, dışlama (exclusion), internet ortamında etiketleme (tagging) siber zorbalığın yaygın görülen biçimleridir (66,69,71,81,84,85). Siber zorbalığın görülme biçimleri ve etkileriyle ilgili ergenlerin

görüşleri alınarak yapılan çalışmalarda; mesaj ve e-posta yoluyla yapılan siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan daha az etkiye sahip olduğu (68), telefon yoluyla yapılan siber zorbalığın geleneksel zorbalığa eş değer etkisi olduğu (68), fotoğraf veya videoların paylaşarak yapıldığı siber zorbalığın ise geleneksel zorbalıktan daha olumsuz etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (68,79).

Siber zorbalığın yaygın olarak görülen biçimleriyle ilgili çalışmalarda ergenlerin çoğunlukla şu davranışları sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır:

- Yüz yüze söylenemeyen şeyleri internette söyleme, kendini başka biri olarak tanıtmaya ve doğru olmayan şeyler söyleme (86).
- Mağdurla ilgili dedikodu yayma ve hakkında yalanlar söyleme (69).
- Lakap takma ve dedikodu yayma (80).

Siber Zorbalar ve Siber Mağdurlar

Siber zorbalıkla ilgili davranışları yapanlara *siber zorba*, bu davranışlara maruz kalanlara *siber mağdur*, bu davranışları hem yapıp hem de maruz kalanlara *zorba-mağdur*, bu davranışlara maruz kalmayıp yalnızca tanıklık yapanlara ise *tanık* denmektedir (74).

Kowalski ve Limber (2007) yaptıkları çalışmada hem siber mağdurların hem de siber zorbaların sırasıyla en çok anlık mesajlaşmayı, sohbet odalarını, e-postayı ve sosyal paylaşım sitelerini kullandıkları sonucuna ulaşmışlardır (72). Bununla birlikte siber zorbalığın en çok hangi internet temelli iletişim yollarıyla gerçekleştiğine ilişkin çalışmalarda ise siber zorbalığın daha çok; sohbet odaları (69,77), anlık mesajlaşma (70,72,77,79,87), e-posta (69,76,87), telefon mesajları (68,70,79,87) ve fotoğraf, video klip ve web siteleri (79) aracılığıyla yapıldığı görülmektedir. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde yoğun olarak kullanılan internet temelli iletişim yollarının, siber zorbalığın en çok gerçekleştiği ortamlar olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Yapılan çalışmalarda internet kullanımı ile (süre veya sıklık) siber zorbalıkla ilgili durumlar yaşama (siber zorba, mağdur ya da zorba/mağdur olma) arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Twyman, Saylor, Taylor ve Comeaux (2010) yaptıkları çalışmada siber zorba, siber mağdur ya da her ikisi birden olmak üzere siber zorbalığa dahil olanların bilgisayar temelli sosyal aktivitelere daha çok zaman ayırdığı sonucuna

ulaşmışlardır (88). Benzer şekilde Mishna, Kassabri, Gadalla ve Daciuk (2012) de yaptıkları çalışmanın sonucunda internette daha çok zaman harcayanların siber zorbalık olaylarına daha fazla dahil olduğunu ifade etmişlerdir (89). Ybarra ve Mitchell (2004a)'ün çalışmalarında siber zorbaların interneti daha fazla kullandığı görülmüştür (günde 3 veya daha fazla saat, haftada 4 veya daha fazla gün) (76). Arıcak ve diğerleri (2008) ile Smith ve diğerleri (2008)'in yürüttüğü çalışmalarda internet kullanımı arttıkça siber zorbalık davranışlarına maruz kalma oranının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır (79,86). Özdemir ve Akar (2011)'in çalışmasında ise internet kullanım süresinin “siber mağdur” olma durumunu etkilemediği, “siber zorba” olma durumunun internet kullanım süresi arttıkça arttığı görülmüştür (64).

Yapılan araştırmalar siber zorba olma ile siber zorbalığa maruz kalma arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir (72,76,77). Vandebosch ve Van Cleemput (2008)'in çalışmasında siber zorbalığa neden olarak gösterilen 'intikam almak' bu ilişkiyi destekler niteliktedir (90). Bununla birlikte siber zorbaların aynı zamanda geleneksel zorba olduğunu (67,91) ya da geleneksel zorbalığa maruz kalanların intikam almak için siber zorbalık yaptığını (76) gösteren çalışmalar da mevcuttur.

Vandebosch ve Van Cleemput (2008)'in ergenlerin siber zorbalıkla ilgili görüşlerini inceledikleri nitel çalışmalarında siber zorbaların bu zarar verici davranışları; intikam almak, tartıştığı birine internette rahatsızlık vermek, eğlenmek, teknolojik becerilerini ve güçlerini ortaya koymak gibi nedenlerden dolayı yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca siber zorbaların kendilerini anonim gösterdiklerini ve zorbalık yaptıkları kişilerin genelde gerçek hayatta tanıdığı kişiler olduğunu ifade ettikleri görülmüştür (90). Bununla birlikte bazı araştırmacılar (68,80), siber zorbalık yapanların karşı taraftaki kişilerin tepkilerini ve zorbalığın o kişi üzerindeki etkisini doğrudan görmedikleri için empati kuramadıklarından dolayı zorbalığın sonuçlarıyla yüzleşmediklerini, dolayısıyla zorbalık yapmaya devam edebileceklerini ifade etmektedirler.

Topçu, Yıldırım ve Erdur-Baker (2013) ergenlerin siber zorbalıkla ilgili düşüncelerini inceledikleri nitel çalışmalarında, akranlarının siber mağdurları fazla içedönük ya da fazla dışadönük, eksiklikleri olan, internet güvenliğiyle ilgili yeterli bilgiye sahip olmayan kişiler olarak tanımladığı sonucuna ulaşılmıştır. İçe dönük kişilerin geleneksel zorbalıkta olduğu gibi kolay hedefler olduğu için kurban olarak

seçildiği, dışadönük çocukların ise popülerlikleri nedeniyle kıskanıldıkları için siber kurban olarak seçilebilecekleri görüşleri de çalışmadan elde edilen sonuçlar arasındadır(92). Vandebosch ve Van Cleemput (2008)'in ergenlerin siber zorbalıkla ilgili görüşlerini inceledikleri nitel çalışmalarında ise bazı durumlarda gerçek hayatta daha güçlü olan kişilerin siber kurban olarak seçildiği görülmüştür (90).

Genel olarak bakıldığında siber mağdurların tepkileri; yok sayma, intikam almak için geleneksel veya siber zorbalık yapma, mesajları engelleme, zorbaya durmasını söyleme, isim değiştirme, bir yetiškine söyleme, hiçbir şey yapmama, kimseye bahsetmeme, uzaklaşma, bir arkadaşına söyleme, telefon numarası ya da adres değiştirme, tehdit etme gibi çok çeşitli tepkiler olabilmektedir (67-69,74,79,80,82,84,86,93,94). Bazı çalışmalarda siber mağdurların çoğunlukla; kimseye bahsetmediği (79), siber zorbalığa karşılık olarak siber zorbalık yaptığı (69,80), yok saydığı (80) ve aynı zamanda geleneksel zorba ya da mağdur olduğu (77,79) görülmüştür.

Siber mağdurların zorbalık karşısında hissettikleri ise çoğunlukla öfke, üzüntü, hayal kırıklığı veya korku olarak görülmektedir (69,70,77,94). Genellikle mağdurlar siber zorbalığı kimin yaptığını bilmemektedir (72). Vandebosch ve Van Cleemput (2008)'in ergenlerin siber zorbalıkla ilgili görüşlerini inceledikleri nitel çalışmalarında siber mağdurlar, karşıdaki kişinin kim olduğunu bilmemeyi sinir bozucu ve çaresiz (68) hissettiren bir durum olarak ifade etmişlerdir (90). Bunun yanı sıra araştırmalarda çocukların ve ergenlerin siber zorbalığın negatif etkilerini daha çok içselleştirdiği görülmüştür (74,94).

Siber zorbalığa neden olan ya da siber zorbalığın sonucunda ortaya çıkan psikososyal problemlerle ilgili net bir şey söylemek zor olabilmektedir. Çalışmalarda genellikle siber zorbalık ile ortaya çıkan sorunlar arasındaki ilişkiler ortaya konmuştur (65). Bunun nedeni olarak; zorbalık gibi bir davranışın altında yatan nedenlerin tek bir etkene dayandırılmaması ve zorbalık karşısında ortaya çıkan semptomlarda başka faktörlerin de etkili olabileceği gösterilebilir.

Siber zorbalığa tanık olanlarla ilgili literatürde yeterli bilgi bulunmamakla birlikte PEW Araştırma Merkezi'nin (Pew Research Center) 2011 raporuna göre; siber zorbalığa tanıklık eden ergenlerin bu durumu yok sayma, siber zorbalığa maruz kalma savunma ya da zorbalık yapana durmasını söyleme, zorbalığa dahil olma gibi

davranışlar sergilediği görülmüştür (95). Li (2008) Kanadalı ve Çinli ergenlerle yaptığı çalışmada genel olarak örneklemin yarısının siber zorbalıkla ilgili şeyler duyduğunu ya da tanıklık ettiğini ifade etmiştir (73).

2.6.3. Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yaygınlığı

Ergenler internet yoluyla iletişimi kullanan kesimin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Özellikle anlık mesajlaşma ve sosyal paylaşım siteleri bu amaçlar için kullanılmaktadır. PEW Araştırma Merkezi'nin (Pew Research Center) 2011 raporuna göre Amerika'da 12-17 yaş arası ergenlerin %95'i interneti kullanmakta ve bu ergenlerin %80'i sosyal paylaşım sitelerini kullanmaktadır. Aynı raporda ergenlerin %19'unun siber zorbalığa maruz kaldığı ve bunların yarısının siber zorbalığın tüm formlarını yaşadığı ifade edilmektedir (96).

Ergenlerin siber zorbalık ile ilgili deneyimlerini konu alan ve belirli bir örnekleme yapılan araştırmalarda, sonuçlar değişkenlik göstermektedir. Araştırmalarda ergenlerin siber zorba ve siber mağdur olma oranları %4 ile %40 arasında değişirken (67-69,72,73,76,80,86-89,91,94), siber zorba/mağdur olma oranları ise %6 ile %25 arasında değişmektedir (72,86,88,89). Bazı çalışmalarda ise siber zorba veya mağdur şeklinde bir ayırım yapılmadan ergenlerin siber zorbalıkla ilgili yaşantılarının olup olmadığına da bakılmıştır. Ybarra ve Mitchell (2004a; 2004b), 10-17 yaş arasındaki ergenlerin %19'unun siber zorbalıkla ilgili yaşantılarının (mağdur ya da zorba) olduğunu bulmuştur (76,97). Mishna ve diğerleri (2012) 10-17 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmalarında, ergenlerin %50'sinin siber zorbalıkla ilgili yaşantısının olduğunu belirtmiştir(89).

Cinsiyet

Siber zorbalıkla ilgili araştırmalar incelendiğinde cinsiyete göre genel bir yorumda bulunmanın zor olduğu görülmektedir. Siber zorba olma durumuyla ilgili bulgular incelendiğinde; bazı çalışmalarda (72,77,80,86,89,91,98,99) erkeklerin daha fazla, bazı çalışmalarda (100) ise kızların daha fazla siber zorbalık yaptığı görülmüştür. Siber mağdur olma durumuna bakıldığında yine araştırma bulguları farklılık göstermektedir. Erkeklerin daha çok siber mağdur olduğunu ortaya koyan bazı çalışmalar (101) olmakla birlikte, kızların daha çok mağdur olduğunu ifade eden

çalışmalar (67,72,80,87) yoğunluktadır. Zorba-mağdur olma durumuna bakıldığında; kızların erkeklerden daha çok zorba-mağdur olduğunu gösteren çalışmalar (68,72,80,89,101) olmakla birlikte erkeklerin kızlardan daha çok zorba-mağdur olduğunu gösteren çalışmalar (99) da bulunmaktadır. Bazı çalışmalarda ise kızlar ve erkekler arasında siber zorbalık olaylarına dahil olma açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (68,74,76,79,97,102,103). Görüldüğü gibi siber zorba, mağdur ya da zorba-mağdur olma durumuyla ilgili literatürde yer alan bulgular değişkenlik göstermektedir.

Siber zorbalığa maruz kalan ergenler çoğunlukla zorbalığı kimin yaptığını bilmemektedir. Ancak Slonje ve Smith (2008)'in çalışmasında zorbalığı kimin yaptığının bilindiği durumlarda bu kişilerin çoğunlukla erkek oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Yine aynı çalışmada erkeklerin kızlardan daha fazla telefon mesajları yoluyla siber zorbalığa maruz kaldığı, kızların ise erkeklerden daha fazla e-posta yoluyla siber zorbalığa maruz kaldığı görülmüştür (68).

Barlett ve Coyne (2014); Asya, Avrupa, Amerika ve Avustralya'da yapılan 109 araştırmanın meta analizini yapmışlar ve analiz sonucunda Amerika, Asya ve Avrupa'da yapılan çalışmalarda siber zorbalığın cinsiyete göre değiştiğini (erkek>kız), Avustralya'da ise cinsiyete göre değişmediğini ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte Asya ülkelerinde cinsiyete göre siber zorbalığın değişkenliğinin (erkek>kız) diğer yerlere göre daha fazla olduğu görülmüştür (104).

Yaş

Siber zorbalığın yaşa göre değişkenliği incelendiğinde yine cinsiyet değişkeninde olduğu gibi genel bir yorum yapmak zor olmaktadır. Araştırma bulguları yaşa göre değişkenlik konusunda da farklılaşmaktadır. Bazı çalışmalar (79,87) yaşa göre anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koyarken bazıları ise yaşa göre anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşmıştır (68,72,76,77,79,80,89,101). Araştırma bulguları siber zorbalığa dahil olmanın; yaş arttıkça (76,77,79,101) ya da tam aksine yaş küçüldükçe (68,77,80) arttığını gösterebilmektedir.

Ybarra ve diğerleri (2006)'nin 10-40 olarak geniş bir yaş aralığında yaptıkları çalışmada, siber zorbalığın ergenliğin erken ve orta dönemlerinde yaş arttıkça daha fazla görüldüğü ancak ileri ergenlik döneminde daha az görüldüğü sonucu ortaya

konmuştur (77). Ybarra ve Mitchell (2004a), 10-17 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada; 15-17 yaşındaki ergenlerin 10-14 yaşındaki ergenlere göre daha fazla zorbalık yaptığı sonucuna ulaşmışlardır (76). Kowalski ve Limber (2007), 11-14 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada yaş arttıkça siber zorbalığın da arttığını ifade etmişlerdir (72). Mishna ve diğerleri (2012) yaptıkları çalışma sonucunda yaş büyüdükçe siber zorba ya da mağdur olma durumunun arttığını ifade etmişlerdir (89). Ybarra ve diğerleri (2007), 10-15 arası ergenlerle yaptıkları çalışmalarında yaş arttıkça siber zorbalığa maruz kalmanın da arttığı sonucuna ulaşmışlardır (101). Slonje ve Smith (2008) ise 12-20 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmalarında yaş küçüldükçe siber zorbalık oranının arttığı sonucunu ortaya koymuşlardır (68). Dehue ve diğerleri (2008) ortalama yaşı 12.7 olan ilköğretim ve lise öğrencileriyle yaptıkları çalışmalarında yaş küçüldükçe siber zorba ve mağdur olma durumunun arttığı sonucuna ulaşmışlardır (80). Smith ve diğerleri (2008) araştırmalarında 11-16 yaş arası iki farklı çalışma grubunda iki farklı sonuca ulaşmışlardır. Birinci çalışma grubunda yaşa göre anlamlı bir farklılık bulunmazken ikinci çalışma grubunda yaş arttıkça siber zorbalığın da arttığı görülmüştür (79).

“Türkiye’de Topçu (2008) tarafından yürütülen, yaklaşık 1000 ilköğretim ve lise öğrencisiyle (564 kadın, 434 erkek) yapılan araştırma ise yaş ve cinsiyet örüntülerinin birlikte incelenmesinde fayda olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre; erkek öğrenciler hem daha fazla siber zorbalık yapmakta hem de daha sık siber zorbalığa maruz kalmaktadırlar. Dahası, bu örüntü çalışılan tüm yaş gruplarında gözlenmiştir. Hem erkeklerin hem de kızların siber zorbalığı 16-17 yaşlarına kadar artarak devam etmekteyken, sonrasında ise her iki cinsiyet için de siber zorbalık yapma oranlarının düştüğü görülmektedir (akt. 66).”

Barlett ve Coyne (2014)'ün yaptıkları meta analize göre yaşa ve cinsiyete göre siber zorbalık incelendiğinde; kızların erken ergenlik döneminde erkeklerden daha fazla siber zorbalık yaptığı, erkeklerin ise geç ergenlik döneminde kızlardan daha fazla siber zorbalık yaptığı sonucuna ulaşılmıştır (104).

2.6.4. Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Benlik Saygısı İlişkisi

Benlik saygısı ile zorbalık arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar genellikle geleneksel zorbalık ve mağduriyet açısından incelemiştir. Siber zorbalık ve

mağduriyet ile benlik saygısı arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların daha sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Geleneksel zorbalık ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar incelendiğinde; zorbalıların daha yüksek benlik saygısına (105,106), mağdurların daha düşük benlik saygısına (3,106-108) veya düşük benlik kavramına sahip olduğunu gösteren çalışmalar (109,110) olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra zorba ve mağdurlar arasında benlik saygısı ilişkisi açısından fark bulmayan çalışmalar da mevcuttur (111). O'Moore ve Kirkham (2001) ise çalışmalarında zorbalık olaylarına dahil olanların (zorba veya mağdur) zorbalık olaylarına hiç dahil olmayanlardan daha düşük benlik saygısına sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır (112).

Literatür incelendiğinde mağduriyet yaşayanların daha düşük benlik saygısına sahip olduğu yönünde genel bir sonuca ulaşılmaktadır. Bu durum mağduriyet yaşayanların zorbalık öncesinde de düşük benlik algısına sahip oldukları ya da zorbalık sonucunda benlik saygılarının düştüğü varsayımıyla açıklanabilir. Bu neden-sonuç ilişkisinin araştırmayla desteklenmesi ise, bir kişinin zorbalık öncesindeki ve sonrasındaki benlik saygısını veya benlik kavramını ölçmek pratik anlamda pek mümkün olmadığından zor görünmektedir.

Benlik saygısı ile siber zorbalık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar incelendiğinde, sınırlı sayıda araştırma olduğu görülmektedir. Var olan araştırma sonuçlarına bakıldığında ise siber zorbalık ile benlik saygısı arasında önemli bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Patchin ve Hinduja (2010b) araştırmalarında siber zorbalığa dahil olanların olmayanlara göre daha düşük benlik saygısına sahip olduğunu bulmuştur. Mağdur olma durumu ile düşük benlik saygısı arasındaki ilişki anlamlı bulunurken, zorba olma ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin daha tutarsız sonuçlar verdiği ifade edilmiştir. Bu nedenle benlik saygısı ile siber zorbalık arasındaki ilişkinin daha çok araştırılmaya ihtiyacı olduğu vurgulanmaktadır (113).

Harman, Hansen, Cochran ve Lindsey (2005), 11-16 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada internette kendilerini olduğundan farklı gösterenlerin daha düşük benlik saygısına sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır (114). İnternette kendini olduğundan farklı gösterme ise siber zorbalığın bir formu olarak değerlendirildiğinde bu sonucun siber zorbalık ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Corcoran, Connolly ve O'Moore (2012), 12-16 yaş arası ergenlerle yaptıkları

çalışma sonucunda geleneksel veya siber mağdur olanların, hiçbir zorbalık türüne dahil olmayanlardan daha düşük benlik kavramına sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır (115). Benzer olarak Katzer, Fetchenhauer ve Belschak (2009), 5-11 sınıf düzeyindeki öğrencilerle yaptıkları çalışmada düşük benlik kavramına sahip olanların daha fazla geleneksel ve siber mağdur olduklarını ifade etmişlerdir (116).

Siber zorbalık ve mağduriyet ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar değerlendirildiğinde, geleneksel zorbalıkta olduğu gibi siber mağdurların ya da herhangi bir şekilde siber zorbalığa dahil olanların daha düşük benlik saygısına sahip olduğu görülmektedir.

2.6.5. Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Akran İlişkileri İlişkisi

Geleneksel zorbalıkta, zorbalığa maruz kalan çocukların akran ilişkilerinin zayıf olduğu, okulda veya sınıfta diğer çocuklara göre daha yalnız kaldıkları ifade edilmektedir. Akranlar arasında popüler olmanın ayrıca fiziksel olarak daha güçlü ve iyi bir duruma sahip olma ile ilişkili olduğu da vurgulanmaktadır. Ayrıca zorbalık davranışlarında “grup etkisi” akran ilişkileriyle açıklanmaktadır. Görülen davranışların model alınması, grup dinamiğine uyum sağlamak için bazı davranışları uygulama gibi sonuçlar zorbalıkta akran ilişkilerinin önemini ortaya koymaktadır (3). Kochender-Ladd ve Ladd (2010)’a göre de akran ilişkileri (akran kabulü, arkadaşlık ilişkileri) akran zorbalığını etkileyen çocuğun çevresine ait önemli bir etmendir (63). Nitekim akran zorbalığına maruz kalma ile akran kabulü, akran ilişkileri arasında önemli bir ilişki olduğu yapılan çalışmalar sonucunda ortaya konmuştur (117,118).

Literatürde siber zorbalık-mağduriyet ve akranlarla olan ilişki arasındaki ilişkileri inceleyen sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Çalışmalar akran ilişkilerini genel olarak betimlemekten ziyade zorbalık yapanların nasıl arkadaşlara sahip olduğu, akranların zorbalık yapanlarla veya zorbalığa maruz kalanlarla ilgili görüşlerini incelemeye odaklanmıştır. Hinduja ve Patchin (2013)’in çalışmasında zorbalık yapan arkadaşlara sahip olanların siber zorba olma oranları daha yüksek bulunmuştur (119). Topçu ve diğerleri (2013), ergenlerin siber zorbalıkla ilgili düşüncelerini inceledikleri nitel çalışmalarında akranlarının siber zorbalı dışlanmış, sevilmeyen, kaba ve düşüncesiz, kendini beğenmiş ve empati kurma becerisine sahip olmayan; siber mağdurları ise fazla içedönük ya da fazla dışadönük, eksiklikleri olan, internet

güvenliğiyle ilgili yeterli bilgiye sahip olmayan kişiler olarak tanımladığı sonucuna ulaşmışlardır. İçe dönük kişilerin geleneksel zorbalıkta olduğu gibi kolay hedefler olduğu için kurban olarak seçildiği, dışadönük çocukların ise popülerlikleri nedeniyle kışkırıldıkları için siber kurban olarak seçilebilecekleri görüşleri de çalışmadan elde edilen sonuçlar arasındadır (92). Vandebosch ve Van Cleemput (2008) ergenlerin siber zorbalıkla ilgili görüşlerini inceledikleri çalışmalarında, ergenlerin siber zorbalık olaylarında arkadaşlık ilişkisinin şeklinin önemli olduğunu belirttiğini ifade etmişlerdir. Buna göre ergenlerin arkadaşlarıyla iletişim şekilleri, yakınlığı, birbirlerine hitap ederken kullandıkları sözcüklerin bazen zorbalık ile karıştırılabileceği ergenler tarafından vurgulanmıştır (90).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, verilerin elde edildiği evren ve örneklem, örneklemin demografik özelliklere göre dağılımı, verilerin toplanmasında kullanılan araçlar, veri toplama işlemi ve verilerin analizinde uygulanan istatistiksel tekniklere ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma betimsel araştırma türünde ve ilişkisel tarama yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Betimsel araştırma türü ilgilenilen konuyla ilgili durumu ortaya koymak için kullanılmaktadır. İlişkisel tarama yöntemi iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi görmek için kullanılan bir yöntemdir (120). Ergenler arasındaki siber zorbalık, siber mağduriyet, arkadaşlık ilişkileri ve benlik saygısı arasındaki ilişkiler bazı değişkenler açısından incelenmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini; 2015-2016 eğitim öğretim yılında Ankara ilinin Çankaya, Mamak ve Yenimahalle ilçelerinde bulunan Fen, Anadolu ve Anadolu Meslek Liseleri'nde okuyan 14-17 yaş arası ergenler oluşturmaktadır.

Araştırma örneklemini; basit rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen, 2015-2016 eğitim öğretim yılında Ankara İli'nin Çankaya, Mamak ve Yenimahalle ilçelerinde bulunan 12 lisede okumakta olan, 450'si kız ve 445'i erkek olmak üzere toplam 895 ergen oluşturmaktadır.

3.2.1. Örneklem Seçilirken Göz Önüne Alınan Kriterler

Örneklem büyüklüğü belirlenirken örneklem büyüklüğü belirleme stratejilerinden biri olan “örneklem büyüklüğü hesaplama formülleri” kullanılarak hazırlanmış olan yayınlanmış örneklem büyüklüğü tablolarından Israel (1992)'in çalışması kullanılmıştır. Buna göre 100.000'den fazla kişi sayısına sahip evrenden çekilmesi gereken örneklem sayısı 400 olarak belirlenmiştir (121). Bu çalışmada evrende bulunan ergenlerin sayısı 84.553'tür. Evren sayısının 100.000'e yakın olması nedeniyle minimum ulaşılması gereken sayı 400 olarak belirlenmiştir. Araştırma

kapsamına alınan liseler “Rastgele Sayılar Tablosu” kullanılarak seçilmiştir. Araştırma kapsamında 1260 ergenden veri toplanmış ancak eksik veya hatalı doldurulan 365 veri değerlendirmeye alınmamıştır. Araştırma kapsamına alınan ergenlerin normal gelişim göstermeleri dikkate alınmıştır. Ergenlerin gelişimsel (tanısı olup olmadığı) bilgileri okul idarecilerinden öğrenilmiştir. Ergenlerin yaşları 14 ve 17 arasında değişmektedir. Ergenlerin yaş ortalaması 15.53, standart sapması ise 1.1’dir.

3.2.2. Araştırmaya Katılan Ergenlere İlişkin Demografik Dağılımlar

Araştırmanın örnekleme ile ilgili demografik dağılımlar aşağıda Tablo 3.1’de verilmiştir.

Tablo 3.1. Ergenlerin Demografik Özelliklerinin Dağılımı

Tablolar	Gruplar	f	%
Cinsiyet	Kız	450	50.28
	Erkek	445	49.72
Yaş	14	209	23.35
	15	221	24.69
	16	243	27.15
	17	222	24.8
Anne eğitim düzeyi	Okuryazar değil	14	1.57
	Okuryazar	14	1.57
	İlkokul	196	21.92
	Ortaokul	138	15.44
	Lise	290	32.44
	Üniversite	207	23.15
Baba eğitim düzeyi	Lisansüstü	35	3.91
	İlkokul ve öncesi	131	14.84
	Ortaokul	134	15.18
	Lise	260	29.45
	Üniversite	307	34.77
Ailenin aylık ortalama gelir düzeyi	Lisansüstü	51	5.78
	949-1500	188	21.01
	1501-3000	335	37.43
	3001-4500	179	20
	4501-6000	110	12.29
Lise türü	6001 ve üstü	83	9.27
	Fen Lisesi	200	22.35
	Anadolu Lisesi	322	35.98
	Meslek Lisesi	373	41.68
Toplam		895	100

Tablo 3.1’de görüldüğü gibi örnekleme oluşturan ergenlerin %50.28’i kız, %49.72’si erkektir. Örneklem grubundaki ergenlerin %23.35’i 14, %24.69’u 15 , %27.15’i 16 ve %24.8’i 17 yaşındadır. Ergenlerin anne eğitim düzeyi; %1.57 “Okuryazar değil”, %1.57 “Okuryazar”, %21.92 “İlkokul”, %15.44 “Ortaokul”, %32.44 “Lise”, %23.15 “Üniversite” ve %3.91 “Lisansüstü” olarak dağılım göstermektedir. Ergenlerin baba eğitim düzeyi; %14.84 “İlkokul ve öncesi”, %15.18 “Ortaokul”, %29.45 “Lise”, %34.77 “Üniversite” ve %5.78 “Lisansüstü” olarak dağılım göstermektedir. Ergenler tarafından bildirilen ailenin aylık ortalama gelir düzeyi %37.43 oranla çoğunlukla “1501-3000 TL” olarak görülmekteyken, %21.01’i “949-1500 TL”, %20’si “3001-4500 TL”, %12.29’u “4501-6000 TL” ve %9.27’si “6001 TL ve üstü” ortalama gelir düzeyi olduğunu belirtmiştir. Örneklemi oluşturan ergenlerin %22.35’i fen lisesine, %35.98’i anadolu lisesine ve %41.68’i meslek lisesine gitmektedir.

3.2.3. Araştırmaya Katılan Ergenlerin İnternet Kullanım Özelliklerine İlişkin Dağılımlar

Araştırmanın örnekleminin internet kullanım özelliklerine ilişkin dağılımlar Tablo 3.2 ve Tablo 3.3’te verilmiştir.

Tablo 3.2. Ergenlerin İnternet Kullanımına İlişkin Özelliklerinin Dağılımı

İnternet Kullanımına İlişkin Özellikler	Gruplar	f	%
İnternete erişim sıklığı	Hiç	5	0.56
	Ayda bir gün	21	2.35
	On beş günde bir	8	0.89
	Haftada bir gün	47	5.25
	Haftada 2-6 gün arası	97	10.84
İnternette günlük harcanan zaman	Her gün	717	80.11
	15 dakikadan az	57	6.37
	15-30 dakika arası	153	17.09
	30 dakika-1 saat arası	202	22.57
	1-2 saat arası	175	19.55
	2-3 saat arası	138	15.42
	3 saatten fazla	170	18.99
Toplam		895	100

Tablo 3.2 incelendiğinde ergenlerin %80.11'inin internete her gün erişim sağladığı görülmekteyken %0.56'sının hiç erişim sağlamadığı, %2.35'inin ayda bir gün, %0.89'unun on beş günde bir, %5.25'inin haftada bir gün, %10.84'ünün haftada 2-6 gün arası erişim sağladığı görülmektedir. Ergenlerin %22.57'si internette günlük 30 dakika-1 saat arası zaman harcamaktayken, %19.55'ü 1-2 saat arası, %18.99'u 3 saatten fazla, %17.09'u 15-30 dakika arası, %15.42'si 2-3 saat arası ve %6.37'si 15 dakikadan az zaman harcamaktadır. Bu bilgiler ışığında ergenlerin çoğunluğunun internete her gün erişim sağladığı ve günlük olarak internette yoğun zaman harcadığı söylenebilir.

Tablo 3.3. Ergenlerin İnternet Erişim Araçlarını ve Sosyal Paylaşım Sitelerini Kullanım Dağılımları

		f	%
İnternete Erişim Araçları	Akıllı Telefon	827	92.4
	Bilgisayar	582	65.0
	Tablet	333	37.2
Sosyal Paylaşım Siteleri	Facebook	620	69.27
	Twitter	291	32.51
	İnstagram	547	61.12
	Youtube	727	81.23
	Tumblr	167	18.66
	Myspace	24	2.68
	Diğer	365	40.78

Tablo 3.3 incelendiğinde ergenlerin %92.4'ünün akıllı telefon, %65'inin bilgisayar ve %37.2'sinin tablet kullandığı görülmektedir. Kullanılan sosyal paylaşım sitelerine bakıldığında ise ergenlerin %81.23'ü Youtube'u, %69.27'si Facebook'u, %61.12'si Instagram'ı, %32.51'i Twitter'ı, %18.66'sı Tumblr'ı, %2.68'i MySpace'i ve %40.78'i bu sitelerden başka sosyal paylaşım sitelerini kullanmaktadır.

3.3. Kullanılan Veri Toplama Araçları

Araştırmada ergenlerin demografik bilgilerini ve internet kullanım özelliklerini elde etmek için "Genel Bilgi Formu" (Bkz. Ek 3), arkadaşlık ilişkilerini belirlemek için "Akran İlişkileri Ölçeği" (Bkz. Ek 4), benlik saygılarını belirlemek için "Piers-Harris'in Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği" (Bkz. Ek 5), siber zorbalık ve mağduriyet

durumlarını belirlemek için "Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri" (Bkz. Ek 6) kullanılmıştır.

3.3.1. Genel Bilgi Formu

Katılımcılara çalışmada ne yapılacağı ile ilgili açıklamaların ve demografik bilgilerin (yaş, cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi, gelir durumu) yer aldığı genel bilgi formu verilmiştir. Bu formda ayrıca internete erişimin ne sıklıkla ve hangi araçlarla sağlandığı, hangi sosyal paylaşım sitelerinin kullanıldığı ile ilgili sorular yer almaktadır.

3.3.2. Akran İlişkileri Ölçeği (AİÖ):

Kaner (2000) tarafından, 14-18 yaş grubundaki akran ilişkilerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçek toplam 18 maddeden ve Bağlılık, Güven ve Özdeşim, Kendini Açma ve Sadakat olmak üzere 4 alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçeğin yanıtlanmasında 5'li derecelendirme kullanılmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliği temel bileşenler analizi kullanılarak incelenmiştir. Temel bileşenler analizi sonucunda 4 faktörde 18 madde elde edilmiştir. Dört boyutun açıkladığı toplam varyans %54,3'tür. Bu çalışmadan bağımsız olarak Kaner (2000) AİÖ'nin madde ayırt edicilik güçlerini araştırmıştır. AİÖ'den alınan toplam puanlara göre oluşturulan alt ve üst grupların (%27) her bir maddeden aldıkları puanlar arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı Bağlılık alt ölçeği için .86, Güven ve Özdeşim alt ölçeği için .69, Kendini Açma alt ölçeği için .58, Sadakat alt ölçeği için .58 ve ölçeğin tamamına ilişkin .86'dır. Ölçeğin test tekrar test güvenilirlik katsayıları ise Bağlılık alt ölçeği için .93, Güven ve Özdeşim alt ölçeği için .88, Kendini Açma alt ölçeği için .84, Sadakat alt ölçeği için .77 ve ölçeğin tamamına ilişkin .93'tür. Ölçeğin iki yarım güvenilirlik katsayıları .60 ile .84 arasında değişmektedir(122). Bu çalışma kapsamında ölçeğin tamamına ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlılık sayısı .88 olarak bulunmuştur.

3.3.3. Piers-Harris'in Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği:

"Kendim Hakkında Düşüncelerim" adı ile de anılan 80 maddelik Piers-Harris'in Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği 9 ile 18 yaş gruplarındaki öğrenciler için

1964'de Piers ve Harris tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde geliştirilmiştir. Ölçek, öğrencilerin kendilerine yönelik düşünce, duygu ve tutumlarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu ölçek çocuklarda benlik anlayışının (ya da öz-kavramının) gelişimini, boyutlarını, kişilik ve çevre öğeleriyle olan ilişkilerini, v.b. araştırmada ve belirlemede kullanılmaktadır. Grup uygulamaları için en az 3. sınıf seviyesinde okuma becerisini gerektiren ölçeğin yanıtlanması yaklaşık 20-25 dakika almaktadır. Ölçeği oluşturan 80 tanımlayıcı ifade ("Başkalarına karşı iyi davranmam.", "Hoş bir yüzüm var.", "Bir grupla birlikte çalışmaktansa tek başıma çalışmaktan hoşlanırım." gibi) "evet" ya da "hayır" şeklinde yanıtlanmaktadır. Yanıtlar, bir cevap anahtarıyla puanlanmaktadır. Buna göre elde edilen puanlar kuramsal olarak 0 ile 80 arasında değişmektedir. Yüksek puan olumlu, düşük puan ise olumsuz benlik anlayışının (öz-kavramının) varlığına işaret etmektedir. Ölçeğin Türkçeleştirme çalışması Çataklı (1985) tarafından, geçerlik ve güvenilirlik çalışması ise Öner (1996) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin geçerlik güvenilirlik çalışması 10-19 yaş aralığında yapılmıştır. Değişik yaş gruplarının ve cinsiyetin farklarının olmadığı saptanan bu ölçeğin güvenilirliği, içtutarlık ve değişmezlik (test-tekrar test) teknikleriyle sınanmıştır. Spearman Brown ve Kuder Richardson 21 formülleri ile elde edilen iç tutarlık katsayıları .78 ile .93 arası; Pearson Momentler Çarpımı formülüyle elde edilen puan değişmezliği korelasyon katsayıları .71 ile .77 arası bulunmuştur. Ölçeğin ölçüt-bağımlı geçerliği sınanırken kullanılan ölçütler Lippsitt'in 'Öğrenci Problem İşaretleme' listeleri oluşturulmuştur. Ölçekle ölçütler arasında .68 ve .64 düzeyinde (anlamlı) korelasyonlar elde edilmiştir. Yapı geçerliği için çoklu faktör analizi uygulanmıştır. Varimax rotasyonu ile elde edilen 10 faktörden altısının yorumlanabilir nitelikte olduğu; faktörlerin toplam puan değişiminin %42'sini açıkladığı görülmüştür. Bu altı faktör ölçeğin alt testlerini oluşturmuştur. Katkı düzeyine göre sıralanan faktörler şöyle isimlendirilmiştir: (1) Davranış, (2) zeka ve okul durumu, (3) fiziksel görünüm ve nitelikleri, (4) kaygı, (5) sosyal beğenirlik ya da gözde olma ve (6) mutluluk(31). Bu çalışma kapsamında ölçeğin tamamına ilişkin Spearman Brown ve Kuder Richardson 20 iç tutarlılık katsayıları .78 ile 0.88 arası bulunmuştur.

3.3.4. Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri (Revised Cyber Bullying Inventory - RCBI):

Siber zorba olma ve siber zorbalık mağduru olma durumunu ölçen Siber Zorbalık Envanteri ilk olarak Erdur-Baker ve Kavşut (2007) tarafından geliştirilmiştir. Bu ilk envanter, Topçu ve Erdur-Baker (2010) tarafından gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiş, Yenilenmiş Siber Zorbalık (Revised Cyber Bullying Inventory) adını almıştır. Envanterde toplam 14 madde bulunmaktadır. Envanterin siber zorba olma ve siber zorbalık mağduru olma şeklinde iki boyutu vardır. Maddeler "hiç"den (1 puan), "üçten çok"a (4 puan) doğru sıralanan 4 derecelendirmeli bir değerlendirmeye sahiptir. Her madde, siber zorba olma ve siber zorbalık mağduru olma formları için ayrı ayrı olmak üzere, iki kez ("ben yaptım" ve "bana yapıldı") cevaplandırılmaktadır. Envanterin yapı geçerliğini sınamak için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Siber Zorbalık Formu'nun açımlayıcı faktör analizi değerleri .83 ve .28 arasında değişkenlik göstermektedir. Faktör yükü .28 olan madde .30'a çok yakın ve teorik olarak uygun olduğu için formdan çıkarılmamıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda "goodness-of-fit index (GFI)" değerinin .93, "adjusted goodness-of-fit index (AGFI)" değerinin .89, "comparative fit index (CFI)" değerinin .93, "normed fit index (NFI)" değerinin .89, "Tucker-Lewis (TLI)" değerinin .90 ve "root mean square error of approximation (RMSEA)" değerinin .06 olduğu görülmüştür. Sonuçlar, bir faktörlü modele uygun faktör yapısının olduğunu göstermektedir. Siber Zorbalık Kurban Formu'nun açımlayıcı faktör analizi değerleri .78 ve .21 arasında değişkenlik göstermektedir. Üç maddenin faktör yükü .30 değerinden düşük (.24, .23, .21) görülmüştür. Bu maddelerin .30 değerine yakın faktör yükü olması ve teorik olarak uygun olması nedeniyle, maddeler envanterden çıkarılmamıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda "goodness-of-fit index (GFI)" değerinin .93, "adjusted goodness-of-fit index (AGFI)" değerinin .90, "comparative fit index (CFI)" değerinin .89, "normed fit index (NFI)" değerinin .84, "Tucker-Lewis (TLI)" değerinin .86 ve "root mean square error of approximation (RMSEA)" değerinin .06 olduğu görülmüştür. Sonuçlar, bir faktörlü modele uygun faktör yapısının olduğunu göstermektedir. Envanterin güvenilirliğini incelemek için Cronbach alfa ile değerlendirilen iç tutarlılık ile ilgili analizler gerçekleştirilmiştir. Envanterin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı Siber Zorbalık Formu için .82, Siber Zorbalık Kurban Formu için .75 olarak

bulunmuştur(123). Bu çalışma kapsamında Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı Siber Zorbalık Formu için .88, Siber Zorbalık Kurban Formu için .87 olarak bulunmuştur.

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının bu çalışmadaki güvenilirlik analizleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 3.4. Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik veya İç Tutarlılık Katsayısı Değerleri

Ölçek	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
Akran İlişkileri Ölçeği	.88	18
Siber Zorbalık	.88	14
Siber Mağduriyet	.86	14
Spearman Brown ve Kuder Richardson		
Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği	.78-.88	80

3.4.Verilerin Toplanması

Ergenlerin arkadaşlık ilişkileri, benlik saygısı ve siber zorbalık-mağduriyet arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada; Genel Bilgi Formu, Akran İlişkileri Ölçeği, Piers Harris'in Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği ve Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri örneklem grubunu oluşturan 895 ergene uygulanmıştır. Verilerin toplanmasında izlenen adımlar aşağıda özetlenmiştir:

1. Ölçekleri literatüre kazandıran yazarlardan ölçekleri kullanma izinleri alınmıştır.
2. Uygulama sürecinde, öncelikle sözü edilen ölçeklerin ergenlere uygulanabilmesi için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan alınan Etik Kurul İzni (Bkz. Ek 1) ile Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne başvurulmuş ve gerekli izin (Bkz. Ek 2) alınmıştır.
3. Uygulama yapılacak okullardaki idareciler ile görüşülerek uygulama süreci planlanmıştır. Uygulama planı okulların uygun oldukları saatlerde uygulamacının veri toplayacağı şekilde düzenlenmiş ve uygulama saatleri için randevular alınmıştır.
4. Veriler 25 Kasım 2015-15 Ocak 2016 tarihleri arasında haftada iki yarım gün

okullara gidilerek toplanmıştır. Veri toplama sürecinde uygulamacı, her okula en az bir en fazla üç kere giderek verileri toplamıştır.

5. Randevu alınan saatte okulda hazır bulunan uygulamacı bir ders saati içerisinde gönüllülük esasına dayanarak ergenlere ölçekleri uygulamıştır. Ergenlere gerekli açıklamalar uygulamacı tarafından yapılmış ve ölçeklerle ilgili sorular uygulama esnasında cevaplanmıştır.
6. Ölçekler bir ders saati içerisinde uygulanmıştır. Yaklaşık olarak değerlendirildiğinde Piers-Harris'in Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği'nin uygulaması 20 dakika, Akran İlişkileri Ölçeği'nin uygulaması 10 dakika ve Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri'nin Uygulaması 10 dakika sürmüştür.

3.5.Verilerin Analizi

Araştırma verileri toplandıktan sonra bilgisayar ortamında SPSS 20.00 paket programına aktarılarak analizler için hazır hale getirilmiştir. Verilerin analizi için uygun yöntemleri belirlemek için değişkenlerin normal dağılımdan gelme durumları araştırılmıştır. Değişkenlerin normal dağılımdan gelme durumları araştırılırken birim sayıları nedeniyle Shapiro Wilk'ten yararlanılmıştır. Sonuçlar yorumlanırken anlamlılık düzeyi olarak 0,05 kullanılmış; $p < 0,05$ olması durumunda değişkenlerin normal dağılımdan gelmediği, $p > 0,05$ olması durumunda ise değişkenlerin normal dağılımdan geldikleri belirtilmiştir. Gruplar arasındaki farklılıklar incelenirken değişkenlerin normal dağılımdan gelmemesi nedeniyle Mann Whitney U ve Kruskal Wallis-H Testlerinden yararlanılmıştır. Birim sayılarının 20 den fazla olması nedeniyle Mann Whitney U Testi için standartlaştırılmış z değerleri verilmiştir. Kruskal Wallis-H Testinde anlamlı farklılıkların görülmesi durumunda Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi ile aralarında farklılık olan gruplar belirlenmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkiler incelenirken Pearson Korelasyon Katsayısı'ndan yararlanılmıştır. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri ne kadar açıkladığını ölçmek için Regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizinde hiyerarşik regresyon yöntemi ile değişkenlerden hangilerinin etkisinin olduğu belirtilmiştir. Sonuçlar yorumlanırken anlamlılık düzeyi olarak 0,05 kullanılmış; $p < 0,05$ olması durumunda

anlamli bir ilişkinin veya farklılığın olduğu, $p>0,05$ olması durumunda ise anlamli bir ilişkinin veya farklılığın olmadığı belirtilmiştir.

4. BULGULAR

Ergenlerin arkadaşlık ilişkileri, benlik saygısı ve siber zorbalık-mağduriyet arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla yapılan araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın genel bilgiler kısmında yer alan kuramsal çerçeve ve araştırmanın amaçları dikkate alınarak, ergenlerden ölçekler yoluyla toplanan verilerin betimleyici analizleri ile araştırmanın amacına yönelik yapılan ilişkisel analizler yer almaktadır. Bu analizler dört ana başlıkta toplanmış olup şu şekilde özetlenmiştir:

- Kullanılan Ölçeklere İlişkin Betimsel İstatistikler ve Siber Zorbalık-Siber Mağduriyet Yaygınlığına Dair Bulgular
- Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet'in Demografik Değişkenlerle İlişkisine Dair Bulgular
- Siber Zorbalık-Siber Mağduriyet Yaşantılarına İlişkin Bulgular ve Siber Zorbalık-Mağduriyet'in İnternet Kullanım Özellikleri İle İlişkisine Dair Bulgular
- Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet'in Değişkenlerle Olan Korelasyon ve Regresyon Sonuçlarına Dair Bulgular

4.1. Kullanılan Ölçeklere İlişkin Betimsel İstatistikler ve Siber Zorbalık-Siber Mağduriyet Yaygınlığına Dair Bulgular

Araştırmanın amacına yönelik yapılan temel analizler öncesinde ergenlerin Akran İlişkileri Ölçeği, Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği ve Siber Zorbalık Envanteri'nden aldıkları puanların ortalamaları, standart sapmaları, minimum ve maksimum değerleri hesaplanmış ve Tablo 4.1'de gösterilmiştir.

Tablo 4.1. Akran İlişkileri Ölçeği, Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği, Siber Zorbalık Envanteri’nden Alınan Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları, Minimum ve Maksimum Değerler

Ölçekler	n	$\bar{x}$	Min	Max	Ss
Akran İlişkileri Ölçeği	895	64.87	23	90	13.25
Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği	895	53.8	2	76	11.15
RCBI- Siber Zorbalık Ölçeği	895	18.95	14	56	7.32
RCBI-Siber Mağduriyet Ölçeği	895	19.09	14	56	6.92

Tablo 4.1’de araştırmaya katılan ergenlerin “Akran İlişkileri Ölçeği” puan ortalamalarının 64.87 (± 13.25), “Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği” puan ortalamalarının 53.8 (± 11.15), “Siber Zorbalık Ölçeği” puan ortalamalarının 18.95 (± 7.32) ve “Siber Mağduriyet Ölçeği” puan ortalamalarının 19.09 (± 6.92) olduğu görülmektedir.

Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin yaşantılarının dağılımına dair bulgular Tablo 4.2’de verilmiştir.

Tablo 4.2. Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Siber Zorba-Mağdur Dağılımı

Durumlar	Gruplar	f	%
Siber Zorbalık	Yapanlar	532	59.44
	Yapmayanlar	363	40.56
Siber Mağduriyet	Yaşayanlar	567	63.35
	Yaşamayanlar	328	36.65
Siber Zorba-Mağdur	Zorba-Mağdur	467	52.18
	Zorba-Mağdur Değil	428	47.82
Dahil olma	Zorbalık veya Mağduriyet	622	69.50
	Hiç Dahil Olmayanlar	263	30.50
Toplam		895	100

Tablo 4.2’de görüldüğü gibi örneklem grubundaki ergenlerin %59.44’ü siber zorba, %63.35’i siber mağdur ve %52.18’i siber zorba-mağdur olarak dağılım göstermektedir. Ergenlerin siber zorbalık veya siber mağduriyetin herhangi birine dahil olma oranı ise %69.50 olarak görülmekteyken %30.50’si siber zorbalık olaylarına hiç dahil olmamıştır.

4.2. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet’in Demografik Değişkenlerle İlişkisine Dair Bulgular

Bu bölümde ergenlerin siber zorba ve siber mağdur olma durumları cinsiyet, yaş, anne-baba eğitim düzeyi, ortalama gelir düzeyi ve okul türü değişkenlerine göre incelenmiştir.

Tablo 4.3. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanının Cinsiyete Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	n	$\bar{x}$	Ortanca	Min	Max	ss	Sıra Ortalaması	z	p
Siber Zorbalık	Kız	450	17.33	15	14	47	5.51	392.07	-6.742	0.001
	Erkek	445	20.58	17	14	56	8.47	504.56		
Siber Mağduriyet	Kız	450	17.73	16	14	48	5.4	403.94	-5.262	0.001
	Erkek	445	20.46	18	14	56	7.95	492.55		

Tablo 4.3 incelendiğinde, siber zorbalık ve siber mağduriyet toplam puanı bakımından cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p < 0.05$). Kızların siber zorbalık ve siber mağduriyet toplam puanının erkeklere göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 4.4. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanının Yaşlara Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

	Gruplar	n	$\bar{x}$	Ortanca	Min	Max	ss	Sıra Ortalaması	H	p	İkili Karşılaştırma
Siber Zorbalık	14	209	17.47	15	14	56	6.34	396.48	16.233	0.001	1-4
	15	221	18.75	16	14	56	6.83	443.31			
	16	243	19.12	16	14	50	7.19	456.11			
	17	222	20.33	17	14	56	8.47	492.29			
Siber Mağduriyet	14	209	18.15	16	14	56	6.42	417.26	5.065	0.167	
	15	221	19.29	17	14	42	6.23	468.68			
	16	243	18.96	17	14	48	6.65	445.43			
	17	222	19.9	16	14	56	8.15	459.18			

Tablo 4.4 incelendiğinde, siber zorbalık toplam puanı bakımından yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p < 0.05$). 14 yaş grubunun siber zorbalık toplam puanının 17 yaş grubuna göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir. Siber mağduriyet toplam puanı ise yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p > 0.05$).

Tablo 4.5. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanının Anne Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	n	$\bar{x}$	Ortanca	Min	Max	ss	Sıra Ortalaması	H	p	İkili Karşılaştırma
Siber Zorbalık	Okuryazar değil	14	17.07	14.5	14	32	5.81	372.68	27.883	0.001	3-5 3-6 3-7 4-7
	Okuryazar	14	19.5	17	14	32	6.25	487.54			
	İlkokul	196	17.51	15	14	56	6.73	387.43			
	Ortaokul	138	18.22	15	14	48	6.54	423.74			
	Lise	290	19.29	16	14	50	7.12	463.26			
	Üniversite	207	19.62	17	14	56	7.73	478.92			
	Yüksek Lisans-Doktora	35	23.06	20	14	56	10.49	575.11			
Siber Mağduriyet	Okuryazar değil	14	17.93	17	14	33	5.14	431.82	13.246	0.039	3-7
	Okuryazar	14	17.57	17	14	25	3.67	434.18			
	İlkokul	196	18.3	15	14	56	6.78	405.99			
	Ortaokul	138	18.57	16	14	42	6.14	435.41			
	Lise	290	19.52	17	14	51	7.15	466.04			
	Üniversite	207	19.22	17	14	56	6.94	453.53			
	Yüksek Lisans-Doktora	35	21.77	19	14	48	8.86	549.93			

Tablo 4.5 incelendiğinde, siber zorbalık toplam puanı bakımından anne eğitim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0.05$). Annesinin eğitim düzeyi “ilkokul” olanların siber zorbalık toplam puanının, annesinin eğitim düzeyi “lise, üniversite ve lisansüstü” olanlara göre; annesinin eğitim düzeyi “ortaokul” olanların siber zorbalık toplam puanının ise annesinin eğitim düzeyi “lisansüstü” olanlara göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir.

Siber mağduriyet toplam puanı bakımından anne eğitim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0.05$). Annesinin eğitim düzeyi “ilkokul” olanların siber mağduriyet toplam puanının annesinin eğitim düzeyi “lisansüstü” olanlara göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 4.6. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanının Baba Eğitim Düzeyine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Puanlar	Gruplar	n	$\bar{x}$	Ortanca	Min	Max	ss	Sıra Ortalaması	H	p	İkili Karşılaştırma
Siber Zorbalık	İlkokul ve öncesi	131	18.37	15	14	56	8.19	397.69	10.169	0.038	1-3 1-4 2-4
	Ortaokul	134	17.85	15	14	46	5.93	407.77			
	Lise	260	19.28	16	14	50	7.36	451.4			
	Üniversite	307	19.28	17	14	56	7.38	463.19			
	Yüksek Lisans-Doktora	51	19.31	17	14	45	7.34	470.29			
Siber Mağduriyet	İlkokul ve öncesi	131	18.57	15	14	56	7.38	399.74	5.218	0.266	
	Ortaokul	134	18.43	16	14	37	5.51	435.92			
	Lise	260	19.25	17	14	51	7.07	446.28			
	Üniversite	307	19.56	17	14	56	7.4	457.53			
	Yüksek Lisans-Doktora	51	18.65	16	14	37	5.32	451.23			

Tablo 4.6 incelendiğinde, siber zorbalık toplam puanı bakımından baba eğitim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p < 0.05$). Babasının eğitim düzeyi “ilkokul ve öncesi” olanların siber zorbalık toplam puanının “lise ve üniversite” olanlara göre; babasının eğitim düzeyi “ortaokul” olanların siber zorbalık toplam puanının ise “üniversite” olanlara göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 4.7. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanının Ailenin Aylık Ortalama Gelir Düzeyine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Puanlar	Gruplar	n	$\bar{x}$	Ortanca	Min	Max	ss	Sıra Ortalaması	H	p	İkili Karşılaştırma
Siber Zorbalık	949-1500	188	16.66	14	14	41	5.04	355.66	45.278	0.001	1-2 1-3 1-4 1-5
	1501-3000	335	19.15	16	14	56	7.63	450.44			
	3001-4500	179	18.88	16	14	56	7.41	455.33			
	4501-6000	110	20.46	18	14	42	7.23	523.11			
	6001 ve üstü	83	21.41	19	14	56	8.86	531.93			
Siber Mağduriyet	949-1500	188	17.69	15	14	41	5.51	396.5	18.377	0.001	1-4 1-5
	1501-3000	335	18.77	16	14	56	6.75	438.27			
	3001-4500	179	19.63	17	14	56	7.39	460.97			
	4501-6000	110	19.77	18	14	41	6.37	493.97			
	6001 ve üstü	83	21.43	18	14	56	9.1	515.02			

Tablo 4.7 incelendiğinde, siber zorbalık toplam puanı bakımından ailenin aylık ortalama gelir düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0.05$). Ailesinin aylık ortalama geliri “949-1500 TL” arasında olanların siber zorbalık toplam puanının ailesinin aylık ortalama geliri 1501-3000 TL, 3001-4500 TL ve 4501-6000 TL arasında ve 6001 TL ve üzerinde olanlara göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir.

Siber mağduriyet toplam puanı bakımından ailenin aylık ortalama gelir düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0.05$). Ailesinin aylık ortalama geliri 949-1500 TL arasında olanların siber mağduriyet toplam puanının ailesinin aylık ortalama geliri 4501-6000 TL arasında ve 6001 TL ve üzerinde olanlara göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 4.8. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanının Okul Türüne Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Puanlar	Gruplar	n	$\bar{x}$	Ortanca	Min	Max	ss	Sıra Ortalaması	H	p	İkili Karşılaştırma
Siber Zorbalık	Fen Lisesi	200	19.53	16	14	56	7.92	477.36	13.112	0.001	3-2 3-1
	Anadolu Lisesi	322	19.62	17	14	56	7.96	471.03			
	Meslek Lisesi	373	18.05	15	14	45	6.26	412.37			
Siber Mağduriyet	Fen Lisesi	200	19.73	17	14	56	7.24	475.07	3.68	0.159	
	Anadolu Lisesi	322	19.26	17	14	56	7.42	448.85			
	Meslek Lisesi	373	18.59	16	14	46	6.25	432.75			

Tablo 4.8 incelendiğinde, siber zorbalık toplam puanı bakımından katılımcıların lise türleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p < 0.05$). Meslek lisesinde okuyanların siber zorbalık toplam puanının fen ve anadolu lisesinde okuyanlara göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir. Siber mağduriyet toplam puanı bakımından katılımcıların lise türleri arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > 0.05$)

4.3. Siber Zorbalık-Siber Mağduriyet Yaşantılarına İlişkin Bulgular ve Siber Zorbalık-Mağduriyet'in İnternet Kullanım Özellikleri İle İlişkinine Dair Bulgular

Bu bölümde ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet yaşantılarına ve internet kullanım özelliklerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet ile olan ilişkisine dair bulgular yer almaktadır. Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet yaşantılarına dair bulgular açık uçlu sorular aracılığıyla elde edilmiştir. Açık uçlu sorulara verilen cevaplar araştırmacı tarafından gruplandırılmış ve kodlanmıştır.

Ergenlerin siber mağduriyet yaşantılarını en çok kiminle paylaştıklarına ve siber mağduriyeti en çok nerede yaşadıklarına ilişkin betimsel analizler Tablo 4.9'da verilmiştir.

Tablo 4.9. Siber Mağduriyet Yaşantıları Paylaşımının ve En Çok Yaşandığı Yerin Dağılımları

Durumlar	Gruplar	f	%
Siber Mağduriyetin Paylaşımı	Ebeveyn	66	7.37
	Öğretmen	4	0.45
	Arkadaş	324	36.2
	Hiç Kimse	153	17.09
	Diğer	20	2.24
	Hiç Yaşamadım	328	36.65
Siber Mağduriyetin En Çok Yaşandığı Yer	Okulda	79	8.83
	Okul Dışında	488	54.53
	Hiç Yaşamadım	328	36.65
Toplam		895	100

Tablo 4.9 incelendiğinde ergenlerin %36.2'sinin siber zorbalığa maruz kaldığında çoğunlukla arkadaşlarına söylediği, %17.09'unun ise hiç kimseye söylemediği görülmektedir. Ergenlerin siber zorbalığa maruz kaldığında %0.45 oranıyla en az öğretmenlere söylemeye tercih ettiği görülmekle birlikte, %7.37'si ebeveynlerine, %2.35'i ise diğer kişilere söylemektedir. Ergenlerin %36.54'ü ise siber

zorbalığa hiç maruz kalmadığını belirtmiştir. Siber mağduriyetin en çok yaşandığı yer sorulduğunda ise ergenlerin %54.53'ü okul dışında, %8.83'ü ise okul dışında yaşadığını belirtmiştir. Bu bilgiler ışığında ergenlerin siber mağduriyet yaşadığında en çok arkadaşlarıyla paylaştıkları söylenebilir.

Araştırma kapsamında siber zorbalık karşısında ne yaptıklarına ve ne hissettiklerine ilişkin açık uçlu sorulara verilen cevapların ön kodlaması yapılmıştır. Bu kapsamda verilen cevaplar gruplanarak numaralandırılmıştır. Ergenlerin siber zorbalık karşısında verdikleri tepkiler Tablo 4.10'da, siber zorbalık karşısında hissettikleri ise Tablo 4.11'de gösterilmiştir.

Tablo 4.10. Ergenlerin Siber Zorbalık Karşısında Verdikleri Tepkilere İlişkin Cevaplarının Dağılımı

Siber Zorbalık Karşısında Verilen Tepkiler	f	%
Yok sayma	261	46.1
Aynısını yapma	156	27.5
Konuşarak çözmeye çalışma	47	8.3
Zorbayı engelleme	25	4.4
Fiziksel şiddete başvurma	17	3.0
Hakaret etme	16	2.8
Online destek isteme	15	2.6
Güvenlik önlemlerini artırma	10	1.8
Hesabı kapatma	8	1.4
Görüşmeyi kesme	7	1.2
Tanıdık birinden yardım isteme	5	0.9
Toplam	567	100

Tablo 4.10 incelendiğinde ergenlerin siber zorbalık karşısında çoğunlukla %46.1 oranı ile yok saydığı ya da %27.5 oranı ile siber zorbalık yaparak karşılık verdiği görülmektedir. Bu tepkileri sırasıyla konuşarak çözmeye çalışma (%8.3), zorbayı engelleme (%4.4), fiziksel şiddete başvurma (%3.0), hakaret etme (%2.8), online destek isteme (%2.6), güvenlik önlemlerini artırma (%1.8), hesabı kapatma (%1.4), görüşmeyi kesme (%1.2) ve tanıdık birinden yardım isteme (%0.9)

takip etmektedir. Bu bilgiler ışığında araştırmaya katılan ergenlerin siber zorbalığa karşı sıklıkla yok sayma ya da aynısını yaparak karşılık verme stratejilerini kullandıkları söylenebilir.

Tablo 4.11. Ergenlerin Siber Zorbalık Karşısında Hissettiklerine İlişkin Cevaplarının Dağılımı

Siber Zorbalık Karşısında Hissedilenler	f	%
Üzüntü	251	44.3
Hiçbir şey	154	27.2
Öfke	104	18.3
Hayal kırıklığı	14	2.5
Şaşkınlık	13	2.3
Utanç	11	1.9
Korku	11	1.9
Aşağılanma	5	0.9
Çaresizlik	4	0.7
Toplam	567	100

Tablo 4.11’de görüldüğü gibi ergenlerin siber zorbalık karşısında %44.3 oranıyla en çok “üzüntü” duygusunu yaşadığı görülmektedir. Bu duyguyu %18.3 oranıyla “öfke” takip etmekten hissedilen diğer duygular ise hayal kırıklığı (%2.5), şaşkınlık (%2.3), utanç (%1.9), korku (%1.9), aşağılanma (%0.9) ve çaresizlik (%0.7) olarak dağılım göstermektedir. Ergenlerin %27.2’si ise siber zorbalık karşısında “hiçbir şey” hissetmediğini belirtmiştir. Bu bilgiler ışığında araştırmaya katılan ergenlerin siber mağduriyet yaşadığında çoğunlukla üzüntü ve öfke hissettiği söylenebilir.

Tablo 4.12. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanının İnternete Erişim Sıklığına Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Puanlar	Gruplar	n	$\bar{x}$	Ortanca	Min	Max	ss	Sıra Ortalaması	H	p	İkili Karşılaştırma
Siber Zorbalık	Hiç	5	14	14	14	14	0	182	56.846	0.001	2-6 4-6 5-6
	Ayda bir gün	21	14.86	14	14	20	1.71	274.43			
	On beş günde bir	8	14.75	14	14	18	1.49	265.31			
	Haftada bir gün	47	16.26	14	14	36	4.62	328.73			
	Haftada 2-6 gün arası	97	16.8	14	14	50	6.09	348.43			
	Her gün	717	19.61	17	14	56	7.62	478.26			
Siber Mağduriyet	Hiç	5	14	14	14	14	0	164.5	37.353	0.001	2-6 4-6 5-6
	Ayda bir gün	21	16	14	14	32	4.49	293.4			
	On beş günde bir	8	17.63	15	14	33	6.55	370.44			
	Haftada bir gün	47	16.38	14	14	33	4.29	329.77			
	Haftada 2-6 gün arası	97	17.78	15	14	51	6.21	386.52			
	Her gün	717	19.58	17	14	56	7.14	471.44			

Tablo 4.12 incelendiğinde, siber zorbalık ve siber mağduriyet toplam puanı bakımından katılımcıların internete erişim sıklıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0.05$). İnternete ayda bir gün, haftada bir gün ve haftada 2-6 gün arası erişenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet toplam puanının internete her gün erişenlere göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 4.13. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanının İnternette Günlük Harcanan Zamana Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Puanlar	Gruplar	n	$\bar{x}$	Ortanca	Min	Max	ss	Sıra Ortalaması	H	p	İkili Karşılaştırma
Siber Zorbalık	15 dakikadan az	57	15.25	14	14	28	3	270.82	156.402	0.001	
	15-30 dakika arası	153	15.48	14	14	32	2.95	313.41			1-3, 1-4, 1-5
	30 dakika-1 saat arası	202	17.62	15	14	46	5.67	409.71			1-6, 2-3, 2-4
	1-2 saat arası	175	18.88	17	14	50	6.37	471.88			2-5, 2-6, 3-5
	2-3 saat arası	138	19.54	17	14	45	6.95	496.74			3-6, 4-6, 5-6
	3 saatten fazla	170	24.46	22	14	56	10.24	609.9			
Siber Mağduriyet	15 dakikadan az	57	14.96	14	14	26	2.22	253.04	118.317	0.001	
	15-30 dakika arası	153	16.44	14	14	33	4.22	335.22			1-3, 1-5, 1-4
	30 dakika-1 saat arası	202	18.07	16	14	46	5.68	422.6			1-6, 2-3, 2-5
	1-2 saat arası	175	19.62	18	14	51	6.59	486.55			2-4, 2-6, 3-6
	2-3 saat arası	138	19.38	17	14	48	6.36	482.74			5-6, 4-6
	3 saatten fazla	170	23.25	21	14	56	9.42	577.16			

Tablo 4.13 incelendiğinde, siber zorbalık ve siber mağduriyet toplam puanı bakımından katılımcıların internette günlük harcadıkları süreler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). İnternette 15 dakikadan az ve 15-30 dakika arası zaman harcayanların siber zorbalık ve siber mağduriyet toplam puanının internette 30 dakika-1 saat arası, 1-2 saat arası, 2-3 saat arası ve 3 saatten fazla zaman harcayanlara göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir. İnternette 30 dakika-1 saat arası zaman harcayanların siber zorbalık toplam puanının internette 2-3 saat arası ve 3 saatten fazla zaman harcayanlara göre; internette 1-2 saat arası ve 2-3 saat arası zaman harcayanların siber zorbalık toplam puanının ise internette 3 saatten fazla zaman harcayanlara göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir. İnternette 30 dakika- 1 saat arası, 1-2 saat arası ve 2-3 saat arası zaman harcayanların siber mağduriyet toplam puanının ise internette 3 saatten fazla zaman harcayanlara göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir. Yani internette harcanan zaman arttıkça siber zorbalık ve siber mağduriyet toplam puanı da artmaktadır.

4.4. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet'in Değişkenlerle Olan Korelasyon ve Regresyon Analizi Sonuçlarına Dair Bulgular

Bu bölümde siber zorbalık ve siber mağduriyetin yaş, benlik saygısı, akran ilişkileri, internete erişim sıklığı, internette günlük harcanan zaman, Facebook, Instagram ve Youtube kullanımı değişkenleri ile olan ilişkisine dair analizler yer almaktadır. Bu ilişkileri incelemek için korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Tablo 4.14'de korelasyon analizlerine dair sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 4.14. Araştırmada Kullanılan Değişkenlerin Korelasyon Matrisi

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Siber zorbalık	1,000										
2. Cinsiyet	-,215**	1,000									
3. Yaş	,134**	-,095**	1,000								
4. Benlik saygısı	-,312**	-,131**	-,070*	1,000							
5. Akran ilişkileri	,017	,109**	,105**	,177**	1,000						
6. İnternete erişim sıklığı	,165**	,061*	,123**	-,129**	,077*	1,000					
7. İnternette günlük harcanan zaman	,383**	-,038	,137**	-,260**	,086**	,285**	1,000				
8. Facebook kullanımı	,052	-,300**	-,034	,062*	-,062*	,033	,023	1,000			
9. Instagram kullanımı	,096**	,103**	,145**	-,032	,157**	,229**	,177**	,131**	1,000		
10. Youtube kullanımı	,162**	-,141**	-,007	,042	,022	,185**	,084*	,166**	,132**	1,000	
11. Siber mağduriyet	,701**	-,189**	,074*	-,280**	,001	,142**	,327**	,081*	,091*	,128**	1,000

*p<0.05; **p<0.01

Tablo 4.14 incelendiğinde siber zorbalık ile yaş, cinsiyet, benlik saygısı, internete erişim sıklığı, internette günlük harcanan zaman, Instagram kullanımı, Youtube kullanımı ve siber mağduriyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0.05$). Buna göre;

- Siber zorbalık ile yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte pozitif yönlü olup, yaş arttıkça siber zorbalık da artmaktadır ($r=.134$; $p<0.01$).
- Siber zorbalık ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0.01$).
- Siber zorbalık ile benlik saygısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte negatif yönlü olup, benlik saygısı arttıkça siber zorbalık azalmaktadır ($r=-.312$; $p<0.01$).
- Siber zorbalık ile internete erişim sıklığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte pozitif yönlü olup, internete erişim sıklığı arttıkça siber zorbalık da artmaktadır ($r=.165$; $p<0.01$).
- Siber zorbalık ile internette günlük harcanan zaman arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte pozitif yönlü olup, internette günlük harcanan zaman arttıkça siber zorbalık da artmaktadır. ($r=.383$; $p<0.01$).
- Siber zorbalık ile Instagram kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte pozitif yönlü olup, Instagram kullanımı arttıkça siber zorbalık da artmaktadır ($r=.096$; $p<0.01$).
- Siber zorbalık ile Youtube kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte pozitif yönlü olup, Youtube kullanımı arttıkça siber zorbalık da artmaktadır ($r=.162$; $p<0.01$).
- Siber zorbalık ile siber mağduriyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte pozitif yönlü olup, siber mağduriyet arttıkça siber zorbalık da artmaktadır ($r=.701$; $p<0.01$).

Tablo 4.14’de görüldüğü gibi siber zorbalık ile akran ilişkileri ve Facebook kullanımı arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Tablo 4.14 incelendiğinde siber mağduriyet ile yaş, cinsiyet, benlik saygısı, internete erişim sıklığı, internette günlük harcanan zaman, Facebook kullanımı, Instagram kullanımı ve Youtube kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0.05$). Buna göre;

- Siber mağduriyet ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=-.189$; $p<0.01$).
- Siber mağduriyet ile yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte pozitif yönlü olup, yaş arttıkça siber mağduriyet de artmaktadır ($r=.074$; $p<0.01$).
- Siber mağduriyet ile benlik saygısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte negatif yönlü olup, benlik saygısı arttıkça siber mağduriyet azalmaktadır ($r=-.280$; $p<0.01$).
- Siber mağduriyet ile internete erişim sıklığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte pozitif yönlü olup, internete erişim sıklığı arttıkça siber mağduriyet de artmaktadır ($r=.142$; $p<0.01$).
- Siber mağduriyet ile internette günlük harcanan zaman arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte pozitif yönlü olup, internette günlük harcanan zaman arttıkça siber mağduriyet de artmaktadır ($r=.327$; $p<0.01$).
- Siber mağduriyet ile Facebook kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte pozitif yönlü olup, Facebook kullanımı arttıkça siber mağduriyet de artmaktadır ($r=.081$; $p<0.05$).
- Siber mağduriyet ile Instagram kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte

pozitif yönlü olup, Instagram kullanımı arttıkça siber mağduriyet de artmaktadır ($r=.091$; $p<0.01$).

- Siber mağduriyet ile Youtube kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte pozitif yönlü olup, Youtube kullanımı arttıkça siber mağduriyet de artmaktadır ($r=.128$; $p<0.01$).

Tablo 4.14’de görüldüğü gibi siber mağduriyet ile akran ilişkileri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0.05$).

Siber zorbalık ve siber mağduriyetin cinsiyet, yaş, internete erişim sıklığı, internette günlük harcanan zaman, kullanılan sosyal paylaşım siteleri, benlik saygısı, akran ilişkileri değişkenleri ile ilişkisi hiyerarşik çoklu doğrusal regresyon modeli ile incelenmiştir.

Çoklu doğrusal regresyon modelinin varsayımları 1) normal dağılım, 2) doğrusallık, 3) otokorelasyon olmaması, 4) bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı olmaması şeklindedir (124,125). Bu varsayımlar siber zorbalık ve siber mağduriyet toplam puanları için ayrı ayrı incelenmiştir.

Doğrusallık ve normallik varsayımlarının karşılanmasını güçleştiren uç değerler olup olmadığı Mahalanobis uzaklık değerleri kullanılarak incelenebilir. Mahalanobis uzaklığı, bağımsız değişken sayısını serbestlik derecesi alan Ki kare tablo değeriyle karşılaştırılır ve küçükse çok değişkenli normallik varsayımının sağlandığı söylenebilir. Ki kare tablo değerinin üzerinde bir Mahalanobis değerine sahip veriler uç değerler olarak belirlenip veri dosyasından çıkarılmıştır. Bağımsız değişken sayısı olan 10 serbestlik derecesinde ve 0.01 anlamlılık düzeyinde ki kare tablo değeri 23.209’dur. Bu değer üzerinde Mahalanobis uzaklığına sahip toplam 28 veri analiz dışı bırakılmıştır (867 veri ile analiz yapılmıştır). Bağımsız değişkenlerin çok değişkenli normal dağılım gösterip göstermediği standartlaştırılmış hata değerlerine ilişkin grafiklerle incelenebilir. Standardize edilmiş açıklanan değerler için oluşturulmuş histogram ve normal dağılım eğrileri incelendiğinde normale yakın bir dağılım olduğu söylenebilmektedir. Bağımsız değişkenler ve bağımlı değişkenler arasındaki kısmi ilişkilerini temel alan saçılma diyagramları incelendiğinde ise doğrusal ilişkiler olduğu görülmektedir.

Otokorelasyon olup olmadığını test etmede Durbin-Watson katsayısı kullanılmaktadır. Değer 0 ile 4 arasında değişmektedir. 0'a yakın olan değerler aşırı pozitif korelasyonu, 4'e yakın değerler aşırı negatif korelasyonu, ikiye yakın değerler otokorelasyon olmadığını gösterir. Durbin-Watson değerinin 1.5 ile 2.5 arasında olması uygun görülmektedir (124,125). Bu çalışma kapsamında Durbin-Watson katsayısının uygun aralıkta olduğu (siber zorbalık değişkeni için 1.902; siber mağduriyet değişkeni için 1.929) görülmektedir.

Tablo 4.15. Değişkenlerin Tolerans ve VIF Değerleri

Bağımsız Değişkenler	Siber Zorbalık		Siber Mağduriyet	
	Tolerans	VIF	Tolerans	VIF
Cinsiyet	.790	1.266	.775	1.290
Yaş	.928	1.078	.926	1.080
Benlik saygısı	.799	1.251	.783	1.277
Akran ilişkileri	.898	1.113	.897	1.115
İnternete erişim sıklığı	.850	1.177	.850	1.177
İnternette günlük harcanan zaman	.789	1.268	.768	1.301
Facebook kullanımı	.863	1.159	.862	1.160
Instagram kullanımı	.861	1.162	.861	1.161
Youtube kullanımı	.909	1.100	.901	1.109
Siber zorbalık			.727	1.376
Siber mağduriyet	.796	1.257		

Bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı olup olmadığı tolerans ve VIF değerleri ile kontrol edilmektedir. Düşük tolerans ve yüksek VIF değerleri bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı olduğunu göstermektedir (124,125). Tolerans değerlerinin 0.20'den düşük olması; VIF değerlerinin ise 10'dan yüksek olması çoklu bağlantı probleminin varlığına işaretler (124). Değişkenlere ilişkin tolerans ve VIF değerleri Tablo 4.15'de yer almaktadır. Bu çalışma kapsamında bağımsız değişkenlerin tolerans ve VIF değerlerinin uygun aralıklarda olduğu görülmektedir.

Tablo 4.16. Siber Zorbalığın ve Siber Mağduriyetin Açıklanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	Siber Zorbalık			Siber Mağduriyet		
	B	SH B	β	B	SH B	β
Model 1						
Sabit	18.397	0.630		19.259	0.594	
Cinsiyet	-2.773	0.451	-.204**	-2.330	0.425	-.184**
Yaş	0.707	0.205	.114**	0.323	0.193	.056
Model 2						
Sabit	6.408	1.857		8.617	1.800	
Cinsiyet	-1.596	0.352	-.117**	-0.714	0.347	-.056*
Yaş	0.279	0.148	.045	-0.199	0.144	-.034
Benlik saygısı	-0.098	0.019	-.130**	-0.053	0.019	-.076**
Akran ilişkileri	0.016	0.013	.030	0.003	0.012	.006
İnternete erişim sıklığı	0.126	0.252	.012	0.106	0.246	.011
İnternette günlük harcanan zaman	0.606	0.117	.135**	0.235	0.115	.056*
Facebook kullanımı	-0.507	0.367	-.034	0.401	0.358	.029
Instagram kullanımı	0.116	0.347	.008	0.265	0.339	.020
Youtube kullanımı	1.194	0.431	.067*	0.074	0.423	.004
Siber mağduriyet	0.629	0.028	.586**	-	-	-
Siber zorbalık	-	-	-	0.599	0.026	.642**

Not1: *Siber Zorbalık*: Model 1 için $R^2=0.059$ ($p<0.001$), Model 2 için $\Delta R^2=0.547$; değişim $\Delta R^2=0.488$ ($p<0.001$), * $p<0.05$, ** $p<0.01$

Not2: *Siber Mağduriyet*: Model 1 için $R^2=0.039$ ($p<0.001$), Model 2 için $\Delta R^2=0.504$; değişim $\Delta R^2=0.465$ ($p<0.001$), * $p<0.05$, ** $p<0.01$

Tablo 4.16’da görüldüğü gibi hiyerarşik çoklu doğrusal regresyon modelinde cinsiyet ve yaş değişkenleri kontrol değişkenleri olarak seçilmiştir. Siber zorbalık için uygulanan hiyerarşik regresyon incelendiğinde Model 1’de kontrol değişkenleri siber zorbalıktaki varyansın %5.9’unu açıklamaktadır ($p<0.001$). Daha sonra Model 2’de açıklayıcı etkisi araştırılan benlik saygısı, akran ilişkileri, internete erişim sıklığı, internette günlük harcanan zaman, facebook kullanımı, instagram kullanımı, youtube kullanımı ve siber mağduriyet değişkenleri modele eklenmiştir. Model 2’de bağımsız değişkenler siber zorbalıktaki varyansın %54.7’sini açıklamaktadır ($p<0.001$). Cinsiyet ve yaş değişkenleri kontrol altına alındığında modele eklenen bağımsız değişkenler (benlik saygısı, akran ilişkileri, internete erişim sıklığı, internette günlük harcanan zaman, facebook kullanımı, instagram kullanımı, youtube kullanımı ve siber mağduriyet) siber zorbalıktaki varyansın %48.8’ini açıklamaktadır ($p<0.001$).

Regresyon katsayılarının işareti incelendiğinde cinsiyet ve benlik saygısı değişkenlerinin siber zorbalık ile negatif ilişkili; siber mağduriyet, internette günlük harcanan zaman ve youtube kullanımı değişkenlerinin siber zorbalık ile pozitif ilişkili olduğu görülmektedir. Cinsiyet ve benlik saygısı değişkenleri incelendiğinde siber zorbalık oranı; kız olma oranı arttıkça 1.596 kat ($p<0.01$), benlik saygısı arttıkça 0.098 ($p<0.01$) kat azalmaktadır. Siber zorbalık; siber mağduriyet oranı arttıkça 0.629 kat ($p<0.01$), internette günlük harcanan zaman oranı arttıkça 0.606 kat ($p<0.01$), youtube kullanım oranı arttıkça 1.194 kat ($p<0.05$) artmaktadır. Yaş, akran ilişkileri, internete erişim sıklığı, facebook ve instagram kullanımı ise siber zorbalık üzerinde anlamlı düzeyde açıklayıcı etkiye sahip değildir ($p>0.05$).

Siber mağduriyet için uygulanan hiyerarşik regresyon incelendiğinde Model 1’de kontrol değişkenleri siber mağduriyetteki varyansın %3.9’unu açıklamaktadır ($p<0.001$). Daha sonra Model 2’de açıklayıcı etkisi araştırılan benlik saygısı, akran ilişkileri, internete erişim sıklığı, internette günlük harcanan zaman, facebook kullanımı, instagram kullanımı, youtube kullanımı ve siber mağduriyet değişkenleri modele eklenmiştir. Model 2’de bağımsız değişkenler siber mağduriyetteki varyansın %50.4’ünü açıklamaktadır ($p<0.001$). Cinsiyet ve yaş değişkenleri kontrol altına alındığında modele eklenen bağımsız değişkenler (benlik saygısı, akran ilişkileri, internete erişim sıklığı, internette günlük harcanan zaman, facebook

kullanımı, instagram kullanımı, youtube kullanımı ve siber mağduriyet) siber mağduriyetteki varyansın %46.5'ini açıklamaktadır ($p<0.001$).

Regresyon katsayılarının işareti incelendiğinde cinsiyet ve benlik saygısı değişkenlerinin siber mağduriyet ile negatif ilişkili; siber zorbalık ve internette günlük harcanan zaman değişkenlerinin siber mağduriyet ile pozitif ilişkili olduğu görülmektedir. Cinsiyet ve benlik saygısı değişkenleri incelendiğinde siber mağduriyet oranı; kız olma oranı arttıkça 0.714 kat ($p<0.01$), benlik saygısı arttıkça 0.053 ($p<0.01$) kat azalmaktadır. Siber mağduriyet; siber zorbalık arttıkça 0.599 kat ($p<0.01$), internette günlük harcanan zaman arttıkça 0.235 kat ($p<0.05$) artmaktadır. Yaş, akran ilişkileri, internete erişim sıklığı, facebook, instagram ve youtube kullanımı ise siber mağduriyet üzerinde anlamlı düzeyde açıklayıcı etkiye sahip değildir ($p>0.05$).

5. TARTIŞMA

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgular araştırmanın alt problemleri ve ilgili literatür doğrultusunda tartışılmış ve yorumlanmıştır. Buna göre ergenler arasında görülen siber zorbalık ve siber mağduriyet cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey, okul türü, internet kullanım özellikleri, siber zorbalık yaşantıları, arkadaşlık ilişkileri ve benlik saygısı değişkenleri dikkate alınarak tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırma bulguları örneklem grubundaki siber zorbalık oranının %59.44, siber mağduriyet oranının %63.35, zorba-mağdur oranının ise %52.18 olduğunu göstermektedir. Ergenlerin siber zorbalık veya siber mağduriyet olaylarından herhangi birine dahil olma oranı ise %69.50 olarak görülmüştür (Tablo 4.2). Araştırmada ergenlerin son altı ayda en az bir kere siber zorbalık yapması veya siber mağduriyet yaşaması dikkate alınarak oranlar elde edilmiştir. Araştırma sonuçları değerlendirildiğinde siber zorbalığın ergenler arasında önemli bir problem olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalarda da ergenler arasında siber zorbalığın ve siber mağduriyetin önemli bir problem olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, yapılan araştırmalar siber zorbalığın yaygınlığıyla ilgili farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Ergenlerin siber zorba ve siber mağdur olma oranları %4 ile %50 arasında değişirken (67-69,72,73,76,80,86-89,91,94), siber zorba/mağdur olma oranları ise %6 ile %25 arasında değişmektedir (72,86,88,89). Juvonen ve Gross (2008)'un yaptığı araştırmada ise ergenlerin son bir yılda en az bir kez siber mağduriyet yaşama oranları ise %72 olarak görülmektedir (93). Yapılan çalışmalarda siber zorbalığın ve mağduriyetin farklı araçlarla ve farklı yöntemlerle ölçülmesi sonuçlarda değişkenlik görülmesine neden olabilmektedir. Bazı çalışmalarda siber zorbalığın tanımı yapıldıktan sonra “son bir yıl içerisinde hiç siber zorbalık yaptınız mı?/siber zorbalığa maruz kaldınız mı?” gibi sorularla ölçülen siber zorbalık, bazı çalışmalarda likert tipi derecelendirmeli soruların olduğu ölçeklerle değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra bu araştırmada oranların yüksek çıkmasının nedeni olarak teknolojinin ve internet kullanımının gün geçtikçe günlük yaşantıda daha fazla yer alması gösterilebilir.

Araştırma bulguları siber zorbalığın ve siber mağduriyetin cinsiyete göre değiştiği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Buna göre erkekler kızlara göre daha fazla siber

zorbalık yapmakta ve siber mağduriyet yaşamaktadır. Dolayısıyla erkekler kızlara oranla daha fazla siber zorba-mağdur statüsünde yer almaktadır (Tablo 4.3, 4.14, 4.16). Literatür incelendiğinde araştırma bulgularını destekleyen çalışmalar olduğu görülmektedir. Arıcak ve diğerleri (2008), 12-19 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada erkeklerin kızlara oranla daha fazla siber zorba, siber mağdur ve siber zorba-mağdur olduğu sonucuna ulaşmışlardır (86). Erdur-Baker (2009), 14-18 yaş arası ergenlerle yaptığı çalışmada erkeklerin kızlara oranla daha fazla siber zorba ve siber mağdur olduğu sonucuna ulaşmıştır (91). Li (2006) 7-9. sınıf düzeylerinde ergenlerle yaptığı çalışmada erkeklerin daha fazla siber zorbalık yaptığını bulmuştur (98). Li (2007b), 7. sınıf düzeyindeki ergenlerle yaptığı bir diğer çalışmasında erkeklerin daha fazla siber zorba-mağdur olduğu sonucuna ulaşmıştır (99). Slonje ve Smith (2008), 12-20 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada erkeklerin kızlara oranla daha fazla siber zorbalık yaptığını ifade etmiştir (68). Ybarra ve diğerleri (2006), 10-17 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada erkeklerin kızlardan daha fazla siber zorbalık yaptığı sonucuna ulaşmıştır (77). Katzer ve diğerleri (2009), 5-11.sınıf düzeylerindeki ergenlerle yaptıkları çalışmada erkeklerin daha fazla siber mağdur olduğunu görmüştür (116). Bunun yanı sıra bazı araştırmalar erkeklerin daha fazla siber zorbalık yaptığını ancak kızların daha fazla siber mağdur veya zorba-mağdur olduğunu ortaya koymuştur. Kowalski ve Limber (2007), 11-14 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık yaptığını ancak kızların erkeklerden daha fazla siber mağdur ve siber zorba-mağdur olduğu sonucunu bulmuştur (72). Dehue ve diğerleri (2008), ortalama yaşı 12.7 olan ergenlerle yaptıkları çalışmada erkeklerin kızlara göre daha fazla zorbalık yaptığını ancak kızların daha fazla siber mağduriyet yaşadığını ortaya koymuştur (80). Li (2007a), 7. sınıf düzeyindeki ergenlerle yaptığı çalışmada erkeklerin daha fazla siber zorba kızların ise daha fazla siber mağdur olduğu sonucuna ulaşmıştır (67). Barlet ve Coyne (2014) ise Asya, Avrupa, Amerika ve Avustralya'da yapılan 109 araştırmayı ele aldıkları meta analizde özellikle Asya'da yapılan çalışmalarda erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık yapmasının daha yüksek oranda olduğu sonucuna ulaşmışlardır (104). Erkeklerin interneti kızlardan daha fazla kullandığı (126), daha fazla internet bağımlısı olduğu (127,128), şiddete daha fazla eğilimli olduğu (129), daha fazla saldırgan (130,131) ve zorbaca (132) davranışlar sergilediği

düşünüldüğünde siber zorbalığın erkeklerde daha fazla görülmesi beklenen bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte saldırgan davranışların ve öfkenin dışa vurumu gibi konularda kültürlerin cinsiyetçi yaklaşımlarının da bu sonuçta önemli bir rolü olabileceği düşünülmektedir. Siber mağduriyetin erkeklerde daha fazla görülmesinin nedeni olarak ise zorbalık olaylarına daha fazla dahil olmaları ve intikam almaya yönelik girişimlere daha fazla maruz kalmaları gösterilebilir.

Bu bulguların aksine Wolak ve diğerleri (2007), 10-17 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada kızların daha fazla siber zorbalık yaptığı sonucuna ulaşmışlardır (100). Ayrıca Smith ve diğerleri (2006), 11-16 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada kızların daha fazla siber mağdur olduğunu ifade etmiştir (87). Bunların yanı sıra siber zorbalık veya siber mağduriyetin cinsiyete göre farklılık göstermediğini ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır (74,76,79,89,94,97,102,103,133). Bu araştırmanın bulguları ile literatürde yer alan bazı çalışmalarda farklı sonuçların olmasının siber zorbalığın ve mağduriyetin değerlendirilme araçlarının, örneklem gruplarının farklılığından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Ergenler arasında yaşa göre siber zorbalık farklılık göstermekte, siber zorbalık yaş büyüdükçe artmaktadır (Tablo 4.4, 4.14). Konuyla ilgili literatür incelendiğinde araştırma bulgularını destekleyen çalışmaların olduğu görülmektedir. Kowalski ve Limber (2007), 11-14 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada yaş arttıkça siber zorbalığın da arttığını ortaya koymuştur (72). Mishna ve diğerleri (2012), 10-17 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada yaş arttıkça siber zorbalığın arttığı sonucuna ulaşmışlardır (89). Smith ve diğerleri (2008), 11-16 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada yaş arttıkça siber zorbalığın arttığını ortaya koymuştur (79). Ybarra ve diğerleri (2007), 10-15 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada yaş arttıkça siber zorbalığın arttığı sonucuna ulaşmışlardır (101). Ybarra ve Mitchell (2004a), 10-17 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada yaş arttıkça siber zorbalığın da arttığını ifade etmişlerdir (76). Bu bulguların aksine yaşa göre siber zorbalığın farklılık göstermediğini ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (68,74,87). Siber zorbalığın yaş arttıkça daha fazla görülmesinin ergenlerin internet kullanımında yaş arttıkça daha bağımsız olmasından, internet ve teknoloji kullanımıyla ilgili bilgi ve beceri düzeylerinin artmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte akıllı telefonların donanım özelliklerinin interneti kullanmaya uygun olmasının da bu

durumda etkisinin olabileceği düşünülmektedir. Bazı araştırmalarda farklı sonuçların elde edilmesinin nedeni olarak kullanılan değerlendirme yöntemleri ve araçlarında bulunan farklılıklar, kültürel farklılıklar, internet kullanım özelliklerinde ve denetiminde görülen farklılıklar gösterilebilir.

Ergenlerin siber mağduriyeti yaşama durumu yaşa göre farklılık göstermemektedir (Tablo 4.4). Konuyla ilgili literatürde bu bulguyu destekleyen çalışmalar olduğu görülmektedir. Patchin ve Hinduja (2006), çok geniş yaş aralığında yaptıkları çalışmada özellikle 9-20 yaş arasındaki ergenlerde siber mağduriyetin yaşa göre değişmediği sonucuna ulaşmışlardır (74). Benzer şekilde Slonje ve Smith (2008), 12-20 yaş arası ergenlerle; Smith ve diğerleri (2006), 11-16 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmalarda siber mağduriyetin yaşa göre değişmediği sonucuna ulaşmışlardır (68,87). Siber mağduriyetin yaşa göre farklılık göstermemesinin, interneti kullanan her bireyin bu duruma maruz kalma ihtimaliyle ilişkisi olabileceği düşünülmektedir.

Araştırma bulgularına göre sosyoekonomik düzey (anne-baba eğitim düzeyi, aylık ortalama gelir düzeyi) arttıkça siber zorbalık ve siber mağduriyet artmaktadır (Tablo 4.5, 4.6, 4.7). Anne ve babanın eğitim düzeyinin aylık ortalama gelir düzeyiyle paralel olabileceği düşünüldüğünde bu bulgunun, ekonomik durumun internet temelli araçların kullanımını etkilemesiyle ilişkili olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra çalışan ailelerin ergenlerin internet kullanımını üzerinde daha az denetimi olabileceğinden bu ergenlerde siber zorbalık olaylarına dahil olmanın daha fazla görülebileceği düşünülmektedir. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde araştırma bulgularını destekleyen çalışmalar olduğu görülmektedir. Ancak sosyoekonomik düzey ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkiyi incelerken sosyoekonomik düzeyin hangi değişkenler dikkate alınarak belirlendiği önemli olmaktadır. Ybarra ve Mitchell (2004a) sosyoekonomik düzeyi yıllık gelire göre belirledikleri çalışmada, yıllık geliri daha fazla olanların siber zorbalık olaylarına dahil olma durumlarının daha fazla olduğunu ifade etmiştir (76). Bununla birlikte sosyoekonomik düzeyin algılanan gelir düzeyine göre belirlendiği çalışmalar da bulunmaktadır. Buna göre Karlier Soydaş (2011)'ın çalışmasında sosyoekonomik düzey ile siber zorbalık olaylarına dahil olma açısından anlamlı bir ilişki bulunmazken (134); Özbay (2013)'ın çalışmasında ise yüksek sosyoekonomik düzeyde olanların daha fazla zorbalık yaptığı, düşük

sosyoekonomik düzeyde olanların ise daha fazla mağduriyet yaşadığı bulunmuştur (135). Bu bulguların yanı sıra sosyoekonomik düzey ve siber zorbalık-mağduriyet arasındaki ilişkiye dair farklı sonuçlar elde eden çalışmalar da mevcuttur. Topçu ve diğerleri (2008)'nin yaptıkları araştırmada sosyoekonomik düzey okul türüne (özel ya da devlet) göre belirlenmiştir. Buna göre devlet okuluna giden öğrencilerin özel okula giden öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık olayı yaşadığı sonucu ortaya çıkmıştır (77,94). Ancak sosyoekonomik düzeyi okul türüne göre belirleyen bazı araştırmalarda ise sosyoekonomik düzey ile siber zorbalık/magduriyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (97,101). Literatürde yer alan bazı bulguların farklılık göstermesinin nedeninin sosyoekonomik düzeyin belirlenme kriterlerinde değişiklik olabileceği düşünülmektedir. Bu araştırmada seçilen sosyoekonomik düzey belirleme kriterlerine yakın (gelir düzeyi vb.) kriterlere sahip çalışmaların bulgularının, bu araştırma bulgularını destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Ergenlerin siber zorbalık durumu okul türüne göre farklılaşmaktadır. Fen ve Anadolu lisesinde okuyan ergenlerin meslek lisesinde okuyan ergenlere göre daha fazla zorbalık yaptığı görülmüştür. Siber mağduriyet yaşama ile okul türü arasında ise anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (Tablo 4.8). Konuyla ilgili literatür incelendiğinde araştırma sonuçları farklılık göstermektedir. Yapılan araştırmalarda lise türleri farklı şekillerde belirlenebilmektedir (Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Özel Okul, Devlet okulu vb.). Buna göre özel okulda ve devlet okulunda eğitim gören öğrencilerle yapılan bir çalışmada devlet okuluna gidenlerin siber zorbalık olaylarına daha fazla dahil olduğu bulunmuştur (94). Bununla birlikte Horzum ve Ayas (2011)'ın yaptığı araştırmada özel lisede ve Anadolu lisesinde eğitim gören ergenlerin diğer liselerde okuyan ergenlere göre daha fazla siber zorbalık yaptığı, siber mağduriyetin ise okul türüne göre değişmediği bulunmuştur (136). Özdemir (2015), okul türlerini Fen, Anadolu ve Meslek Lisesi olacak şekilde belirlediği çalışmasında siber zorbalık puanlarının okul türüne göre farklılık gösterdiğini; mağduriyet puanlarının ise göstermediğini belirlemiştir. Anadolu Lisesi öğrencilerinin Fen Lisesi ve Meslek Lisesi öğrencilerine göre daha fazla siber zorbalık yaptığını ve mağduriyet yaşadığını ifade etmiştir (137). Bu sonuç araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Fen Lisesi ve Anadolu Lisesi'nde bulunan ergenlerin daha fazla siber zorbalık yapmasının nedeni olarak internet teknolojilerini kullanmada daha

yetkin olma ve internete daha kolay erişim sağlama ihtimalleri gösterilebilir. Bununla birlikte yapılan çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilmesinin nedeni olarak ise örneklem gruplarının ve demografik özelliklerin farklılığı, çalışmanın yapıldığı il ve ilçelerin özellikleri, değerlendirmede kullanılan araçların çeşitliliği gösterilebilir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenler siber mağduriyet yaşadıklarında bu durumu çoğunlukla arkadaşlarıyla paylaşmaktadır. Ergenlerin büyük bir çoğunluğu da bu durumu kimseyle paylaşmamakta, öğretmenler ise en az paylaşılan kişileri oluşturmaktadır (Tablo 4.9). Konuyla ilgili literatür incelendiğinde araştırma bulgularını destekleyen sonuçların olduğu görülmektedir. Arıca ve diğerleri (2008), 12-19 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada ergenlerin siber mağduriyet yaşadıklarında bu durumu en çok arkadaşlarıyla en az ise öğretmenleriyle paylaştıklarını görmüşlerdir (86). Burgess-Proctor ve diğerleri (2009) ise 8-17 yaş arası kız ergenlerle yaptıkları çalışmalarında, ergenlerin bu durumu en çok 'sanal arkadaşlarıyla' paylaştıklarını daha sonra ise hiç kimseyle paylaşmamayı tercih ettiklerini ortaya koymuştur. Yetişkinler ise sıralamada son tercih edilen kişiler olarak görülmektedir (69). Yine araştırma bulgularına benzer olarak, bazı araştırmalarda ise ergenlerin özellikle öğretmen ve ebeveyn gibi yetişkinlere anlatmayı daha az tercih ettiği görülmektedir (67,93). Benzer şekilde Smith ve diğerleri (2008)'nin 14-15 yaş arası ergenlerle; Topçu ve diğerleri (2008)'in 14-15 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmalarda, mağdurların çoğunlukla arkadaşlarıyla paylaşmayı daha sonra ise hiç kimseyle paylaşmamayı tercih ettikleri görülmüştür (79,94). Smith ve diğerleri (2006)'nin 11-16 yaş arası ergenlerle; Dehue ve diğerleri (2008)'in yaş ortalaması 12.7 olan ergenlerle yaptıkları çalışmalarda ise mağdurların çoğunlukla kimseye söylemediği görülmüştür (80,87). Ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkilerinin büyük önem kazandığı düşünüldüğünde siber mağduriyet yaşayan ergenlerin bunu en çok arkadaşlarıyla paylaşmaları bu araştırmada beklenen bir sonuç olarak görülmektedir. Ebeveyn, öğretmen veya herhangi bir yetişkinle daha az paylaşılması ise internete erişimde yasaklamalara neden olabileceğinden tercih edilmeyen bir durum olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu durumu arkadaşlarının da yaşadığı düşüncesi neden olarak gösterilebilir. Bununla birlikte ergenlerin siber mağduriyet yaşadığında bunu kimseye söylememeyi de çoğunlukla tercih ettiği görülmektedir. Bunun nedeni olarak ergenlik döneminde ergenin başkalarının kendisiyle ilgili düşüncelerini fazla

önemsemesi (10,19), bunun sonucunda akranlarının kendisiyle dalga geçebileceği düşüncesine kapılması ihtimali gösterilebilir Ayrıca olayın büyümesini istememekten dolayı da hiç kimseye söylenmeyebileceği düşünülmektedir.

Siber mağduriyetin en çok yaşandığı yer ise okul dışı ortamlar olarak görülmektedir (Tablo 4.9). Bulgular literatür ile uyum göstermektedir. Burgess-Proctor ve diğerleri (2009) 8-17 yaş arası kız ergenlerle, Dehue ve diğerleri (2008) yaş ortalaması 12.7 olan ergenlerle, Slonje ve Smith (2008) 12-20 yaş arası ergenlerle, Smith ve diğerleri (2006) ve Smith ve diğerleri (2008) 11-16 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmalarda siber zorbalık olaylarının çoğunlukla okul dışı ortamlarda gerçekleştiği sonucuna ulaşmışlardır (68,69,79,80,87). Bununla birlikte TÜİK 2015 raporuna göre internetin en çok evde kullanıldığı (1), akıllı telefonların her yerde internete erişim imkânı sunduğu düşünüldüğünde siber mağduriyetin en çok yaşandığı yerin okul dışı ortamlar olması beklenen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca internet erişiminin okul ortamında daha kısıtlı ve denetimli olması, ev ortamında ve okul dışı ortamlarda denetimin daha az olması gibi nedenlerin bu durumun kaynağı olabileceği düşünülmektedir.

Ergenlerin siber zorbalık karşısında çoğunlukla yok sayma, aynısını yaparak karşılık verme ve zorbalık yapanı engelleme gibi tepkiler verdiği araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular arasındadır. Bununla birlikte konuşarak çözmeye çalışma da verilen tepkiler arasında sıklıkla görülmektedir (Tablo 4.10). Konuyla ilgili çalışmalarda da benzer olarak siber zorbalık karşısında çoğunlukla yok sayma, aynısını yaparak karşılık verme ve engelleme davranışlarının sergilendiği sonucu ortaya çıkmıştır (69,79,80,86,93). Arıcak ve diğerleri (2008), 12-19 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada ergenlerin siber zorbalık karşısında çoğunlukla engelleme davranışı sergilediği, bunun yanı sıra konuşarak çözmeye çalışma, yok sayma ve isim değiştirme gibi tepkiler verdiği yönünde sonuç elde etmişlerdir (86). Burgess-Proctor ve diğerleri (2009), 8-17 yaş arası kız ergenlerle yaptıkları çalışmada ergenlerin siber zorbalık karşısında çoğunlukla yok saydığını ve aynısını yaparak karşılık verdiğini ortaya koymuşlardır (69). Benzer şekilde Dehue ve diğerleri (2008) de yaş ortalaması 12.7 olan ergenlerle yaptıkları çalışmada ergenlerin siber zorbalık karşısında çoğunlukla aynı tepkileri verdiği sonucuna ulaşmışlardır (80). Smith ve diğerleri (2008), 11-16 yaş arası ergenlerle; Juvonen ve Gross (2008), 12-17 yaş arası ergenlerle

yaptıkları çalışmalarda ergenlerin siber zorbalık karşısında çoğunlukla engelleme davranışı sergiledikleri yönünde sonuç elde etmişlerdir (79,93). Ergenlerin bu durumu yok saymayı tercih etmesi nasıl tepki vermeleri gerektiğiyle ilgili bilgi eksikliğinden, durumun büyümesini ve duyulmasını istememelerinden kaynaklanabilir. Aynısını yaparak yani siber zorbalık yaparak karşılık verme ise intikam duygusu sonucunda ortaya çıkan bir davranış olarak değerlendirilebilir. Engelleme ve konuşarak çözmeye çalışma tepkisi ise ergenlerin durumla başa çıkmada kendi bilgi ve becerilerini kullanarak çözüm bulmaya çalıştıklarını göstermektedir.

Ergenlerin siber zorbalık karşısında hissettikleri ise sırasıyla üzüntü, öfke, hayal kırıklığı, şaşkınlık, utanç, korku, aşağılanma ve çaresizlik olarak görülmektedir (Tablo 4.11). Ergenlerin siber zorbalığa karşı gösterdikleri tepkiler arasında yer alan ‘siber zorbalık yaparak karşılık verme’ hissedilen öfke duygusu ile örtüşmektedir. Konuyla ilgili araştırmalarda da benzer sonuçlar olduğu görülmektedir (69,70,74,77,80,94). Burgess-Proctor ve diğerleri (2009), 8-17 yaş arası kız ergenlerle yaptıkları çalışmada ergenlerin siber zorbalık karşısında çoğunlukla aşağılanma hissettiği, bunu öfkenin ve üzüntünün takip ettiği yönünde sonuç elde etmişlerdir (69). Dehue ve diğerleri (2008), yaş ortalaması 12.7 olan ergenlerle yaptıkları çalışmada siber zorbalık karşısında çoğunlukla öfke ve üzüntü hissedildiği sonucuna ulaşmışlardır (80). Ybarra ve diğerleri (2006), 10-17 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada siber zorbalık karşısında çoğunlukla üzüntü hissedildiği sonucunu elde etmişlerdir (77). Hinduja ve Patchin (2011), siber zorbalık karşısında çoğunlukla üzüntü, öfke ve hayal kırıklığı hissedildiğini ifade etmişlerdir (70). Topçu ve diğerleri (2008), 14-15 yaş arası, devlet okuluna ve özel okula giden ergenlerle yaptıkları çalışmada, devlet okuluna giden ergenlerin çoğunlukla öfke hissettiği; özel okula giden ergenlerin ise bunu umursamadığı yönünde sonuç elde etmişlerdir (94). Patchin ve Hinduja (2006), çoğunluğu 12-20 yaş aralığında olan geniş yaş aralığında yaptıkları araştırmada, siber zorbalık karşısında çoğunlukla hayal kırıklığı, öfke, üzüntü hissedildiğini ve bu hissedilenlerin yanı sıra bunu umursamamanın da görüldüğünü ortaya koymuşlardır (74).

İnternete erişim sıklığı ve internette günlük harcanan zaman açısından siber zorbalığın ve siber mağduriyetin görülmesinin farklılaştığı da araştırma sonuçları arasında yer almaktadır. Buna göre internete erişim sıklığı ve internette günlük

harcanan zaman arttıkça siber zorbalık yapma ve siber mağduriyet oranı da artmaktadır. İnternette günlük harcanan zaman siber zorbalığın ve siber mağduriyetin açıklayıcısı olarak görülmüştür (Tablo 4.12, 4.13, 4.14, 4.16). Konuyla ilgili literatür incelendiğinde araştırma sonuçlarını destekleyen bulgular olduğu görülmektedir. Arıca ve diğerleri (2008), 12-19 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada siber zorbalık ve siber mağduriyetin internete erişim sıklığı ile ilişkili olduğu, internete erişim sıklığı arttıkça siber zorbalık ve mağduriyetin de arttığı yönünde sonuca ulaşmışlardır (86). Erdur-Baker (2009), 14-18 yaş arası ergenlerle yaptığı çalışmada internete erişim sıklığının (internet aktivitelerini kullanma sıklığı) siber zorbalığı ve mağduriyeti açıkladığı sonucuna ulaşmıştır (91). Hinduja ve Patchin (2008), ortalama yaşı 14.8 olan ergenlerle yaptıkları çalışmada internette aktif olma süresinin siber zorbalığı ve mağduriyeti açıkladığı yönünde sonuç elde etmişlerdir (102). Li (2007a), 7.sınıf düzeyindeki ergenlerle yaptığı çalışmada bilgisayarı daha sık kullananların daha fazla zorbalık yaptığı sonucunu elde etmiştir. Siber mağduriyet ile bilgisayar kullanımını arasında ise ilişki olmadığını ifade etmiştir (67). Mishna ve diğerleri (2012), 10-17 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada internette harcanan zaman arttıkça siber zorbalığın ve mağduriyetin de arttığı, internette harcanan zamanın siber zorbalığın ve mağduriyetin açıklayıcısı olduğu yönünde sonuç elde etmişlerdir (89). Özdemir ve Akar (2011), 15-18 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada internet kullanım süresi arttıkça siber zorbalığın da arttığı sonucuna ulaşmışlardır (64). Patchin ve Hinduja (2006) çoğunluğu 12-20 yaş aralığında olan ergenlerle yaptıkları çalışmada çevrim içi aktivitelere daha çok katılan ergenlerin daha fazla siber mağduriyet yaşadığı yönünde sonuç elde etmişlerdir (74). Peker ve diğerleri (2012), 14-18 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada haftalık ortalama internet kullanım süresinin siber zorbalığı açıkladığı yönünde sonuca ulaşmışlardır (138). Smith ve diğerleri (2008), 11-16 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada internet kullanımını arttıkça siber mağduriyetin de arttığı sonucuna ulaşmışlardır (79). Twyman ve diğerleri (2010), 11-17 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada siber zorba, siber mağdur ve siber zorba-mağdur olanların bilgisayar temelli sosyal aktivitelerde daha fazla zaman harcadığı sonucunu ortaya koymuşlardır (88). Ybarra ve Mitchell (2004a)'in 10-17 yaş arası ergenlerle yürüttüğü çalışmada siber zorbalık yapanların internette daha fazla zaman harcadığı görülmüştür (76). Ayrıca sosyal paylaşım sitelerini kullanma oranı ile siber zorbalık

ve siber mağduriyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. Facebook, Instagram ve Youtube kullanımının siber zorbalık ve mağduriyet ile ilişkili olduğu, sosyal paylaşım sitelerinden 'Youtube' kullanımının siber zorbalığın açıklayıcılarından olduğu görülmüştür (Tablo 4.14, 4.16). Bu sonuçlar internet kullanım özelliklerinin siber zorbalık yapma ve siber mağduriyet yaşama riskiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Kullanılan sosyal paylaşım sitelerinin kişilere sağladığı imkanlar ise siber zorbalığın daha kolay ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Örneğin Youtube kişilerin video temelli paylaşımlar ile etkileşimde bulunduğu bir sosyal paylaşım sitesidir. Paylaşılan videoların altına o videoyu izleyebilen tüm kullanıcılar herkese açık yorumlar yapabilmektedir. Bu durum da siber zorbalık olaylarının yaşanması açısından denetimsiz bir ortam oluşturmaktadır. Smith ve diğerleri (2008)'in araştırmasında siber zorbalığın en çok fotoğraf, video veya web siteleri aracılığıyla yapıldığı sonucu da bu durumu destekler niteliktedir (79).

Araştırmada siber zorbalık ve siber mağduriyet ile arkadaşlık ilişkileri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür (Tablo 4.14, 4.16). Literatür incelendiğinde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile arkadaşlık ilişkileri arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalarda ilişkilerin nasıl incelendiği önem kazanmaktadır. Bazı çalışmalarda akran algısı, bazılarında algılanan akran desteği veya bazılarında akranlarla olan ilişkinin nitel değerlendirilmesi söz konusudur. Bayar ve Uçanok (2010)'un akran algısının aracı rolünü incelediği çalışmada, ergenlerin siber zorbalık yaşamalarında akran algısının aracı rolü bulunmazken siber mağduriyet yaşamalarında akran algısının aracı rolü bulunmuştur (139). Bununla birlikte Williams ve Guerra (2007), düşük akran desteğinin siber zorbalığı olumsuz yönde etkilediğini (103); Hinduja ve Patchin (2013) ise siber zorbalık yapan arkadaşlara sahip olanların daha çok siber zorbalık yaptığını (119) ifade etmektedir. Topçu ve diğerleri (2013)'nin akranlarla ilişkileri nitel olarak incelendiği çalışmada ise ergenlerin siber zorbalık yapan akranlarını dışlanmış, sevilmeyen, kaba ve düşüncesiz olarak betimlediği; siber mağduriyet yaşayan akranlarını ise içedönük veya fazla dışadönük, eksiklikleri olan, internet güvenliğiyle ilgili yeterli bilgiye sahip olmayan kişiler olarak tanımladığı sonucuna ulaşılmıştır (92). Vandebosch ve Van Cleemput (2008)'un yürüttüğü bir diğer nitel araştırmada ise ergenlerin siber zorbalık olaylarında akran ilişkilerinin şeklinin önemli olduğunu düşündüğü sonucu ortaya çıkmıştır (90). Özdemir (2015) ise

akran ilişkilerini bu araştırmayla benzer şekilde değerlendirmiş ve siber zorbalık-mağduriyet ile ilişkisi olmadığı sonucunu ortaya koymuştur (137). Literatür ve bu araştırmadan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde akran ilişkilerinin ele alınma şeklinin önemli olabileceği düşünülmektedir. Farklı değerlendirme yöntemlerinin farklı sonuçları ortaya çıkarması olası bir sonuç olarak görülmektedir. Bununla birlikte arkadaşlık ilişkilerinin siber zorbalık veya mağduriyet ile ilişkisinin olmadığı yönünde bulgu, araştırma sonucunda beklenenin aksine bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle arkadaşlık ilişkilerinin farklı şekilde değerlendirilmesi gerektiği, ergenlerle yapılacak görüşmelerin daha etkili olabileceği düşünülmektedir. Bütün bunların yanı sıra, ergenlik döneminde görülen akran gruplarının etkisinin siber zorbalıkta da rolü olabileceği düşünülmektedir. Nitekim Hinduja ve Patchin (2013)'in siber zorbalık yapan arkadaşlara sahip olanların daha çok siber zorbalık yaptığı yönündeki araştırma sonuçları bu görüşü desteklemektedir (119).

Benlik saygısının siber zorbalık ve siber mağduriyet ile anlamlı bir ilişkisi bulunduğu, benlik saygısının siber zorbalığın ve siber mağduriyetin açıklayıcısı olduğu araştırma sonucunda elde edilen bulgular arasındadır. Benlik saygısı arttıkça siber zorbalığın ve mağduriyetin azaldığı görülmektedir (Tablo 4.14, 4.16). Konuyla ilgili literatür incelendiğinde bulguları destekleyen çalışmalar olduğu görülmektedir. Harman ve diğerleri (2005)'in 11-16 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada internette kendilerini olduğundan farklı gösterenlerin daha düşük benlik saygısına sahip olduğu görülmüştür (114). Patchin ve Hinduja (2010b) 10-16 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada siber zorbalığa dahil olanların olmayanlara göre daha düşük benlik saygısına sahip olduğu sonucunu ortaya koymuşlardır (113). Corcoran, Connolly ve O'Moore (2012), 12-16 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışma sonucunda geleneksel veya siber mağdur olanların, hiçbir zorbalık türüne dahil olmayanlardan daha düşük benlik kavramına sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır (115). Benzer olarak Katzer, Fetchenhauer ve Belschak (2009), 5-11 sınıf düzeyindeki öğrencilerle yaptıkları çalışmada düşük benlik kavramına sahip olanların daha fazla geleneksel ve siber mağdur olduklarını ifade etmişlerdir (116). Benlik saygısı ve siber zorbalık arasındaki ilişki hakkında yorum yaparken çıkarımda bulunmak zor olmaktadır. Benlik saygısının siber zorbalık yapıldığı veya siber mağduriyet yaşandığı için mi düştüğü ya da benlik saygısı düşük olduğu için mi siber zorbalık olaylarına dahil

olduğunu test etmek mümkün olmamaktadır. Siber zorbalığın ve mağduriyetin yaşanma zamanına göre (1 hafta ya da 15 gün içerisinde) benlik saygısında farklılıklar olabileceği de düşünülmektedir. Bununla birlikte sonuçlar benlik saygısı ile siber zorbalığın ve mağduriyetin ilişkili olduğunu göstermektedir.

Siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında ilişki olduğu, siber zorbalığın ve siber mağduriyetin birbirlerinin açıklayıcısı olduğu sonucu araştırma bulguları arasında yer almaktadır. Siber zorbalık arttıkça siber mağduriyet, siber mağduriyet arttıkça da siber zorbalık artmaktadır (Tablo 14, 16). Konuyla ilgili literatür bulguları desteklemektedir. Katzer ve diğerleri (2009), 5-11.sınıf düzeyindeki ergenlerle yaptıkları çalışmada siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında ilişki olduğunu, siber zorbalık arttıkça siber mağduriyetin de arttığını ifade etmiştir (116). Benzer şekilde Kowalski ve Limber (2007) 11-14 yaş arası ergenlerle, Li (2007a) 7.sınıf düzeyindeki ergenlerle, Peker ve diğerleri (2012) 14-18 yaş arası ergenlerle, Ybarra ve Mitchell (2004a) 10-17 yaş arası ergenlerle, Ybarra ve diğerleri (2006) 10-17 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmalarda siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Buna göre siber zorbalık arttıkça siber mağduriyet de artmaktadır (67,72,76,77,116,138). Siber mağduriyet yaşayanların karşılık olarak siber zorbalık yaptığı sonucu araştırma sonucunda elde edilen ve literatürde de yer alan bir sonuç olarak düşünüldüğünde bu bulgunun beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir. Siber zorbalık ve siber mağduriyet birbirini tetikleyen durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Siber mağduriyet yaşayan bir ergen intikam almak için karşılık olarak siber zorbalık yapabilmekte ve bu davranışlar döngüsel olarak tekrarlanabilmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmadan elde edilen sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Ergenler arasında son altı ayda en az bir kere siber zorbalık yapma oranı %59.44, siber mağduriyet yaşama durumu %63.35, siber zorba-mağdur olma durumu %52.18 olarak görülmüştür. Siber zorbalık veya mağduriyet olaylarına dahil olma oranı %69.50, hiç dahil olmama oranı ise %30.50'dir.
- Erkekler kızlara göre daha fazla siber zorbalık yapmakta ve daha fazla siber mağduriyet yaşamaktadır. Dolayısıyla erkekler siber zorba-mağdur statüsünde yer almaktadır.
- Yaş arttıkça siber zorbalık yapma durumu da artmaktadır. Siber mağduriyet ise yaşa göre değişiklik göstermemektedir.
- Anne eğitim düzeyi arttıkça siber zorbalık ve siber mağduriyet artmaktadır.
- Baba eğitim düzeyi arttıkça siber zorbalık artmakta, siber mağduriyet ise değişiklik göstermemektedir.
- Aylık ortalama gelir düzeyi arttıkça siber zorbalık ve siber mağduriyet artmaktadır.
- Fen ve Anadolu liselerinde okuyan ergenler Meslek liselerinde okuyanlara göre daha fazla siber zorbalık yapmaktadır.
- Ergenler siber mağduriyet yaşadıklarında bu durumu en çok arkadaşlarıyla paylaşmaktadır.
- Siber mağduriyet olayları daha çok okul dışı ortamlarda gerçekleşmektedir.
- Ergenler siber mağduriyet yaşadıklarında çoğunlukla bu durumu yok saymakta ya da siber zorbalık yaparak karşılık vermektedir.
- Ergenlerin siber mağduriyet yaşadıklarında en çok üzüntü ve öfke hissetmektedir.
- İnternete erişim sıklığı ve internette günlük harcanan zaman arttıkça siber zorbalık ve siber mağduriyet artmaktadır.
- Siber zorbalık ve siber mağduriyetin benlik saygısı ile anlamlı bir ilişkisi bulunmaktadır. Benlik saygısı arttıkça siber zorbalık ve siber mağduriyet azalmaktadır.

- Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile arkadaşlık ilişkileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.
- Cinsiyet (erkek olma), düşük benlik saygısı ve internette günlük harcanan zaman artışı siber zorbalıktaki ve siber mağduriyetteki artışı açıklamaktadır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet ise birbirinin açıklayıcısı olarak görülmüştür.

Bu araştırmada siber zorbalığın ve mağduriyetin ergenler arasında önemli bir sorun olarak yer aldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bu konuda bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bilinçlendirme çalışmaları kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın işbirliği yapmasında, devlet bünyesinde görevlendirilecek kurum ve kuruluşlar ortak çalışmalar yürütmesinde fayda olacağı düşünülmektedir.

Siber zorbalık ve mağduriyet ile ilgili okul yöneticilerinin, rehberlik servislerinin ve öğretmenlerin bilinçli olması ve bu kapsamda sorumluluk almaları gerektiği düşünülmektedir. Bu bilinç ve sorumluluk çerçevesinde ailelerin ve ergenlerin bilinçlendirilmesine yönelik çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Araştırma sonucunda siber zorbalık ve siber mağduriyetin birbiriyle ilişkili olduğu, günlük internet kullanım süresinin siber zorbalık ve siber mağduriyet için önemli bir etken olduğu görülmüştür. Bu nedenle internet kullanım özellikleri ve denetimiyle, siber mağduriyet yaşandığında yapılabileceklerle ilgili ergenleri, ebeveynleri ve öğretmenleri bilinçlendirme çalışmalarının yapılması; siber zorbalığı önleyici müdahale programlarının geliştirilmesi gerekli görülmektedir. Bu müdahale programlarında internet kullanımı ve süresi, teknoloji temelli iletişim araçlarının ergenin hayatındaki rolü ve önemi, internetin faydaları ve zararları, gelişimsel düzeye göre sosyal paylaşım sitelerinin uygunluğu gibi konu başlıklarının yer alması önerilmektedir. Ayrıca siber mağduriyet durumunda ergenlerin hissettiği üzüntü, öfke, utanç, aşağılanma, çaresizlik gibi duygularla başa çıkmaları için geliştirilecek bu müdahale programlarının önemli olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma kapsamında ortaya çıkan önemli sonuçlardan biri de ergenlerin siber mağduriyet yaşadığında bunu ebeveyn veya öğretmen gibi yetişkinlerden çok arkadaşlarına söylemeyi tercih etmesidir. Bu sonuç okul idarelerinin, öğretmenlerin ve

ebeveynlerin ergenlerle olan iletişimini güçlendirmeye yönelik çalışmaların yapılması gerektiğini düşündürmektedir. Ergenlerle olan iletişimin daha destekleyici, açık ve samimi olmasına yönelik ergenin hayatındaki yetişkinlerin bilinçlendirilmesi önerilmekte; siber zorbalık gibi ergenin hayatında önemli yer alan durumlarda tercih edilebilirliklerini arttıracakları düşünülmektedir.

Araştırma bulgularına göre siber zorbalığın ve mağduriyetin erkeklerde daha fazla görüldüğü, bu nedenle erkeklerin kızlara oranla daha riskli grubu oluşturduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Geliştirilmesi gereken müdahale programlarında ve bilinçlendirme çalışmalarında öğretmenlerin, okul idarelerinin ve ebeveynlerin bu bilgi ışığında önlemler almasını sağlamaya yönelik çalışmaların bulunması önerilmektedir.

Bu araştırmada siber mağduriyetin yaşa göre değişmediği, internet kullanan hemen herkesin bu durumu yaşayabileceği görülmüştür. Bu nedenle önleme ve müdahale programlarında tüm yaş gruplarını kapsayan ve düzeye uygun eğitimlerin yer alması önerilmektedir.

Bu araştırmaya belirli bir yaş aralığında ve belirli öğrenim düzeyinde bulunan ergenler dahil edilmiştir. Daha geniş yaş aralıklarında ve öğrenim düzeyinde bulunan ergenlerle çalışmalar yapılması, gelişimsel karşılaştırmalar yapılabilmesi açısından önerilmektedir.

Araştırma kapsamında siber zorbalık ve mağduriyet ile ilişkisi incelenen değişkenler sınırlılık göstermektedir. Ergenin hayatında yer alan farklı unsurların ve literatürde bulunan geniş çaplı değişkenlerin (problemlerli internet kullanımı, online sosyal aktiviteler, sosyal ağlarda edinilen arkadaşlar vb.) siber zorbalık ve siber mağduriyet ile olan ilişkilerinin araştırılması önerilmektedir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular ergenlerin ölçekleri doldurarak verdiği bilgiler ile sınırlıdır. Bu nedenle bulguların değerlendirilmesinde ve yorumlanmasında bu sınırlılığın göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Türkiye İstatistik Kurumu (2013). Hane halkı bilişim teknolojilerini kullanım araştırması. Erişim tarihi: 28.04.2016, <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13569>
2. Türkiye İstatistik Kurumu, (2015). Hane halkı bilişim teknolojilerini kullanım araştırması. Erişim tarihi: 28.04.2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18660>
3. Olweus, D. (1993). *Bullying at School. What we know and what we can do.* Oxford: Blackwell.
4. Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*, 12 (4), 495-510.
5. Nansel, T.R., Overpeck, M., Pilla, R.S., Ruan, W.J., Simons-Morton, B., Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Jama*, 285 (16), 2094-2100.
6. Vernberg, E., Biggs, B. (2010). *Preventing and treating bullying and victimization.* USA: Oxford University Press.
7. Topses, G. (2009). Ergenlik Döneminde (11-18 Yaş) Gelişim. A. Ataman (Ed.). *Gelişim ve Öğrenme* (s. 159-187). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık
8. Yavuzer, H. (2014). *Gençleri Anlamak.* İstanbul: Remzi Yayınevi.
9. Kimmel, D.C., Weiner, I.B. (1985). *Adolescence: A developmental transition.* New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
10. Steinberg, L. (2003). *Adolescence.* New York: McGraw-Hill.
11. Kulaksızoğlu, A. (2008). *Ergenlik psikolojisi.* Ankara: Remzi Kitabevi.
12. Organization, W.H. (2009). *Global health risks: mortality and burden of disease attributable to selected major risks: World Health Organization.*
13. Unicef. (2013). *Towards an AIDS-free generation: children and AIDS: sixth stocktaking report, 2013.*
14. Bayhan, P. (2015). *Ergenlik Kuramları. Yayımlanmamış Ders Notu.* Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü.
15. United Nations (2014). *Policies and programmes involving youth (Rapor No: E/CN.5/2014/5).* New York: United Nations.
16. Nielsen, L. (1996). *Adolescence: A contemporary view.* USA: Wadsworth

17. Bogin, B. (2011). Puberty and adolescence: An evolutionary perspective. Encyclopedia of adolescence. B. B. Brown and M. J. Prinstein. Italy, Academic Press. 1: 275-286.
18. Cobb, N.J. (2007). Adolescence: Continuity, change, and diversity. New York: McGraw-Hill.
19. Bayhan, P., Artan, İ. (2007). Çocuk gelişimi ve eğitimi. Ankara: Morpa Kültür Yayınları.
20. Salmela-Aro, K. (2011). Stages of adolescence. Encyclopedia of adolescence. B. M. Newman and M. J. Prinstein. Italy, Academic Press. 1: 360-368.
21. Bayhan, P., Işıtan, S. (2010). Ergenlik Döneminde İlişkiler: Akran ve Romantik İlişkilere Genel Bakış. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20 (20).
22. Santrock, J. (2011). Yaşam boyu gelişim. Çev., Galip Yüksel. Ankara: Nobel Yayıncılık.
23. Newman, B. M. and P. R. Newman (2011). Theories of Adolescence. Encyclopedia of adolescence. B. B. Brown and M. J. Prinstein. Italy, Academic Press. 1: 20-29.
24. Erikson, E.H. (1968). Identity: Youth and crisis: WW Norton & Company.
25. Hetherington, E.M., Parke, R.D., Gauvain, M., Locke, V.O. (2006). Child psychology: a contemporary viewpoint. Singapore: McGraw-Hill.
26. Shaffer, D., Kipp, K. (2007). Developmental psychology: Childhood and adolescence. Canada: Thomson Learning.
27. Kroger, J. (2004). Identity in adolescence: The balance between self and other. New York: Psychology Press.
28. Kroger, J., Marcia, J.E. (2011). The identity statuses: Origins, meanings, and interpretations. S. J. Schwartz, K. Luyckx & V. L. Vignoles (Ed.). Handbook of identity theory and research (s. 31-53). New York: Springer
29. LaBenne, W.D., Greene, B.I. (1969). Educational implications of self-concept theory. California: Goodyear Publishing Company.
30. Aydın, B. (1996). Benlik kavramı ve ben şemaları. *M.Ü Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8, 41-47.
31. Öner, N. (2005). Piers-Harris' in Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği El Kitabı. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

32. Havighurst, R.J., Robinson, M.Z.R.,Dorr, M. (1946). The development of the ideal self in childhood and adolescence. *The Journal of Educational Research*, 40 (4), 241-257.
33. Block, J.,Robins, R.W. (1993). A longitudinal study of consistency and change in self-esteem from early adolescence to early adulthood. *Child development*, 64 (3), 909-923.
34. Harter, S. (1999). *The construction of the self: A developmental perspective*. New York: Guilford Press.
35. Zentner, M.,Renaud, O. (2007). Origins of adolescents' ideal self: an intergenerational perspective. *Journal of personality and social psychology*, 92 (3), 557.
36. Santrock, J.W. (2007). *Adolescence*. New York: McGraw-Hill.
37. Mendelson, B.K., White, D.R.,Mendelson, M.J. (1996). Self-esteem and body esteem: Effects of gender, age, and weight. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 17 (3), 321-346.
38. Bolognini, M., Plancherel, B., Bettschart, W.,Halfon, O. (1996). Self-esteem and mental health in early adolescence: Development and gender differences. *Journal of Adolescence*, 19 (3), 233-245.
39. Dumont, M.,Provost, M.A. (1999). Resilience in adolescents: Protective role of social support, coping strategies, self-esteem, and social activities on experience of stress and depression. *Journal of youth and adolescence*, 28 (3), 343-363.
40. Orth, U., Robins, R.W.,Roberts, B.W. (2008). Low self-esteem prospectively predicts depression in adolescence and young adulthood. *Journal of personality and social psychology*, 95 (3), 695.
41. Robins, R.W.,Trzesniewski, K.H. (2005). Self-esteem development across the lifespan. *Current Directions in Psychological Science*, 14 (3), 158-162.
42. Eccles, J.S., Wigfield, A., Flanagan, C.A., Miller, C., Reuman, D.A.,Yee, D. (1989). Self-concepts, domain values, and self-esteem: Relations and changes at early adolescence. *Journal of personality*, 57 (2), 283-310.
43. Twenge, J.M.,Campbell, W.K. (2001). Age and birth cohort differences in self-esteem: A cross-temporal meta-analysis. *Personality and Social Psychology Review*, 5 (4), 321-344.

44. Robins, R.W., Trzesniewski, K.H., Tracy, J.L., Gosling, S.D.,Potter, J. (2002). Global self-esteem across the life span. *Psychology and aging*, 17 (3), 423.
45. Zimmerman, M.A., Copeland, L.A., Shope, J.T.,Dielman, T.E. (1997). A longitudinal study of self-esteem: Implications for adolescent development. *Journal of youth and Adolescence*, 26 (2), 117-141.
46. R aty, L.K., Larsson, G., S oderfeldt, B.A.,Larsson, B.M.W. (2005). Psychosocial aspects of health in adolescence: the influence of gender, and general self-concept. *Journal of Adolescent Health*, 36 (6), 530.
47. Baldwin, S.A.,Hoffmann, J.P. (2002). The dynamics of self-esteem: A growth-curve analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 31 (2), 101-113.
48. Gentile, B., Grabe, S., Dolan-Pascoe, B., Twenge, J.M., Wells, B.E.,Maitino, A. (2009). Gender differences in domain-specific self-esteem: A meta-analysis. *Review of General Psychology*, 13 (1), 34.
49. Phinney, J.S., Cantu, C.L.,Kurtz, D.A. (1997). Ethnic and American identity as predictors of self-esteem among African American, Latino, and White adolescents. *Journal of Youth and adolescence*, 26 (2), 165-185.
50. Smith, E.P., Walker, K., Fields, L., Brookins, C.C.,Seay, R.C. (1999). Ethnic identity and its relationship to self-esteem, perceived efficacy and prosocial attitudes in early adolescence. *Journal of adolescence*, 22 (6), 867-880.
51. Bayar, Y.,Uçanok, Z. (2012). Ergenlerin d ahil oldukları zorbalık stat lerine göre okul sosyal iklimi ve genellenmiş akran algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (4), 2337-2358.
52. Kagan, J. and S. B. Gall (1998). Peers. The Gale Encyclopedia of Childhood & Adolescence: Child development. J. Kagan and S. B. Gall. Stanford: Children's Corporation.
53. Brown, B.B.,Larson, J. (2009). Peer relationships in adolescence. *Handbook of adolescent psychology*.
54. Piehler, T. F. (2011). Peer influence. Encyclopedia of adolescence. B. M. Newman and M. J. Prinstein. Italy, Academic Press. 2: 249-254.
55. Durmuşoğlu, N.,Doğru, S.S.Y. (2006)  ocukluk örseleyici yaşantılarının ergenlikteki yakın ilişkilerde bireye etkisinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 15, 237-246.

56. Sayıl, M., Uçanok, Z., Güre, A. (2002) Erken ergenlik döneminde duygusal gereksinimler, aileyle çatışma alanları ve benlik kavramı: betimsel bir inceleme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 9 (3), 155-166.
57. Yörükoğlu, A. (1996). Gençlik Çağı. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
58. Dijkstra, J. K. and R. Veenstra (2011). Peer relations. Encyclopedia of adolescence. B. M. Newman and M. J. Prinstein. Italy, Academic Press. 2: 255-259.
59. Kietzmann, J.H., Hermkens, K., McCarthy, I.P., Silvestre, B.S. (2011) Social media? Get serious! Understanding the functional building blocks of social media. *Business horizons*, 54 (3), 241-251.
60. Uhls, Y. T., et al. (2011). Internet and other interactive media. Encyclopedia of adolescence. B. M. Newman and M. J. Prinstein. Italy, Academic Press. 2: 160-168.
61. Brown, J. D. and P. S. Bobkowski (2011). Influence of media. Encyclopedia of adolescence. B. M. Newman and M. J. Prinstein. Italy, Academic Press. 2: 189-195.
62. Schwartz, D., et al. (2011). Bully/Victim problems during adolescence. Encyclopedia of adolescence. B. M. Newman and M. J. Prinstein. Italy, Academic Press. 2: 25-34.
63. Kochenderfer-Ladd, B., Ladd, G. (2010). A child-by-environment framework for planning interventions with children involved in bullying. Preventing and treating bullying and victimization (s. 45-74). New York: Oxford University Press
64. Özdemir, M., Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 4 (4), 605-626.
65. Peter, J., Valkenburg, P.M. (2013). The Effects Of Internet Communication On Adolescents' Psychological Development. A. N. Valdivia (Ed.). The International Encyclopedia of Media Studies (s. 31-50). Blackwell Publishing
66. Erdur-Baker, Ö. (2013). Görünümleri ve ilgili değişkenleriyle siber zorba ve siber kurbanlar. *Bildiriler Kitabı*, 277-295.

67. Li, Q. (2007a). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23 (4), 1777-1791.
68. Slonje, R.,Smith, P.K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian journal of psychology*, 49 (2), 147-154.
69. Burgess-Proctor, A., Patchin, J.,Hinduja, S. (2009). Cyberbullying and online harassment: Reconceptualizing the victimization of adolescent girls. *Female crime victims: Reality reconsidered*, 162-176.
70. Hinduja, S.,Patchin, J. (2011). Cyberbullying: identification, prevention, and response. Cyberbullying Research Center. Erişim: <http://cyberbullying.org/Cyberbullying-Identification-Prevention-Response.pdf>
71. Hinduja, S.,Patchin, J.W. (2014). Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying. USA: Corwin Press.
72. Kowalski, R.M.,Limber, S.P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41 (6), 22-30.
73. Li, Q. (2008). A cross-cultural comparison of adolescents' experience related to cyberbullying. *Educational Research*, 50 (3), 223-234.
74. Patchin, J.W.,Hinduja, S. (2006). Bullies Move Beyond the Schoolyard: A Preliminary Look at Cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4 (2), 148-169.
75. Shariff, S.,Gouin, R. (2005). Cyber-dilemmas: Gendered hierarchies, free expression and cyber-safety in schools. Oxford Internet Institute conference at Oxford University, Oxford, UK.
76. Ybarra, M.L.,Mitchell, K.J. (2004a). Youth engaging in online harassment: associations with caregiver-child relationships, Internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence*, 27 (3), 319-336.
77. Ybarra, M.L., Mitchell, K.J., Wolak, J.,Finkelhor, D. (2006). Examining characteristics and associated distress related to Internet harassment: findings from the Second Youth Internet Safety Survey. *Pediatrics*, 118 (4), e1169-1177.
78. Patchin, J.W.,Hinduja, S. (2010a). Traditional and Nontraditional Bullying Among Youth: A Test of General Strain Theory. *Youth & Society*, 43 (2), 727-751.

79. Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49 (4), 376-385.
80. Dehue, F., Bolman, C., Vollink, T. (2008). Cyberbullying: youngsters' experiences and parental perception. *Cyberpsychology & Behavior*, 11 (2), 217-223.
81. Willard, N.E. (2007). Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress. Illinois: Research Press.
82. Tokunaga, R.S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26 (3), 277-287.
83. Englander, E.K., Muldowney, A.M. (2007). Just Turn the Darn Thing Off: Understanding Cyberbullying. Proceedings of persistently safe schools: The 2007 national conference on safe schools.
84. Kowalski, R.M., Limber, S.P., Agatston, P.W. (2008). Cyberbullying: Bullying in the digital age. UK: Blackwell Publishing.
85. Lenhart, A. (2007). Cyberbullying and online teens: Pew Internet & American Life Project.
86. Aricak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Saribeyoglu, S., Ciplak, S., Yilmaz, N. ve diğ erleri. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, 11 (3), 253-261.
87. Smith, P., Mahdavi, J., Carvalho, M., Tippett, N. (2006) An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying. *Research Brief No. RBX03-06. London: DfES*.
88. Twyman, K., Saylor, C., Taylor, L.A., Comeaux, C. (2010) Comparing children and adolescents engaged in cyberbullying to matched peers. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13 (2), 195-199.
89. Mishna, F., Khoury-Kassabri, M., Gadalla, T., Daciuk, J. (2012) Risk factors for involvement in cyber bullying: Victims, bullies and bully-victims. *Children and Youth Services Review*, 34 (1), 63-70.

90. Vandebosch, H., Van Cleemput, K. (2008). Defining cyberbullying: a qualitative research into the perceptions of youngsters. *Cyberpsychology & Behavior*, 11 (4), 499-503.
91. Erdur-Baker, O. (2009). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media & Society*, 12 (1), 109-125.
92. Topcu, Ç., Yıldırım, A., Erdur-Baker, Ö. (2013). Cyber Bullying @ Schools: What do Turkish Adolescents Think? *International Journal for the Advancement of Counselling*, 35 (2), 139-151.
93. Juvonen, J., Gross, E.F. (2008). Extending the school grounds?—Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School Health*, 78 (9), 496-505.
94. Topcu, C., Erdur-Baker, Ö., Capa-Aydin, Y. (2008). Examination of cyberbullying experiences among Turkish students from different school types. *CyberPsychology & Behavior*, 11 (6), 643-648.
95. Lenhart, A., Madden, M., Smith, A., Purcell, K., Zickuhr, K., Rainie, L. (2011). Teens, kindness and cruelty on social network sites. *Pew Internet and American Life Project*, 28.
96. Lenhart, A., Madden, M., Macgill, A.R., Smith, A. (2007). Teens and social media. Pew internet and American life project. Retrieved December, 27, 2007.
97. Ybarra, M.L., Mitchell, K.J. (2004b). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of child Psychology and Psychiatry*, 45 (7), 1308-1316.
98. Li, Q. (2006). Cyberbullying in Schools: A Research of Gender Differences. *School Psychology International*, 27 (2), 157-170.
99. Li, Q. (2007b). Bullying in the New Playground: Research into Cyberbullying and Cyber Victimization. *Australasian Journal of Educational Technology*, 23 (4), 435-454.
100. Wolak, J., Mitchell, K.J., Finkelhor, D. (2007). Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health*, 41 (6 Suppl 1), S51-58.

101. Ybarra, M.L., Diener-West, M., Leaf, P.J. (2007). Examining the overlap in internet harassment and school bullying: implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health*, 41 (6 Suppl 1), S42-50.
102. Hinduja, S., Patchin, J.W. (2008). Cyberbullying: An Exploratory Analysis of Factors Related to Offending and Victimization. *Deviant Behavior*, 29 (2), 129-156.
103. Williams, K.R., Guerra, N.G. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41 (6 Suppl 1), S14-21.
104. Barlett, C., Coyne, S.M. (2014). A meta-analysis of sex differences in cyberbullying behavior: the moderating role of age. *Aggressive Behavior*, 40 (5), 474-488.
105. Olweus, D. (1977). Aggression and peer acceptance in adolescent boys: Two short-term longitudinal studies of ratings. *Child Development*, 1301-1313.
106. Salmivalli, C., Kaukiainen, A., Kaistaniemi, L., Lagerspetz, K.M. (1999). Self-evaluated self-esteem, peer-evaluated self-esteem, and defensive egotism as predictors of adolescents' participation in bullying situations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25 (10), 1268-1278.
107. Blood, G.W., Blood, I.M., Tramontana, G.M., Sylvia, A.J., Boyle, M.P., Motzko, G.R. (2011). Self-reported experience of bullying of students who stutter: Relations with life satisfaction, life orientation, and self-esteem. *Perceptual and Motor Skills*, 113 (2), 353-364.
108. Kapçı, E.G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 1-13.
109. Callaghan, S., Joseph, S. (1995). Self-concept and peer victimization among schoolchildren. *Personality and Individual Differences*, 18 (1), 161-163.
110. Neary, A., Joseph, S. (1994). Peer victimization and its relationship to self-concept and depression among schoolgirls. *Personality and Individual Differences*, 16 (1), 183-186.
111. Seals, D., Young, J. (2003). Bullying and victimization: Prevalence and relationship to gender, grade level, ethnicity, self-esteem, and depression. *Adolescence*, 38 (152), 735.

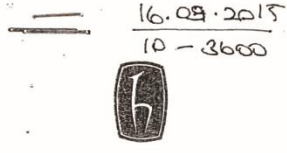
112. O'Moore, M., Kirkham, C. (2001). Self-esteem and its relationship to bullying behaviour. *Aggressive Behavior*, 27 (4), 269-283.
113. Patchin, J.W., Hinduja, S. (2010b). Cyberbullying and self-esteem*. *Journal of School Health*, 80 (12), 614-621.
114. Harman, J.P., Hansen, C.E., Cochran, M.E., Lindsey, C.R. (2005). Liar, liar: Internet faking but not frequency of use affects social skills, self-esteem, social anxiety, and aggression. *CyberPsychology & Behavior*, 8 (1), 1-6.
115. Corcoran, L., Connolly, I., O'Moore, M. (2012). Cyberbullying in Irish schools: an investigation of personality and self-concept. *The Irish Journal of Psychology*, 33 (4), 153-165.
116. Katzer, C., Fetchenhauer, D., Belschak, F. (2009). Cyberbullying: Who Are the Victims? *Journal of Media Psychology*, 21 (1), 25-36.
117. Hodges, E.V., Boivin, M., Vitaro, F., Bukowski, W.M. (1999). The power of friendship: protection against an escalating cycle of peer victimization. *Developmental Psychology*, 35 (1), 94.
118. Pellegrini, A.D., Bartini, M., Brooks, F. (1999). School bullies, victims, and aggressive victims: factors relating to group affiliation and victimization in early adolescence. *Journal of Educational Psychology*, 91 (2), 216.
119. Hinduja, S., Patchin, J.W. (2013). Social influences on cyberbullying behaviors among middle and high school students. *Journal of Youth and Adolescence*, 42 (5), 711-722.
120. Karasar, N. (2012). Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
121. Israel, G.D. (1992). Determining sample size: University of Florida Cooperative Extension Service, Institute of Food and Agriculture Sciences, EDIS.
122. Kaner, S. (2000). Akran ilişkileri ölçeği ve akran sapması ölçeği geliştirme çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 33 (1-2), 67-75.
123. Topcu, Ç., Erdur-Baker, Ö. (2010). The revised cyber bullying inventory (RCBI): Validity and reliability studies. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 660-664.

124. Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. New Delhi: Sage publications.
125. Kalaycı, Ş. (2014). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
126. Bayraktar, F.,Gün, Z. (2006). Incidence and correlates of Internet usage among adolescents in North Cyprus. *CyberPsychology & Behavior*, 10 (2), 191-197.
127. Balta, Ö.Ç.,Horzum, M. (2008). Web tabanlı öğretim ortamındaki öğrencilerin internet bağımlılığını etkileyen faktörler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41 (1), 187-205.
128. Esen, E.,Siyez, D.M. (2016). Ergenlerde internet bağımlılığını yordayan psiko-sosyal değişkenlerin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (36).
129. Özgür, G., Yörükoğlu, G.,Baysan-Arabacı, L. (2011). Lise öğrencilerinin şiddet algıları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2 (2), 53-60.
130. Durmuş, E.,Gürkan, U. (2005). Lise öğrencilerinin şiddet ve saldırganlık eğitimleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (3), 253-269.
131. Gündoğdu, R. (2010). 9 Sınıf Öğrencilerinin Çatışma Çözme Öfke Ve Saldırganlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (3).
132. Ayas, T.,Pişkin, M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10 (2).
133. Çivilidağ, A.,Cooper, H.T. (2013). Ergenlerde siber zorba ve öfkenin incelenmesi üzerine bir araştırma: Niğde ili örneği. *International Journal of Social Science*, 6 (1), 497-511.
134. Karlıer Soydaş, D. (2011). Ergenlerde ebeveyn izlemesi, sanal zorbalık ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre incelenmesi.Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
135. Ozbay, A. (2013). Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet, aleksitimi ve öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişki.Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.

136. Horzum, M.B.,Ayas, T. (2011). Ortaöğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma düzeylerinin okul türü ve cinsiyet açısından incelenmesi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 10 (20), 139-159.
137. Özdemir, S. (2015). Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyetin, anne-baba ve akran ilişkilerine göre incelenmesi.Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
138. Peker, A., Eroğlu, Y.,Ada, Ş. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.
139. Bayar, Y.,Uçanok, Z. (2010). Okul sosyal iklimi ile geleneksel ve sanal zorbalık arasındaki ilişkiler: Genellenmiş akran algısının aracı rolü. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

EKLER

Ek 1. Etik Kurul Kararı

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172/ 431-2689

10 Eylül 2015

SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA

Fakülteniz Çocuk Gelişimi Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Pınar BAYHAN'ın danışmanlığında Arş. Gör. Ezgi TAŞTEKİN tarafından yürütülen "Ergenlerde Arkadaşlık İlişkileri, Benlik Saygısı ve Siber Zorbalık/Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi" konulu tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 21 Temmuz 2015 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Ömer ÖZÜR
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Tutanak

Görevi	Görevi	Paraf
Memur	08.09.2015	TZ
Şef	8.9.2015	AE
Şb.Md.	8.9.2015	AC
Gen.Sek.Yrd.	...../20....	
Gen.Sek.	...../20....	

Ek 2. MEB İzin Yazısı

06.11.2015
08-4331

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

618
06.11.15

Sayı : 14588481-605.99-E.11131860
Konu: Araştırma izni

03.11.2015

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİNE
(Sağlık Bilimleri Fakültesi)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2012/13 nolu Genelgesi.
b) 28/09/2015 tarihli ve 2083 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Sağlık Bilimleri Fakültesi Yüksek Lisans Öğrencisi Ezgi TAŞTEKİN' in "Ergenlerde arkadaşlık ilişkileri, benlik saygısı ve siber zorbalık/siber mağduriyet arasındaki ilişkilerin incelenmesi" başlıklı tezi kapsamında çalışma yapma talebi Müdürlüğümüzce uygun görülmüş ve araştırmanın yapılacağı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

Uygulama formunun (5 sayfa) araştırmacı tarafından uygulama yapılacak sayıda çoğaltılması ve çalışmanın bitiminde bir örneğinin (cd ortamında) Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme (1) Şubesine gönderilmesini arz ederim.

Ali GÜNGÖR
Müdür a.
Şube Müdürü

Elektronik İmza ile Aynıdır.

03/11/2015

Dönüşme ve
Kısmi Bilgi
İA

G. Güngör

Atatürk Blv. 06648 Kızılay/ANKARA
Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr
e-posta: adsoyad@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Ad SOYAD Ünvan
Tel: (0 312) XXX XX XX
Faks: (0 312) XXX XX XX

Ek 3. Genel Bilgi Formu

Sevgili Gençler,

Bu araştırma, “Ergenlerin Arkadaşlık İlişkileri ve Benlik Saygısı ile Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkiler” konulu tez çalışması için yapılmaktadır. Lütfen soruları doğru okuduğunuzdan emin olduktan sonra size uygun olan seçeneği işaretleyiniz. Araştırma bilimsel bir nitelik taşıdığı için bilgiler gizli tutulacaktır. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Pınar BAYHAN
Arş. Gör. Ezgi TAŞTEKİN

Cinsiyet: ☐ Kız ☐ Erkek	Yaş:
Anneye Ait Bilgiler	Babaya Ait Bilgiler
Eğitim Seviyesi ☐ Okur-yazar değil ☐ Okur-yazar ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Yüksek lisans-doktora	Eğitim Seviyesi ☐ Okur-yazar değil ☐ Okur-yazar ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Yüksek lisans-doktora
Ailenizin Aylık Ortalama Gelir Düzeyi	
☐ 949 – 1500 TL ☐ 1501 – 3000 TL ☐ 3001 – 4500 TL ☐ 4501 - 6000 TL ☐ 6001 TL ve üstü	
İnternete erişim sıklığı	
İnternete hangi sıklıkta erişim sağlıyorsunuz? ☐ Hiç ☐ Ayda bir gün ☐ On beş günde bir ☐ Haftada bir gün ☐ Haftada 2-6 gün arası ☐ Her gün	İnternete erişimi hangi araçlarla sağlıyorsunuz? ☐ Akıllı telefon ☐ Bilgisayar ☐ Tablet
İnternette günlük ortalama ne kadar zaman harcıyorsunuz? ☐ 15 dakikadan az ☐ 15 dk-30 dk arası ☐ 30 dk- 1 saat arası ☐ 1 – 2 saat arası ☐ 2 – 3 saat arası ☐ 3 saatten fazla	
Hangi sosyal paylaşım sitelerini kullanıyorsunuz?	
☐ Facebook ☐ Instagram ☐ Tumblr ☐ Diğer ☐ Twitter ☐ Youtube ☐ MySpace	

Ek 4. Akran İlişkileri Ölçeği

Bu ölçek, gençlerin arkadaşları ile ilişkilerinde yaşadıklarını ve hissettiklerini ölçmek amacı ile hazırlanmıştır. Ölçekte 18 ifade vardır. Sizden istenen her ifadeyi dikkatle okuyup, her ifade için beş yanıt seçeneğinden birini kitapçık üzerinde ilgili yere işaretlemenizdir.

		Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Nadiren	Hiçbir zaman
1.	Arkadaşlarım beni severler	( )	( )	( )	( )	( )
2.	İşler yolunda gitmediğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.	( )	( )	( )	( )	( )
3.	Arkadaşlarımı korumak için gerektiğinde yalan söylerim.	( )	( )	( )	( )	( )
4.	Arkadaşlarım düşüncelerimi duymaktan hoşlanırlar.	( )	( )	( )	( )	( )
5.	Arkadaşlarımın başı polisle derde girse, onları korumak için yalan söylerim.	( )	( )	( )	( )	( )
6.	Ailemle ilgili sorunlarımı arkadaşlarımla konuşurum.	( )	( )	( )	( )	( )
7.	Kendimi kötü hissettiğimde arkadaşlarımı aramak beni rahatladır.	( )	( )	( )	( )	( )
8.	Arkadaşlarıma güvenirim.	( )	( )	( )	( )	( )
9.	Arkadaşlarıma gerçekleri söyleyecek kadar güvenirim.	( )	( )	( )	( )	( )
10.	Arkadaşlarım bana saygı duyarlar.	( )	( )	( )	( )	( )
11.	Arkadaşlarımla birbirimizi çok severiz.	( )	( )	( )	( )	( )
12.	Arkadaşlarım bana ilgi gösterirler.	( )	( )	( )	( )	( )
13.	Arkadaşlarım sorunlarımla ilgilenirler.	( )	( )	( )	( )	( )
14.	Annemin ve babamın, beni anlayıp anlamadıklarını arkadaşlarımla konuşurum.	( )	( )	( )	( )	( )
15.	Sorunlarım olduğunda arkadaşlarım bana yardım ederler.	( )	( )	( )	( )	( )
16.	Arkadaşlarım düşüncelerime önem verirler.	( )	( )	( )	( )	( )
17.	Arkadaşlarım beni bir belaya sürükleseler bile, yine de onlarla olurum.	( )	( )	( )	( )	( )
18.	En iyi arkadaşım gibi olmak isterim.	( )	( )	( )	( )	( )

Ek 5. Kendim Hakkında Düşüncelerim

AÇIKLAMA: Aşağıda 80 cümle var. Bunlardan sizi tanımlayanları evet, tanımlamayanları ise hayır ile cevaplandırın. Bazı cümlelerde karar vermek zor olabilir. Yine de lütfen bütün cümleleri cevaplayın. Aynı cümleyi hem evet hem hayır şeklinde işaretlemeyin. Unutmayın, cümledeki ifade genellikle sizi anlatıyorsa evet, genellikle sizi anlatmıyorsa hayır olarak işaretleyeceksiniz. Cümlenin size uygun olup olmadığını en iyi siz kendiniz bilebilirsiniz. Bunun için kendinizi gerçekten nasıl görüyorsanız aynen öyle cevaplandırın.

	EVET	HAYIR
1. İyi resim çizerim.		
2. Okul ödevlerimi bitirmem uzun sürer.		
3. Ellerimi kullanmada becerikliyimdir.		
4. Okulda başarılı bir öğrenciyim.		
5. Aile içinde önemli bir yerim vardır.		
6. Sınıf arkadaşlarım benimle alay ediyorlar.		
7. Mutluyum.		
8. Çoğunlukla neşesizim.		
9. Akıllıyım.		
10. Öğretmenler derse kaldırıncaya heyecanlanırım.		
11. Dış (fiziki) görünüşüm beni rahatsız ediyor.		
12. Genellikle çekingenim.		
13. Arkadaş edinmekte güçlük çekiyorum.		
14. Büyüdüğümde önemli bir kişi olacağım.		
15. Aileme sorun yaratırım.		
16. Kuvvetli sayılırım.		
17. Sınavlardan önce heyecanlanırım.		
18. Okulda terbiyeli, uyumlu davranırım.		
19. Herkes tarafından pek sevilen biri değilim.		
20. Parlak, güzel fikirlerim vardır.		
21. Genellikle kendi dediklerimin olmasını isterim.		
22. İstedğim bir şeyden kolayca vazgeçerim.		
23. Müzikte iyiyim.		
24. Hep kötü şeyler yaparım.		
25. Evde çoğu zaman huysuzluk ederim.		
26. Sınıfta arkadaşlarım beni sayarlar.		
27. Sinirli biriyim.		
28. Gözlerim güzeldir.		
29. Derse kalktığımda bildiklerimi sıkılmadan anlatırım.		
30. Derslerde sık sık hayal kurarım.		
31. (Kardeşiniz varsa) Kardeş(ler)ime sık sık sataşırım.		
32. Arkadaşlarım fikirlerimi beğenir.		
33. Başım sık sık belaya girer.		
34. Evde büyüklerimin sözünü dinlerim.		
35. Sık sık üzülür, meraklanırım.		
36. Ailem benden çok şey bekliyor.		
37. Halimden memnunum.		

38. Evde ve okulda pek çok şeyin dışında bırakıldığım hissine kapılırim.		
39. Saçlarım güzeldir.		
40. Çoğu zaman okul faaliyetlerine gönüllü olarak katılırim.		
41. Şimdiki halimden daha başka olmayı isterdim.		
42. Geceleri rahat uyurum.		
43. Okuldan hiç hoşlanmıyorum.		
44. Arkadaşlar arasında oyunlara katılmak için bir seçim yapılırken, en son seçilenlerden biriyim.		
45. Sık sık hasta olurum.		
46. Başkalarına karşı iyi davranmam.		
47. Okul arkadaşlarım güzel fikirlerim olduğunu söylerler.		
48. Mutsuzum.		
49. Çok arkadaşım var.		
50. Neşeliyim.		
51. Pek çok şeye aklım ermez.		
52. Yakışıklıyım/güzelim.		
53. Hayat dolu bir insanım.		
54. Sık sık kavgaya karışırim.		
55. Erkek arkadaşlarım arasında sevilirim.		
56. Arkadaşlarım sık sık bana sataşırılar.		
57. Ailemi düş kırıklığına uğrattım.		
58. Hoş bir yüzüm var.		
59. Evde hep benle uğraşırılar.		
60. Oyunlarda ve sporda, başı hep ben çekerim.		
61. Ne zaman bir şey yapmaya kalksam her şey ters gider.		
62. Hareketlerimde hantal ve beceriksizimdir.		
63. Oyunlarda ve sporda, oynamak yerine seyredirim.		
64. Öğrendiklerimi çabuk unuturum.		
65. Herkesle iyi geçinirim.		
66. Çabuk kızarım.		
67. Kız arkadaşlarım arasında sevilirim.		
68. Çok okurum.		
69. Bir grupla birlikte çalışmaktansa tek başıma çalışmaktan hoşlanırım.		
70. (Kardeşiniz varsa) kardeş(ler)imi severim.		
71. Vücutça güzel sayılırim.		
72. Sık sık korkuya kapılırim.		
73. Her zaman bir şeyler düşürür ve kırarım.		
74. Güvenilir bir kimseyim.		
75. Başkalarından farklıyım.		
76. Kötü şeyler düşünürüm.		
77. Kolay ağlarım.		
78. İyi bir insanım.		
79. İşler hep benim yüzümden ters gider.		
80. Şanslı biriyim.		

